

ראיונות עם אלוף (מיל') ישראל טל

המראיינים: מרדכי בר־און ופנחס גינוסר

האלוף ישראל טל (טליק)

האלוף ישראל טל, המכונה בפי כול בשם החיבה 'טליק', נולד בשנת 1924 בבאר־טוביה, ושם גדל והתחנך. בשנת 1942, בהיותו בן 17, התגייס לצבא הבריטי. כבר בעת שירותו בפלוגות ה'באפס' הארץ־ישראליות השתלב בפעולות שונות של 'ההגנה', כגון הברחת כלי נשק ממחסני הצבא הבריטי למחסני 'ההגנה'. עם הקמת הגדודים הארץ־ישראליים במסגרת הרגימנט הפלסטינאי שירת עם הגדוד השני במדבר המערבי, ואחר־כך, במסגרת הבריגדה היהודית, לחם כמפקד כיתת מכוונות ירייה בחזית האיטלקית. במהלך המלחמה התמחה טל בתפעול נשק מסייע, ובעיקר בתפעול מקלעים בינוניים. בשלהי המלחמה נשלח לקורס מדריכי נשק שהתקיים באנגליה, בבית־הספר המרכזי של חיל הרגלים הבריטי. לאחר המלחמה השתתף באופן פעיל בפעולות הרכש ובפעולות למען הצלת שארית הפלטה באירופה.

ישראל טל היה חבר 'ההגנה' מנעוריו, וכבר בימי מאורעות תרצ"ו היה פעיל במשימות השונות שהוטלו על הנוער במושב, כגון איתות, קישור ושמירה. עם שחרורו מן הצבא הבריטי, בשנת 1946, הצטרף למנגנון הקבע של הארגון ועסק בתפקידי הדרכה, בעיקר בנושא תפעולם של מקלעים בינוניים. בשנת 1946 סיים את קורס מפקדי המחלקות של 'ההגנה' בשריד, תחת פיקודו של מונדק בר־תקווה. עם פרוץ מלחמת העצמאות השתתף טל בקרבות שונים, בהיותו מבוקש במיוחד בשל מומחיותו בתפעול הנשק המסייע החדש שצה"ל רכש. במבצע 'נחשון' השתתף כמפקד מחלקת מקלעים בינוניים בקרבות על הדרך לירושלים. בהפוגה הראשונה נשלח לתקופה קצרה לצ'כיה כדי ללמוד את הנתונים הטכניים והבליסטיים של מכוונות הירייה מדגם 'בִּזְה', שהחלו מגיעות מארץ זו. בקרבות עשרת הימים שימש קצין המבצעים במטהו של חיים לסקוב, שפיקד על מבצע 'דקל' - המבצע שבו נכבשו הגליל המערבי והעיר הערבית נצרת. כמו כן השתתף כקצין קישור מטעם המטה הכללי במבצע 'חורב' בנגב ובכיבוש אילת במבצע 'עובדה'.

לאחר המלחמה המשיך טל לפעול במסגרת מחלקת ההדרכה של המטה הכללי, והדריך בקורס המג"דים השני. לאחר ששירת כמפקד גדוד 54 ב'גבעתי' וכמפקד בית־הספר לחיל הרגלים, התמנה בשנת 1952 לראש מטה פיקוד ההדרכה. בשנת 1954 השתלם בבית־הספר לקצינים באנגליה, ועם שובו נתמנה למפקד בית־הספר לקצינים של צה"ל בדרגת אלוף־

משנה. במערכת סיני שימש מפקד חטיבת מילואים שהשתתפה בכיבוש מתחמי המצרים באום-כתף. לאחר המלחמה עבר קורס 'הסבה לשריון' ושימש סגן מפקד גייסות השריון. לאחר שפיקד במשך כשנה על חטיבת השריון הסדירה 7 התמנה לעוזר ראש אג"ם ולראש מטה פיקוד צפון. לאחר מכן למד באוניברסיטה העברית בירושלים וסיים תואר ראשון בפילוסופיה ובמדעי המדינה. ב-2 בנובמבר 1964 החליף את האלוף דוד אלעזר בתפקיד מפקד גייסות השריון, והועלה לדרגת אלוף.

במסגרת תפקידו כמפקד הגיס יזם טל ופיתח את שיטת הלחימה המיוחדת נגד נסיונותיהם של הסורים להטות את מי הירדן, ואף השתתף אישית בקרבות אלה, שבהם שיפר באופן דרמטי את כושר הקליעה של הטנקים ומצא פתרונות מקוריים לירי מתותחי טנקים לטווחים רחוקים. במלחמת ששת הימים שימש מפקד אוגדת השריון שלחמה בציר הצפוני בסיני, הבקיע את מערכי הצבא המצרי בצומת רפיח ובוואדי ג'יראדי, כבש את אל-עריש והשמיד עוצבות שריון מצריות על הציר המרכזי. כוחותיו הגיעו לתעלת סואץ בקנטרה ומול גשר הפירדאן ליד איסמעיליה. פיקודו המבריק על קרבות אלה הקנה לו פרסום עולמי כ'מר שריון'. הקרבות שעליהם פיקד במלחמת ששת הימים הפכו למופת הנלמד בצבאות רבים, והם נכללים בספרים רבים העוסקים בהתפתחות השריון בעולם.

לאחר המלחמה עמדה על הפרק האפשרות שצה"ל ירכוש מברטיניה את הטנק 'צ'יפטיין'. האלוף טל מונה לעמוד בראש צוות מיוחד מטעם משרד הביטחון, שהופקד על פיתוח השינויים השונים שנדרשו בטנק לשם התאמתו לצרכיו של חיל השריון הישראלי. מאחר שבסופו של דבר, מסיבות מדיניות, לא יצאה עסקה זו לפועל, ולאור הקושי המתמשך לרכוש טנקים בחו"ל הציע האלוף טל בשנת 1971 לפתח טנק מקורי ישראלי. משאושר הפרויקט מטעם הממשלה הקים טל במסגרת משרד הביטחון וחיל החימוש מנהלת פרויקט מיוחדת ויחידת פיתוח חימושית, ובעזרתן החל לתכנן, לפתח ולייצר את טנק ה'מרכבה'.

עם התמנותו של דוד אלעזר לרמטכ"ל, בראשית שנת 1972, התמנה האלוף טל לראש אג"ם ולסגן הרמטכ"ל. בתום קרבות מלחמת יום הכיפורים ובטרם פסקה הלחימה סופית נשלח להחליף את רב-אלוף חיים בר-לב (שחזר לכהן בתפקידו האזרחי כשר בממשלה) בתפקיד מפקד החזית בדרום. במסגרת תפקידו זה ניהל טל את המגעים הראשונים עם המצרים בקילומטר ה-101.

במרס 1974 פרש האלוף טל מצה"ל, אך לא נטש את מערכת הביטחון. הוא התמנה ל'עוזר שר הביטחון' המופקד על פיתוח אמצעי לחימה. עתה הקדיש את כל מרצו וזמנו לפיתוח הטנק הישראלי. ראשוני 'המרכבות' הועמדו לרשות חיל השריון בשנת 1979, ועד מהרה הפך טנק זה להיות טנק המערכה העיקרי של צה"ל ונודע בעולם כולו כטנק המערכה הטוב ביותר (ראה פרטים על פיתוח ה'מרכבה' בהמשך). בשנת 1978 חזר האלוף טל לתקופה קצובה לצה"ל כדי להכין את תוכניות הארגון מחדש, שהביאו בין השאר להקמת מפקדת כוחות השדה. מאז סיים משימה מיוחדת זו הוא ממשיך בעבודתו במסגרת משרד הביטחון.

האלוף טל זכה פעמיים ב'פרס בטחון ישראל' - בשנת 1961 ובשנת 1973 - בזכות חידושים שונים שחידש באמצעי הלחימה של צה"ל. בעיני רבים הוא נחשב לדוגמה מובהקת של

ראיונות עם אלוף (מיל') ישראל טל

'ספרא וסייפא'. היקף ידיעותיו בפילוסופיה, בהיסטוריה ובתחומי מדע שונים נרחב ביותר, וכושר הביטוי שלו בכתב ובעל־פה מאפשר לו לבטא שפע של רעיונות מקוריים ולבחון עניינים מורכבים לעומק רב. האלוף טל פרסם מאמרים רבים בענייני צבא בכלל, ובנושא הפעלת חיל השריון בפרט, ולאחרונה ראה אור ספרו **ביטחון לאומי: מעטים מול רבים**. כיום הוא נחשב לאחד המובילים בעולם בתחום פיתוח השריון וכלי לחימתו. הצבא האמריקני נעזר רבות בחידושיו בבניין כוחותיו ובתכנון חימושם, והודות לכך זכה לאחרונה האלוף טל למחווה מיוחדת של כבוד מצד חיל השריון האמריקני: ציור דיוקנו על רקע תמונה המתארת את קרב השריון במלחמת ששת הימים נתלה ב'אולם המפקדים' שבבסיס השריון המרכזי בפורט נוקס, לצד תמונותיהם של הגנרלים האמריקנים המהוללים ג'ורג' פטון וקרייטון אברמס ושל הגנרל הגרמני ארווין רומל. בטקס הסרת הלוט נאמו שניים מבחירי המפקדים של חיל השריון האמריקני בשנים האחרונות. גנרל סטאן שרידן הפליג ארוכות בשבחו של האלוף טל, שאותו כינה בשם החיבה שלו, 'טליק'. בין השאר אמר:

הסיוע הטכני והייעוץ המבצעי שטליק ועמיתיו הגישו לנו אחרי מלחמת יום הכיפורים היה רב ערך בעבורנו כדי להבטיח שהטנקים החדשים שלנו אמנם ייתנו את התשובה הטובה ביותר האפשרית בביצוע ייעודם מול איומי העתיד. [...] הצעותיו הפכו לבסיס הדוקטרינה שלנו בתפעול הכוח הכבד שלנו. [...] שיחותינו עם טליק ועמיתיו הולידו אצלנו את תפיסת הקרב שאפשרה את הניצחון במבצע 'סופה במדבר'.

גנרל דון סטארי, ממתכנני טנק המערכה האמריקני החדש וממעצבי דוקטרינת השריון האמריקנית, סיפר בטקס על הביקור שערך בישראל ביחד עם קצינים נוספים מצבא ארצות-הברית מיד לאחר מלחמת יום הכיפורים ועל השיחות הממושכות שניהלו במהלכו עם האלוף טל, ובסיום דבריו אמר: 'הרעיונות ששינו את צבא ארצות-הברית מאותם ימים שלאחר יום הכיפורים ועד ליום שבו ניצחנו במלחמת המפרץ באבדות מינימליות בנפש - הרעיונות האלה נולדו על שולחן הישיבות של טליק'.

ריאיון ראשון – 16.4.1998

שאלה: כוונתנו בשיחה זו, ובשיחות שיבואו, לשמוע ממך על נסיונך בשדה ביטחון ישראל ועל הלקחים מן הניסיון הזה. שנינו קראנו בעיון את ספרך **ביטחון לאומי: מעטים מול רבים**. אבל עד שנתחיל בשיחה המתוכננת נשאל אותך על ידיעה שהופיעה לא מזמן הקשורה בך. כשהתפנה מקומו של שר הביטחון אריק שרון בשנת 1983, בעקבות מסקנות הוועדה שחקרה את אירועי סברה ושתילה, הוצעו למנחם בגין שני מועמדים לתפקיד זה: האחד - מישה ארנס, והשני - ישראל טל, והוא בחר בארנס. הידעת על זה?

תשובה: לא. לא ידעתי על כך בזמנו, אך לאחרונה קראתי על זה בעיתון.

שאלה: אתה מצטער שלא נתמנית לשר הביטחון?

תשובה: אני לא מצטער, מכיוון שממילא לא הייתי מסכים. אני לא חושב שאדם עם השקפות

ראיונות עם אלוף (מיל') ישראל טל

כמו שלי יכול להיות שר בממשלת הליכוד. דרך אגב, אני חושב שנחוצה ממשלת אחדות לאומית, ודווקא בראשות הליכוד, אבל על בסיס של מצע שמתאים גם לעבודה. כי הססמה 'רק הליכוד יכול' היא נכונה ביסודו של עניין.

שאלה: בגלל ההכרח בויתורים?

תשובה: בוודאי. שווה בנפשך שממשלת העבודה היתה מוסרת את חברון. אילו מהומות היו מתחוללות? מה היה קורה בארץ? וזה כשמדובר רק בחברון. על אחת כמה וכמה כשמדובר על כמעט כל הגדה. לכן אני חושב שהססמה 'רק הליכוד יכול' היא נכונה. כדי שהימין יוכל באמת, עליו להיפטר מהמרכיבים הקיצוניים שבתוכו. גם ממשלת ליכוד לא תוכל להתעקש עד אינסוף והיא תאלץ להסכים לויתורים גדולים.

בענייני ביטחון במשרה מלאה

שאלה: נחזור להיסטוריה הבטחונית שלך. אתה בענייני ביטחון, לפי האומדן שלי, 55 שנים, אולי קצת יותר.

תשובה: במשרה מלאה, מתחילת פברואר 1942, כשהתגייסתי לצבא הבריטי.

שאלה: בן כמה היית אז?

תשובה: בן 17 וחצי.

שאלה: אה, אז היית קודם קצת ב'הגנה'?

תשובה: כן, הייתי בבאר-טוביה ב'הגנה'. בימי מאורעות תרצ"ו היינו האתלים של באר-טוביה. קיימנו את הקשר עם היישובים האחרים באמצעות מורס, פנסים, הליוגרף ודגלים. באר-טוביה היתה באותם ימים היישוב היהודי הכי דרומי בארץ-ישראל. יותר מאוחר, בסוף תקופת 'חומה ומגדל', עלתה נגבה על הקרקע יותר דרומה, אבל עד אז באר-טוביה היתה היישוב היהודי הכי דרומי בארץ-ישראל ואנחנו, כמעט ילדים, היינו אתלים וקיימנו את הקשר של הכפר. מובן שגם החזקנו ברובים וגם ירינו, כמו כל הנוער בימים ההם.

שאלה: אתה התגייסת לצבא הבריטי ב'42'?

תשובה: בפברואר '42.

שאלה: לאיזו יחידה?

תשובה: ל'באפס' (Buffs), לפלוגות חיל הרגלים שהיו ברג'ימנט הבאפס הבריטי. מאוחר יותר הוקמו שלושה גדודים, ואחר-כך גם הוקמה הבריגדה היהודית על מנת לצאת לחזית, למלחמה. בשלב הזה קיבלנו גם נשק מסייע. בין היתר קיבלנו גם מכונות ירייה מסוג 'ויקרס', ואני שובצתי למחלקת מכונות הירייה.

שאלה: באיזה גדוד היית?

תשובה: השני.

שאלה: מי היה המג"ד?

תשובה: אני לא זוכר, הוא היה אנגלי. המג"דים היו כולם אנגלים. רק בסוף המלחמה היה מג"ד אחד ישראלי. צירפו אלינו גדוד ארטילריה ארץ-ישראלי וכוחות עזר אחרים. הבריגדה היתה הכוח היהודי הלאומי הסדיר היחידי במלחמת העולם השנייה. מיליון וחצי יהודים

ראיונות עם אלוף (מיל') ישראל טל

שירתו בצבאות בעלות־הברית, אבל הם שירתו כרוסים, כאנגלים, כפולנים, כצרפתים, כאמריקנים. גם בחיל האוויר ובחיל הים הבריטי היו מתנדבים ארץ־ישראלים רבים, אבל הם שירתו כיחידים בתוך יחידות בריטיות. הכוחות היחידים שהוגדרו כמסגרות יהודיות היו היחידות הארץ־ישראליות. הבריגדה היתה מה שקראו באנגלית ה־'Infantry Brigade Group' כדי לציין שזה היה משהו בין חטיבה לדיביזיה, כי היא היתה חטיבה מוגברת עצמאית. היו לה יחידות מסייעות ויחידות משרתות אורגניות כמו בדיביזיה.

שאלה: ויצא לך להיות בחזית?

תשובה: כן, השתתפנו במלחמה באיטליה. אבל לפני כן אני רוצה לספר על מה שעשינו במדבר המערבי, בקירנייקה, שהיו לו השלכות על ציוד זה"ל מאוחר יותר. הנשק הבסיסי נגד טנקים במלחמת העולם היה בהתחלה רובה נגד טנקים, אבל עד מהרה הופיעו הרקטות נגד טנקים. אצל הגרמנים זה ה־פֶּנְצֶר־פּאוסט', אצל האמריקאים 'בווקה', אצל האנגלים ה־פֶּיאט' (PIAT) - אלו ראשי תיבות של המילים 'מטול חיל רגלים נגד טנק'. עד אז היו פצצות 'סטיקי בום' - הנשק הבריטי האנטי־טנקי האישי. זה היה נשק די פרימיטיבי: פצצות שזורקים מטווח קצר על הטנק, והפצצה נדבקת בו אם היא פוגעת. ה־פֶּיאט' הופיע באמצע המלחמה. הגדוד שלנו היה אז בבנגזי שבלוב. כל היחידות במדבר המערבי היו אמורות להצטייד בנשק החדש. על הגדוד שלנו הוטל לערוך הצגה לכל המפקדים הבכירים של הצבא הבריטי. באו מאות קצינים - קולונלים וגנרלים מרחבי צפון אפריקה. מרדכי מקלף¹ שהיה קצין בגדוד, היה אחראי על הפרויקט. לקחו טנק גרמני 'פנצר' ישן ובנו מין עמדה משקי חול, שמו לי כובע פלדה על הראש ושקי חול מסביב. לא ידעו אם זה יתפוצץ או לא. עשינו הרבה חזרות ואני הייתי היורה ב'פֶּיאט'.

שאלה: הם לא ניסו לפני כן אף פעם?

תשובה: הם ניסו באנגליה. ואני הייתי היורה במדבר המערבי ולמדתי לפגוע יופי מטווח 70 מ' בטנק, וזה היה קשה ב'פֶּיאט'. וכל זה מול כל הקצינים האלה עם הדגלים המתנופפים, ומקלף עם המיקרופון הסביר להם על הנשק החדש. ואז קיבלתי פקודות אש ויריתי שש פצצות בהצלחה, ונחשבתי מאז מומחה לנשק בכלל ול'פֶּיאט' בפרט.

שאלה: שם נעשית מומחה להדרכה בנשק?

תשובה: לא, אחרי המלחמה כשהיינו באירופה עם צבא הכיבוש עברתי קורס מיוחד באנגליה בזמן שבארץ עזרו יהודים על נשיאת 'סטן גאן', והיה על עברה כזו אפילו עונש מוות.

שאלה: איזה קורס זה היה?

תשובה: זה קורס מדריכי נשק קל בבית־ספר לחיל הרגלים של הצבא הבריטי. כל בוקר היו מגיעות ידיעות שם על הרוגים אנגלים בארץ־ישראל. אני הייתי הארץ־ישראלי היחיד בקורס בין מש"קים בריטים שבאו מיחידות שונות. לפעמים היה מתח וקצת לא נעים, אבל בסך הכול עברתי את הקורס בהצלחה. באירופה עסקנו גם באיסוף נשק והברחתו לארץ.

1. לימים רבי־אלוף מרדכי מקלף, הרמטכ"ל השלישי של צה"ל.

מבצע רכש

ברשותכם אסטה קצת מסדר זכרונותי ואספר על פעולותי בנושא הרכש שבהן השתתפתי בהיותי בצבא הבריטי. עסקנו גם ברכש ובהברחת נשק עבור 'ההגנה'. לא ראינו סתירה בין נאמנותנו לצבא הבריטי שלחם בנאצים ובין נאמנותנו ל'הגנה'. היינו נוסעים כליווי לרכבות שנסעו מחיפה לאלי-עלמין או לאלכסנדריה. הרכבות היו מובילות טנקים, תחמושות וציוד אחר שהיה דרוש לחזית. בדרך היינו משליכים מהרכבת ארגזים עם נשק ותחמושת ואנשי 'ההגנה' היו ממתניעים ליד המסילה במקומות מוסכמים כדי לאסוף את השלל.

כשהיינו עוד בארץ, הופקדנו לשמור על שובר הגלים בנמל חיפה נגד פעולות של הקומנדו הימי האיטלקי. שמרנו על פתח הנמל בין שני המזחים. בתוך הפתח למעבר האוניות היתה פרושה רשת פלדה ענקית, שהשתלשלה עד קרקעית הים, כדי למנוע מצוללנים ומצוללות לחדור. צוללת איטלקית כזו אמנם הוטבעה במפרץ של חיפה. שמרנו על המזח לכל אורכו עם תת-מקלעים ורובים נגד אנשי קומנדו שינסו לטפס מעל המזח. כאשר אונייה היתה צריכה להיכנס לנמל היו מרימים את הרשת או מושכים אותה לצד, ואנחנו היינו מוכנים לירות לתוך המים עם מכונות ירייה הוצ'קס שהוצבו משני הצדדים. בלילות היו מאירים את המים בֶּרְקוּרִים, ומלחים בריטים היו שטים בסירות ומשליכים פצצות עומק.

אלה הם גלילים ממולאים בחומר נפץ. כל בוקר היינו, מוטי שפר חברי מבאר-טוביה ואני, לוקחים פצצות עומק כאלה, ממלאים שני ילקוטי גב צבאיים ויוצאים דרך שער הנמל. שם היו מוצבים שוטרים צבאיים בריטים, ואנחנו עם ילקוטי הגב הגדולים האלה היינו עוברים את השער בצעידה. למזלנו, מעולם לא נבדקנו.

שאלה: את הפצצות לקחתם מהמחסנים?

תשובה: על המזח היו ארגזים עם פצצות העומק האלה. היינו עוברים את השער ונוסעים באוטובוס רגיל להדר ומביאים את הפצצות למרתף של הטכניון הישן. מחומר הנפץ של הפצצות האלה, שמוטי ואני הבאנו כל בוקר על הגב שלנו, מילאו פצצות בשביל המרגמות ש'ההגנה' ייצרה. פעם אחרת לקח אותי מוטקה מקלף, שהיה אז כבר קצין, ונסענו במשאית גדולה עם נהג לְטִירָה,² שם היו מחסנים ענקיים של הצבא הבריטי. נדמה לי שזה היה בחג המולד. היה שם משלוח מוכן של ארגזים עם רובים ומקלעים עבור הלגיון.³ עבדנו כארבע-חמש שעות ופירקנו במברגים ארגזים באורך של כשני מטר, ארגזים גדולים מאוד. באותו לילה לקחנו משם 300 רובים; העמסנו אותם על המשאית. זו היתה סכנת נפשות. מקלף שם אבנים בתוך הארגזים שמהם הוצאנו את הרובים, כדי שיהיה להם משקל, וסגרנו אותם במברגים כך שהבריטים לא יבחינו בזה. יש להניח שהארגזים הלכו הלאה לעבר-הירדן כשבתוכם - קצת רובים וקצת אבנים. בשלוש לפנות בוקר נסענו משם עם המשאית, ואני זוכר איך מקלף אומר לנהג (אני הייתי בורג קטן, הייתי בן 17 ועשיתי מה שמקלף אמר): 'אם תעצור אותנו משטרה צבאית תעשה את עצמך שאתה עוצר ותדרוס אותם'. עד כדי כך זה היה מסוכן.

2. היום טירת הכרמל, במבואותיה הדרומיים של חיפה.

3. הכוונה ל'לגיון הערבי', שהיה צבאה של עבר-הירדן של אותם ימים.

בליל חג המולד אחר יצאנו עם חיים לסקוב⁴ וישראל כרמי⁵ שלקחו בחורים מכמה פלוגות של הבאפס, שניים-שלושה נאמנים מכל פלוגה. הלכנו דרך השדות לעבר מחנה כורדאני⁶. האנגלים היו כנראה שיכורים כהוגן. ואז באה איזו שיירה של חמש או שש משאיות של 'ההגנה' ואנחנו מילאנו אותן בברנים וברובים ובכל מה שאתם רק רוצים.

גם אחרי מלחמת העולם הברחנו נשק. אני עבדתי עם נחום שפיגל⁷. הברחנו הרבה נשק מצרפת. זה כלל תותחים 20 מ"מ שהיינו שולחים לארץ באוניות. הכול רכש ל'הגנה'. ז'בוטינסקי קרא לזה 'אגרו ברזל'⁸. בעינינו היתה גם ללחימה במסגרת הצבא הבריטי וגם לרכש ל'הגנה' אותה תכלית - הגנה על עמנו.

אעבור לתפקידים מחתרתיים אחרים בצבא הבריטי. לאחר המלחמה התארגנו גם בקשר להכנת העלייה בכוח. נחום גולן ריכז את העניין מפריס. היינו במדים, ואני הייתי עוזרו. ריכזנו יהודים בחוות הכשרה בצרפת ואימנו אותם בנשק, ואני גם פיתחתי כמה אמצעי לחימה מיוחדים נגד סירות משטרה בריטיות.

שאלה: זה סיפור שלא שמעתי אף פעם.

תשובה: כך למשל הסבתי מוקשי נ"ט גרמניים, מסוג 'טלרמיין', לצורכי המאבק בספינות. באופן מקורי למוקש יש מרעום שמתפוצץ תחת לחץ של רכב קרבי משוריין. את המרעום הזה החלפתי במרעום של רימון התקפה מספר 69, שעשוי להתפוצץ עם המגע ברגע שהוא פוגע בעצם קשיח. הכוונה היתה שמוקשים כאלה יזרקו מעל גבי הסיפון של אוניות המעפילים על הסירות והספינות הבריטיות שהיו בדרך כלל יותר נמוכות.

אנחנו, אנשי הבריגדה היהודית, ארגנו ואימנו את הכוחות של המעפילים, שהיו צריכים לעשות את זה, עד שהודיעו לנו על ביטול התוכנית. כך שהיינו עסוקים גם בהברחת נשק לארץ, גם בהכנת העלייה בכוח וגם בהעלאת עולים. העלינו עולים רבים עם פנקסי חייל מזויפים. בכל משלוח של חיילים לארץ-ישראל היינו שולחים גם עולים עם פנקסי חייל בריטיים מזויפים. העברנו אותם באמצעות מדים ופנקסי חייל, אפשרנו למעפילים להתחזות לחיילים ארץ-ישראלים מהצבא הבריטי החוזרים הביתה.

הנוקמים

בסוף המלחמה באיטליה היינו אמורים לשרת בצבא הכיבוש בגרמניה, נדמה לי, על-פי החלטתו של צ'רצ'יל. עם גמר המלחמה היינו מוצבים על גבול איטליה-יוגוסלביה-אוסטריה שם עמדנו להילחם נגד הפרטיזנים של טיטו, כי היוגוסלבים השתלטו על אזור גבול בתוך איטליה והבריטים נתנו להם אולטימטום: עד יום זה וזה, שעה 12 בצהריים, עליהם להתפנות. כבר

4. לימים רבי-אלוף חיים לסקוב, הרמטכ"ל החמישי של צה"ל.

5. לימים אל"מ ישראל כרמי, מח"ט בצה"ל וקצין משטרה צבאית ראשי.

6. מחנה ליד הקריות במפרץ חיפה, שהיה גם הוא מתקן אחזקה של הצבא הבריטי.

7. לימים אל"מ נחום גולן, מפקד חטיבת גולני במלחמת העצמאות.

8. הכוונה למשפטו האחרון של שמשון ברומן של ז'בוטינסקי, שהפך לססמה.

החזרנו את החגור ואת הרימונים, אבל הצטוינו להצטייד מחדש. היה קשה מאוד לחזור מחדש לאווירת מלחמה, ומה גם שהערצנו את הפרטיזנים היוגוסלבים. התחלנו כבר לנוע. ואז הודיעו לנו שהם נכנעו לאולטימטום. אני מוכרח להודות שפחדנו מאוד ומאחורי כל סלע ועץ באלפים ראינו כאילו אורב לנו פרטיזן. הפרטיזנים היו אגדה. אחר־כך יצאנו לגרמניה. אני הייתי בקבוצת החלוץ של הבריגדה. בגרמניה השתוללנו: ירינו על גרמנים, עשינו פוגרומים בגרמנים. אבל האנגלים נהגו בשכל. הפיקוד האנגלי פשוט נתן פקודה לנוע יותר מהר, ומצאנו את עצמנו מהר מאוד מחוץ לגרמניה. הגענו ללוקסמבורג ואחר־כך לבלגיה על שפת האוקיינוס. בדרך זו הוציאו אותנו מגרמניה.

שאלה: אני חושב שזה היה במודע.

תשובה: בוודאי. התוכנית היתה שאנחנו עוברים לגרמניה כדי להצטרף אל צבא הכיבוש, והתנועה שלנו היתה צריכה להיות לכיוון אזור הכיבוש הבריטי, אך לבסוף היינו מוצבים בהולנד ובבלגיה בתפקידי שמירה. במשך שנה בערך. המחלקה שהייתי שייך אליה עסקה בין היתר בפינוי החומה האטלנטית. לאורך האוקיינוס האטלנטי היו ביצורים גרמניים אדירים נגד הפלישה, עם המון מוקשים ותחמושת ובונקרים לארטילריה וכדומה. את החומה הזו היה צריך לפרק. נתנו לשבויים הגרמנים בררה: או להיות שבויי מלחמה רגילים במחנות השבויים ולהשתחרר בהגיע תורם, או להתנדב ליחידות שיפרקו את החומה האטלנטית. כל יחידה שמתנדבת לפנות חלק מהחומה האטלנטית תישאר במסגרת יחידה, אמנם במחנה מגודר אבל כיחידה עצמאית עם המפקדים שלה, ותשוחרר עם סיום המשימה שלה.

הייתי אז סמל מחלקה. המחלקה שלנו קיבלה את המשימה לשמור על יחידה כזו ששמרה על המסגרת הצבאית תחת פיקוד אלוף־משנה. כל בוקר היינו עורכים להם מסדר בוקר, עושים ביקורת. אחר־כך היתה באה פלוגת תובלה צבאית עם משאיות והיינו נוסעים לחוף הים והם היו עובדים כל היום בפינוי מוקשים, חומרי נפץ ותחמושת ארטילרית, ובהכנת מצבורים גדולים לפיצוץ. זה היה בפריזלנד בצפון הולנד - לקראת הערב היו הכפריים ההולנדים מצטווים לפתוח את החלונות ואת הדלתות בבתים ואז היינו מדליקים את הפתילים והיתה נערכת סדרת פיצוצים שנמשכה כעשר דקות-רבע שעה, שלל אותו היום. בעקבות הפיצוצים השתרר חושך כי התהוו עננים שחורים שהסתירו את עין השמש, האדמה רעדה ומים זינקו מתוך האדמה. הגרמנים ואנחנו היינו מסתתרים בתוך בונקרים עם תמיכות פלדה שחלק מהגרמנים עמלו כל היום להכין בתוך הדיונות. וככה כל בוקר היינו יוצאים אתם, עד שהם גמרו לפנות את חלקם. אלה היו העיסוקים שלנו והיתה, כמובן, הנקמה. אתם בטח שמעתם.

שאלה: אתה השתתפת בזה?

תשובה: כן, אני הייתי בקבוצה הזו. היו בה לסקוב, זרו⁹, כרמי. אני הייתי בורג קטן במסכת זו. קיבלנו את הכתובות ואת השמות של קציני אס־אס אוסטרים מקציני מודיעין יהודים ששירתו בדיביונות או בקורפוסים השונים של בעלות־הברית. היינו באים בלילה לבית כזה

9. לימים אלוף מאיר זורע, ראש אג"ם ואלוף פיקוד הצפון.

במדים של משטרה צבאית בריטית, אוסרים את האיש, מוודאים את הזהות שלו, עורכים חיפוש בבית, ואחר-כך מוציאים אותו להורג.

תרומת החיילים בצבא הבריטי

שאלה: בוא נתקדם. אלה דברים מאוד מעניינים, אבל אני מפחד שלא נספיק. הייתי רוצה שתנסה לסכם, לפי דעתך היום, את התרומה של החיילים הארץ-ישראלים בצבא הבריטי למלחמת השחרור ולהקמת המדינה.

תשובה: אני מציע שלא אפרט על עניין זה הרבה כי זה יימשך לפחות שעה - כתבתי על כך מאמר.¹⁰ אבל אומר כמה דברים בקצרה. היו כ-35,000 מתנדבים מתוך היישוב היהודי בארץ-ישראל שהשתתפו במלחמת העולם השנייה בצבאות בעלות-הברית. 30,000 מהם בצבא הבריטי, 5000 - בצבאות אחרים.¹¹ אלה שהיו בצבא הבריטי, באוויר ובים, השתתפו כיחידים בתוך יחידות בריטיות, וגורלם היה כגורל היחידות הבריטיות. מקצתם היו בקומנדו והגיעו לשיאים גדולים במבצעי קומנדו גדולים. היהודים היו מפוזרים בכל הרמות ובכל המקומות. הבריגדה היהודית מנתה רק כ-4500 איש מתוך ה-35,000. אבל הניסיון המקצועי שהצטבר בה היה אדיר. צריך לזכור עוד דבר: הבריגדה התאמנה גם לקראת מלחמה צפויה בארץ-ישראל. כך למשל התאמנו בקרבות חורשה ויער, כי ראינו את זה באנגלוגיה לפרדסים בארץ. למדנו קרבות בשטח בנוי, כהכנה ללחימה בכפרים הערביים בארץ, וכן הלאה. דיברנו על מדינה יהודית ודיברנו על צבא עברי, והתאמנו לקראת המלחמה בארץ.

את הייעוד שלנו ראינו קודם כול להילחם נגד הגרמנים, אך גם להכין את עצמנו לקראת הקמתו של צבא עברי. ראינו את עצמנו כגרעין של צבא עברי. ולא ראינו סתירה בין הדברים. שמורה אצלי תמונה של אהרל'ה רבינוביץ' מצולם כקפטן בצבא הבריטי,¹² וכתוב עליה: 'לחברי היקר טליק, צבא עברי השיבנו אליך ונשובה'. אנחנו חלמנו על צבא עברי.

היהודים ששירתו בצבא הבריטי היו מקצוענים הן ברמה הטקטית והן ברמה האופרטיבית. במלחמת העצמאות התייצבו 35,000 המתנדבים האלה ושירתו בצה"ל. הם היוו אחוז עצום מהקצונה של צה"ל. הרבה אלופים וקצינים בכירים בצה"ל יצאו מקרב המתנדבים האלה בגלל המקצועיות. המנהיגות, המוטיבציה, האומץ, רוח הלחימה - אלה דברים שלא נולדו בניסיון של צבאות זרים, אלה דברים שהתפתחו מתוך האתוס של ההגנה העצמית היהודית שהתפתח בארץ; מהיום שהוחלט שהיהודים צריכים להגן על עצמם ולא הגויים מגנים עליהם. חלק מהאנשים האלה הלכו גם לצבא הבריטי. שוכחים שלסקוב שירת בפלוגות הלילה של וינגייט ב'הגנה', ששלמה שמיר¹³ היה אחד ממפקדי 'ההגנה' הבכירים לפני שהתגייס לצבא

10. ראה: י' טל, 'מחוץ לגדר ואל מעבר לגבול', ניב אחים, ספטמבר 1986.

11. מובן שרבות יהודים השתתפו בצבאות הללו, כולל הצבא הסובייטי והצבא האמריקני, אך יהודי ארץ-ישראל לא הגיעו לצבאות אלה.

12. לימים האלוף אהרון יריב, ראש אמ"ן.

13. לימים האלוף שלמה שמיר, שירת בתפקידים בכירים שונים בצה"ל.

הבריטי, ושחבר המפקדה הארצית של 'ההגנה' זאב פיינשטיין היה רב־טוראי בצבא הבריטי. כלומר, מפקדים בכירים רבים באו מהמחתרות ובייחוד מ'ההגנה' והתנדבו לצבא הבריטי. אלה לא היו אנשים שנפלו מהשמים. היה להם מטען צבאי בדיוק כמו לטובים שבטובים שהיו ב'הגנה', ובנוסף לזה הם קיבלו את המטען המקצועי של צבא סדיר ושל נסיון מלחמת העולם. הם נתנו לצה"ל את הממד המקצועי. הם הקימו את החילות המקצועיים, בלעדיהם בכלל לא ידעו מה זה חיילות. הם לימדו ועיצבו את תורות הלחימה: מי שלימד מה זה 'תוכניות אש' ואיך תוכניות אש משתלבות בתכנון - זה אנחנו, יוצאי הצבא הבריטי. איך למדו פה להפעיל כראוי מרגמות ולהפעיל מקלעים בינוניים? את כל זה אנחנו הבאנו מהצבא הבריטי. מי ידע פה מה זו עוצבה? אני יודע שלועגים לפעמים להצעה שהציעו לסקוב ופריץ אייזנשטדש¹⁴ לבן־גוריון להקים חטיבות נוסח הבריגדה, אבל הלועגים לא שמים לב שזה מה שקרה בפועל. שתים־עשרה החטיבות שהוקמו במלחמת העצמאות היו בדמותה ובצלמה של הבריגדה. את תורת המלחמה למדנו מהבריטים וכמובן גם מעוד אנשים, כמו יוחנן רטנר,¹⁵ שהיה להם גם ניסיון בצבאות אחרים.

במנגנון 'ההגנה'

שאלה: נעבור הלאה. מה עשית לאחר שהשתחררת?

תשובה: ברגע שחזרתי ארצה גויסתי למנגנון 'ההגנה'. קודם כול ביקשו ממני לארגן קורסים לנשק. ארגנתי בגת ובגלאון כמה קורסים להדרכה בנשק קל, לרבות מרגמות ומקלעים, ופיקדתי עליהם. כאמור, באתי מבית־ספר למדריכי נשק באנגליה. המושגים ששררו ב'הגנה' על משמעת אש ועל פקודות בקרת אש, ובייחוד על נשק מסייע ונשק יחידתי, היו עדיין מאוד פרימיטיביים, ואני לימדתי מה שלמדתי באנגליה. הקורסים האלה היו מוצלחים מאוד והיתה מוטיבציה ענקית לכל האנשים שהשתתפו בהם. אני חושב שהדרכתי אז כמה מאות אנשים. אחר־כך התמניתי למדריך נפתי, אצל יצחק פונדק,¹⁶ שהיה מפקד נפת הדרום. מתוקף תפקיד זה נעשיתי לאיש מנגנון הקבע של 'ההגנה'. קיבלתי אופנוע BSA חדש, והאנגלים ידעו שמי שנוסע ב־BSA חדש הוא איש מנגנון של 'ההגנה', ומיד הם הבינו ועקבו גם אחרי. במקרה הייתי בירושלים בביקור אצל דודה שלי, כאשר האצ"ל ירה והרג חיילים אנגלים במקור ברון. אסרו אותי והחזיקו אותי שלושה ימים ב־CID.¹⁷ בבאר־טוביה היה מושבניק בשם ברוורמן, הוא היה המקשר של המוסדות הלאומיים עם האנגלים, וברוורמן זה הוציא אותי מהכלא. היו עוד הרפתקאות. ביום שישי אחד הופיעו בבאר־טוביה חיילים בריטים שיכורים

14. סא"ל פ' עשת היה ראש מחלקת תכנון במטה הכללי של צה"ל במלחמת העצמאות.

15. לימים האלוף יוחנן רטנר. שירת כרמטכ"ל ב'הגנה' ובתפקידים מרכזיים בצה"ל בראשית דרכו. ראשית דרכו היתה כקצין בצבא הרוסי.

16. לימים תת־אלוף יצחק פונדק, ששימש כמח"ט במלחמת העצמאות ואחר־כך כקצין שריון ראשי, כמפקד חבל עזה ותפקידים אחרים.

17. הבולשת הבריטית בארץ.

- היו אלה 'כלניות' - שהלכו ברחוב וירו בסטנים לתוך חלונות הבתים. אספתי את הנוער ועשיתי להם מארב. שלחתי את אורי רום - אז אורי רוזנבלום¹⁸ - ואת משה ויגנס כפיתיון. ה'כלניות' תפסו אותם והתחילו להתעלל בהם. אמרו להם לחזול, תקעו את הסטנים לקורקבן. אנחנו שכבנו בתעלה, וכשהם התחילו לאיים התנפלנו עליהם ופרקנו מהם את הנשק. לקחתי אותם לפרדסים ועשיתי להם משפט צבאי, הכול בטרמינולוגיה הבריטית, 'Field Court Martial'¹⁹, ודנתי אותם למוות. הם השפילו את עצמם וביקשו רחמים. אחר-כך לקחנו את הטנדר של הנוטרים והבאנו אותם עם הידיים למעלה למחנה בית-דראס, שהיה אז מחנה של ה'כלניות'. אני עם הסטן שלהם מחזיק אותם. היה אז עונש מוות על נשיאת נשק. הזקיף בשער אמר לי: 'בסדר, מסור אותם, אנחנו נטפל בהם'. בינתיים, כשהאנגלים ראו שאנחנו באים עם שני חיילים שבויים על הטנדר הם הזעיקו את המשמר. בחדר המשמר הבריטי יש בדרך-כלל מפקד משמר ויש סגן מפקד משמר. אחד מהם ער על-ידי השולחן ואנשי המשמר ישנים עם נעליים ועם חגור, וכשיש משהו חשוב מזעיקים את המשמר. הפקודה היא: 'Guard turn out', ואז כולם קופצים, מסתדרים לפי הסמן הימני. אני מילאתי את התפקיד פעמים רבות. וכשאנחנו באנו הם עשו מיד את הפרוצדורה הזאת. אני דרשתי לראות את הקצין התורן ואמרתי לו: 'תביא את ה-"Guard Report"' (זה ספר שהדפים בו ממוספרים, אי אפשר לזייף אותו) ותמלא את הדוח'. הם באו עם פנס רוח ועם ה'Guard Report' והקצין התורן מילא את הדוח וחתם עלי, ואז הוצאתי את המחסנית מהסטן, זרקתי אותה מהטנדר לפרדס ונתתי לו את הסטן ואת שני האנשים. למחרת יצאו ה'כלניות' למושב לחפש אותנו. הם בעצם חיפשו אותי, כי היה לי סימן היכר - שפם. החביאו אותנו אצל ברורמן והחיילים לא מצאו. וראה זה פלא, מזכירות הכפר קיבלה מכתב באמצעות שליח שמודים לבני הכפר על שמנעו אסון גדול.

שאלה: של מי המכתב?

תשובה: מקצין המשטרה הצבאית הראשי בארץ-ישראל - קצין אנגלי בדרגת בריגדיר-גנרל. זה היה מכתב תודה לוועד הכפר על זה שמנענו שפיכות דמים. ואז הגיע לכפר גם איזה מייג'ור, אדם סימפטי, שנועד להיות התובע הכללי במשפט שעמד להיערך לשני החיילים האנגלים.

שאלה: במשפט שיערך לפני בית-דין צבאי.

תשובה: כן, בית-דין צבאי. ברורמן הביא אותו למקום המסתור שלנו והוא גבה מאתנו עדויות. הוא היה באמת אדם מקסים. אחר-כך התנהל המשפט, שנמשך שלושה ימים, בבית-דין צבאי בראשות קולונל, על-פי מיטב הגינונים הבריטיים. כל בוקר בא טנדר בריטי, אסף אותנו עם ליווי, הביא אותנו לתוך המחנה הצבאי בבית-דראס. בעשר היתה הפסקת תה, כי זה דבר קדוש בצבא הבריטי, ושני הנאשמים הבריטים, אותם החיילים, באו עם הדלי, עם התה ועם הכוסות ומזגו לכולנו. במשפט הייתי העד העיקרי והסנגור התנפל עלי וצעק, אבל התובע דרש מאב בית-הדין לרסן את הסניגור, וטען שאני סיכנתי את החיים שלי במסגרת הצבא

18. לימים אל"מ אורי רום, מפקד חטיבת שריון במלחמת ששת הימים.

19. Field Court Martial - בית-דין שדה.

הבריטי והוא לא מסכים שידברו אלי ככה. השופט אכן ריסן את הסנגור, אבל הוא שאל אותי: 'מאין ידעת שהם מסכנים חיים של אנשים?', כי אני תיארתי שהם דרכו את הסטנים וירו לחלון, 'מאין ידעת שזה מסוכן, מאין בכלל אתה יודע מה זה סטן?'. אז התובע זרק את פנקס החייל שלי מהצבא הבריטי על השולחן ואמר: 'הנה מאין הוא יודע'. אב בית-הדין קרא בפנקס שאני סרג'נט ישראל טל ופרטים אחרים על השירות שלי, ובין השאר שסיימתי בהצלחה ובהצטיינות את בית-הספר למדריכי נשק באנגליה רק לפני חודש או חודשיים. היתה תדהמה בבית-הדין. בסוף יצאו החיילים זכאים, מנימוקים שונים. ואנחנו קיבלנו הביתה כסף בדואר על ביטול שני ימי עבודה. זה היה הצבא הבריטי.

אבל נחזור לשירות ב'הגנה'. באחד מאותם ימים הגיעה לחוף, לא הרחק מהמושב שלנו, אוניית המעפילים 'שבתאי לוז'ינסקי', ועלינו הוטל לפנות את המעפילים מהחוף. הזעיקו לשם את כל תושבי הדרום. הטקטיקה היתה שכולם מתערבים עם המעפילים.

שאלה: זה היה חוף ניצנים?

תשובה: חוף ניצנים. וכך לא יכלו הבריטים לדעת מי הם מעפילים ומי לא. כל אחד שנחקר ונשאל 'מאין אתה' היה משיב: 'אני יהודי מארץ-ישראל'. את הישראלים שהצליחו לאתר הוציאו; את אלה שלא הצליחו לאתר שלחו עם המעפילים לקפריסין. אותי הם איתרו מיד ולקחו לירושלים למעצר ב-CID, ואותו ברוורמן הוציא אותי כעבור יומיים-שלושה. בסוף אותה שנה נשלחתי לקורס מ"מ-מ"מ (מפקדי מחלקות) בשריד ובג'וערה.

שאלה: רגע, ג'וערה זה לא היה קורס המ"מ-מ"מ מים של הפלמ"ח?

תשובה: הקורס היה של כל 'ההגנה'. קורס מ"מ-מ"מ מים היה תמיד אחיד. היו שם אנשי הפלמ"ח: עוזי נרקיס היה מדריך שלי, דני מס היה מדריך שלי, עודד מסר ייבדל לחיים היה מדריך. בין החניכים: אורי בן-ארי.²⁰

שאלה: זה היה בשנת 1946.

תשובה: לא, הקורס התקיים מ-20 באוגוסט עד 22 בנובמבר '47.

אתה יודע מי עוד היה אתי? נועם גרוסמן, שנפל ליד עטרות בראשית מלחמת העצמאות. אביו החליף את שם משפחתו מגרוסמן לאבינועם לאחר שנועם, נפל והוציא אחר-כך את כרכי הכתבים של הנופלים, גווילי אש.

שאלה: הוא היה מורה שלי לאנגלית בגימנסיה 'הרצליה'.

מעשה במטול נגד טנקים

תשובה: אני רוצה לספר עוד אפיזודה שקדמה לקורס המ"מ-מ"מ מים. סמוך לשובנו מהבריגדה נקראתי ללשכת הרמטכ"ל של 'ההגנה'. זימן אותי לשם אהרן יריב, יכול להיות שהוא היה אז השליש של יעקב דורי הרמטכ"ל.

20. עוזי נרקיס, לימים אלוף פיקוד המרכז במלחמת ששת הימים. דני מס, מפקד הל"ה, שנהרג בדרכו לגוש עציון במלחמת העצמאות. אורי בן-ארי, תת-אלוף, מח"ט במבצע קדש וקצין שריון ראשי. אל"מ עודד מסר, שירת בתפקידים בכירים בשריון ובמטה הכללי.

התברר שזומנה לי פגישה עם פרופ' יוחנן רטנר. אז לא ידעתי איזו אישיות מופלאה היה האיש הזה. לפני כחמש שנים יצא ספרו **חיי ואני**, שם מסופר סיפור שלא ייאמן על הגורל היהודי. רטנר היה במלחמת העולם הראשונה עם הקוזקים בצבא האדום. עוד לפני כן הוא לחם בחזית ואחר-כך השתתף במהפכה. הוא גם השתתף בהגנה העצמית של יהודי אודסה. האיש היה בן למשפחה אריסטוקרטית יהודית ברוסיה, אבל את התרבות הוא ספג בגרמניה, שבה התחנך. אבל אז לא ידעתי עליו את כל זה.

שאלה: הוא היה פרופסור בטכניון.

תשובה: כן. ידעתי גם שהוא איש 'הגנה' ומפקד בכיר. התברר שנפל לידי 'ההגנה' 'פיאט' בלי פצצות, והם לא מבינים איך הפיאט עובד ולא ידעו איך נראית הפצצה. זה היה אמנם כלי מוזר עם קפיץ ענק ועם מין חוטר כזה. לבקשתו הסברתי לו את ה'פיאט' לפרטי-פרטים. הוא נתן לי נייר ועיפרון וציירתי לו כל חלק ב'פיאט', כולל החלק הכי קטן. וכך הסברתי לו את אופן הפעולה. עבדנו חצי יום והוא ישב וכתב את הדברים ושרטט שרטוטים יפים במשיכת קולמוס מדויקת, ובסופו של המפגש היה לו תיאור מלא איך הפיאט פועל ואיך בנויה הפצצה. במלחמת העצמאות היו לצה"ל 'פיאטים' בכל המקומות, ורטנר, כנראה, הוא שדאג לייצור ה'פיאטים' האלה.

שאלה: רצית להוסיף עוד משהו על ה'פיאט'?

תשובה: לפני כמה שנים באו אלי אנשים מדגניה וסיפרו לי: 'זה כמה שנים קיים פולמוס בין שתי משפחות מי השמיד את הטנק הסורי בדגניה. אלה אומרים: "אבא שלנו עם פיאט", ואלה אומרים: "אבא שלנו עם תותח 20 מ"מ"'. והנה באו אלי בני אחת המשפחות ואומרים לי: 'אנחנו רוצים שאתה תפסוק אחת ולתמיד בעניין הטנק הזה'.

שאלה: שתי המשפחות הסכימו שאתה תפסוק...

תשובה: לא, אחת מהן. ניסיתי לפענח את הדבר לפי השריטות בפלדה. אבל מישהו סובב את המדף, שהיה חלוד מאוד. אז נאלצנו להפעיל הרבה כוח כדי לסובב אותו בחזרה ולאחד את השריטות על המדף עם השריטות על גוף הטנק.

לאחר שאיחדנו אותם נחשפה שריטה גדולה וארוכה. במשך השנים פיתחנו שיטה ייחודית בעולם לזיהויים בליסטיים. כל פעם שפוגעים לנו בטנק אנחנו מפענחים את סוג הנשק והתחמושת שפגעה בו. ידענו שאם אורך פצצת ה'פיאט' הוא כזה וכזה, ואם המטען החלול פוגע בנקודה מסוימת ובזווית כזו וכזו אז על הפלדה צריכה להיווצר מעין חתימה אליפטית. עשינו את כל החישובים שלנו, ואכן גילינו בטנק הסורי את חור הכניסה, והיה ברור שאם זה בא ממטען חלול תימצאנה שריטות גם בתוך הטנק, בקיר הנגדי. ואכן ברגע שחיברנו את נקודות הפגיעה מהקיר הנגדי דרך החור הזה ידענו את הזווית, והתברר שכל זה מתאים בדיוק לפצצה של 'פיאט'. ליתר ביטחון, שלחנו קצת מהפלדה שנפגעה לבדיקה בטכניון. אם הופעל כאן מטען חלול, הפלדה מתנהגת כפלסמה נוזלית והנחושת של הפצצה מתערבבת בפלדה.

שאלה: אז מצאתם בפלדה הזו קצת נחושת?

תשובה: בדיוק. והנה תוצאת הטכניון, שמראה סימני נחושת. רק אז כתבתי למשפחה מדגניה, חד משמעית, שהחור נעשה על-ידי פצצה של 'פיאט'. מאז פסקה המלחמה בין שתי המשפחות

והן השלימו עם הגורל, וזהו. ותראו כיצד הדברים מתקשרים: ההצגה שלנו במדבר המערבי בלוב, אחר-כך הפגישה עם יוחנן רטנר ולבסוף הטנק של דגניה. זה סוף הסיפור שלי עם ה'פיאט'.

ריאיון שני – 15.6.98

קרבות מלחמת העצמאות

שאלה: אם אני זוכר נכון השתתפת בקרבות לטרון.

תשובה: לא, אני לא הייתי בקרב לטרון.

שאלה: מה היה תפקידך באותה תקופה?

תשובה: הייתי קצין מקלעים בינוניים ראשי בצה"ל. נתמנתי לפתח את נושאי הנשק המסייע.

שאלה: ל'הגנה' לא היה ניסיון בהם בכלל.

תשובה: כן, אנחנו הכנסנו את תורת הלחימה עם מרגמות 3 אינטש ועם מקלעים בינוניים.

ב'הגנה' קראו לזה נכב"ד (נשק כבד) ומכונות היריה שהיו ברשותנו היו בעיקר מדגם שוורצלזוה.²¹

שאלה: זה היה עדין במסגרת מנגנון 'ההגנה'?

תשובה: כן. ערכנו קורסים לקציני מקלעים בינוניים מכל גדודי צה"ל שהוקמו באותה העת.

בין היתר, ערכת קורס ברוחמה, עבור יחידות הפלמ"ח שהיו בנגב. מהקורס הזה יצאתי

מפעם לפעם אישית לפעולות כדי להפעיל נשק מסייע. היתה פעולה נגד ביר עדס ליד מגדיאל,

והשתתפתי בפשיטה לילית על בית-החרושת לקרח ביאזור, שממנו הרגו שבעה נוטרים בטנדר.²²

הרזרביסטים של הפלמ"ח בפיקודו של נחום אריאלי²³ יצאו לפשוט על המבצר הזה. היו שם

הרבה לוחמים, גם ערבים וגם זרים. אנחנו יצאנו לקרב הזה עם מקלע 'בראונינג' שהוצא

ממטוס קרב והסבתי אותו לשימוש קרקעי. המקלע הזה יורה 1200 כדור בדקה. ירינו אל

היעד מטווח של 50-70 מטר. ירינו שם גם עם כדורים חודרי שריון. נקבתי חור די גדול

בקיר הבית, ודרכו ירינו כדורים נותבים ומציתים אל תוך הבית, ככה שכל אשנבי הירי היו

מוארים באור ארגמן כזה.

שאלה: למה יריתם מטווח כלי-כך קצר, הרי יש למקלע טווחים הרבה יותר גדולים?

תשובה: לא, אם אתה הולך על יעד מבוצר אתה צריך לפגוע לתוך אשנבי הירי. השטח היה

גם מכוסה רובו בפרדסים. התכנסנו באחת הכתות בבית-הספר במקוה-ישראל. מפקד הפעולה

ביקש ממני להסביר את תוכנית האש. אמרתי להם שאני אירה כדורים נותבים והם יוכלו

לראות את קו האש שלי ויוכלו להתקרב מצד ימין עד מטר מקו האש שלי. אני אף פעם לא

21. שוורצלזוה - מקלע בינוני מקורר במים, תוצרת גרמניה.

22. הכוונה למשמר-השבעה הנקראת כך על שם אותם נוטרים בפיקודו של אליק, אחיו של משה שמיר, שנהרגו שם במארב.

23. נחום אריאלי היה מ"פ בפלמ"ח. נהרג מאוחר יותר בקרבות הקסטל.

אסיט את האש ימינה אלא רק לכיוון שמאל והם לא צריכים לפחד להגיע מימין ממש עד קו האש. אני זוכר איך נחום אריאלי פיקד על הקרב. זה היה מדהים. הוא עמד על הכביש, אני זוכר את זה חי כמו היום, כשהוא אפוף קווים וזהרים של כדורים נותבים שירו מתוך המבצר. זה נראה ממש כמו הילה שנוצרה מסביבו. הם לא פגעו בו והוא עמד מלוא קומתו על הכביש ממש על ידי, וכמו בסרטים סובב את אקדח התופי שלו מסביב לאצבע וצעק: 'קדימה הפלמ"ח, קדימה הפלמ"ח'. זה היה באמת קרב גבורה יפה של הפלמ"חניקים האלה. בסופו של דבר הניחו שם כמויות עצומות של חומר נפץ. בלי לטהר את הבניין ומבלי ולכבוש את כולו, הם החדירו פנימה שני חבלנים ופוצצו. זו היתה חגיגה אדירה, בית־החרושת התפוצץ לרסיסים, לא נשאר ממנו כלום. הבטון עף לכל הכיוונים ואנחנו היינו במרכז.

שאלה: זה התפוצץ כשהייתם כבר בפרדס?

תשובה: לא, עוד כששכבנו בתעלה ליד הכביש. הם צעקו 'פוצץ, פוצץ' וכבר היו יותר רחוקים, אבל אנחנו עוד היינו בתעלה ליד הכביש, בעמדה ממנה יריתי אל בית־החרושת. ואז הכול התפוצץ ועפו עלינו המון גושי בטון. במקרה לא פגעו באף אחד מאתנו. כמו שקרה הרבה פעמים בתקופה ההיא, יצאנו לפעולה מאוחר מדי. הפיצוץ אירע כאשר השחר כבר האיר, והכפריים הערבים יצאו בפזעה²⁴ והגיעו גם משוריינים בריטיים.

שאלה: ואתם הייתם צריכים לסגת...

תשובה: באנו ממקוה־ישראל והיינו צריכים לחזור לשם. כל האזור היה מכוסה בפרדסים. המשוריינים הבריטיים התחילו לירות לתוך הפרדס. הכוח העיקרי כבר נסוג ואני והאנשים שלי נשארנו מאחור כי היה לנו לסחוב הרבה, גם ארגזי פעולה וגם מקלעים, והשאירו עלינו גם כמה מהפצועים. בין יתר החברה' שהיו אתי היה זאב בורובסקי, שהיה סגני, והיה גם בורקה בר־לב.²⁵ הוא קיבל כדור ברגל, במכנסיים. וכך סחבנו את כל הכבודה הזאת באור יום, כשכבר מהכביש יורים עלינו במקלעים, ואנחנו נעלמים בפרדס וסוחבים. יכולנו לשמוע את קולות הערבים מרחוק: 'אדבח אל־יהוד' 'אדבח אל־יהוד'. והנה, פתאם פתחו עלינו באש מהקומה השנייה של בית הבאר - היתה שם מרפסת, עליה עמדו כמה ערבים וירו ברובים לתוך שורות הפרדס, כל פעם שהם ראו את האנשים שהולכים בין העצים. אז התחילה קצת פאניקה. אבל זאב בורובסקי היה בחור מוצק. הוא כרע ברך, שמת לו את הבראונינג על הכתף, גם אני כרעתי ברך וכיוונתי מלמטה למעלה, אל המרפסת הזו. היינו במרחק של 50 מ' ממנה. יריתי חגורה שלמה של כדורים ופגענו בכל הערבים האלה. האש שלהם נשתתקה. וכך הגענו לגדר של 'מקוה' ומשם לבית־הספר. ב'מקוה' חגגנו, ונחום אריאלי נתן את הרוח ואת הטון וכולם רקדו. הוא לקח ממני את הבראונינג ורקד אתו, ואחר־כך מזג לעצמו כוס קוניאק והישקה גם את המקלע בקוניאק דרך הקנה.

בכרוז ש'ההגנה' פרסמה בעקבות הקרב הזה היה כתוב שכוחות 'ההגנה' 'פוצצו את קן המרצחים', לפי טעם הימים ההם, אבל היה כתוב גם שזו פעם ראשונה שבה השתמשה

24. פזעה - הזעקה המונית וספונטנית של כפריים ערבים ללחימה.

25. זאב בורובסקי ובורך בר־לב היו לימים מפקדי חטיבות בצה"ל בדרגת אל"ם.

'ההגנה' בנשק כבד. כך היינו יוצאים מן הקורס לגיחות כאלה. פעם גם הפלנו מטוס. ביום הפלישה המצרים הפציצו את תחנת הכוח של רידינג בתל-אביב. קורס קציני המקלעים התקיים אז בג'מוסין, איפה שהיום פרדס-כץ. התאמנו אז על ה'בזות' - המקלעים שהגיעו מצ'כיה. אלה היו מקלעים בינוניים נפלאים, אבל לא הלכתי למבצעים עם הבזה כי זה מקלע כבד באמת, ואילו הבראונינג קל יותר.

שאלה: בזמן המבצע על יאזור היו כבר בזות?

תשובה: איני זוכר, אבל בעת הפלישה כבר היו בזות, והפעלנו אותם ממקום הקורס בג'מוסין ופגענו במטוס 'ספיטפייר' מצרי שנפל על-יד ראשון-לציון. הבזות היו מקלעים מודרניים מאוד, והיו להן כוונות נ"מ, ושמחנו מאוד להזדמנות לירות על מטוסים אמיתיים. ירינו עם כל מכונות הירייה שהיו בקורס וכך הפלנו 'ספיטפייר'.

אבל אני מקדים מאוחר ועלינו לחזור למבצע נחשון. בראשית אפריל צורפתי לגדוד 54. לא הייתי שייך אליהם, אבל הקמתי מחלקת מקלעים בינוניים מאנשי הקורס שלי וצורפנו לגדוד 54. השתתפנו כמחלקה מסייעת בכל הפעולות בנחשון. אתה זוכר את כיבוש דיר מוחזין?²⁶ זה היה, נדמה לי, הכפר הערבי הראשון שכבשנו.

שאלה: הראשון שכבשנו והחזקנו.

תשובה: והחזקנו. היינו נצורים שם כמה ימים, ובאו משוריינים של הלגיון הירדני ותקפו אותנו. הם ירו מטוחים של 200 מ' עם תותחי 'טו פאונדרס'. היתה די פאניקה. רוב החברה שהיו שם נתקלו בפעם הראשונה בחייהם בתותחים. היה שם בחור בשם יהודה, שטיפס עם 'בראונינג' על גג של בית. עליתי אחריו וביקרתי את האש שלו. ירינו על המשוריינים של הלגיון, והם ירו עלינו כי הם הבחינו במקור האש. זה היה גג בלי מעקה. אבל היו לנו כדורים חודרי שריון, בעצם הם לא יכולים ממש לחדור למשוריינים, אבל מרגישים אותם. עד היום אני לא יודע את סוד העניין, ברגע שפגענו בהם, ופגענו בשלושתם. [...]

במקרה אחר יצאה מחלקה לפוצץ את הפילבוקס²⁷ שליד מסילת-הברזל בוואדי סראר. מהפילבוקס הזה ירו הערבים לאורך המסילה ההולכת לירושלים. השער של מחנה ואדי סראר, שהוחזק בידי הערבים, היה מרוחק כ-200 מ' מהפילבוקס. על הפילבוקס היו מוצבים מקלעים והם היו יורים גם לטווח גדול מאוד והיו מגיעים באש עד חולדה. הכדורים היו שורקים באוויר, אבל לא פוגעים. הם ירו גם בתותחים 'טו פאונדרס' שהוצבו על יד מחנה ואדי סראר, והכפריים היו באים ויושבים במדרון הקדמי כמו באמפיטאטרון ומסתכלים איך יורים על היהודים. אחרי פרשת השיריה שנתקעה ליד חולדה שלחו אותי עם מחלקת המקלעים לנסות לפגוע בערבים בוואדי סראר. הטווח מחולדה היה רחוק מדי, החלטתי להתקרב לחולדה הערבית. הצבתי שם את כל המחלקה, ארבע או שש מכונות ירייה, אני לא זוכר בדיוק, וירינו אש מחושבת, לפי התורות החדשות שהבאנו, על האספוסף הערבי שישב שם ב'אמפיטאטרון'. היתה שם בריחה אדירה ויד איש ברעהו ופאניקה נוראה. נחזור לפילבוקס. באחד הלילות של

26. דיר מוחזין - כפר ערבי סמוך לקיבוץ נחשון של היום.

27. עמדת בטון עגולה ומוגבהת שהבריטים בנו במקומות שונים בארץ.

מבצע נחשון יצאה מחלקה של החי"ש בפיקודו של אורי אטקין מגבע. את אורי אטקין מגבע הכרתי אז מקורס המ"מ"מ"מים. קיבלתי פקודה להצטרף אליו אישית כי לא היו בטוחים שהוא מספיק מנוסה. לקחתי אתי כמה אנשים משלי. כשערכתי מסדר למחלקת המקלעים הבינוניים שלי ובחרתי את האנשים שילכו אתי, אחדים מהם סירבו בטענה שהם 'ניכבדניקס' [אנשי נשק כבד], ולא 'סטניסטים'. זו פעם ראשונה שאני מספר את זה. תקעתי להם באביי-אביהם, ונתנו להם סטנים והם הלכו.

יצא אתנו עוד בחור, בוגר קורס מ"מ"מ"מים, זה היה דובי לכטר מקבוצת שילר. הוא היה החבלן והתפקיד שלו היה לפוצץ את הפילבוקס. בניגוד לידיעות ולציילומים, התברר שאי אפשר להגיע לכונקר מאחור, אלא רק מלפנים, כי היו שם הרבה קונצרטיות. הלכנו בשקט כדי לא להתגלות לפילבוקס או לעמדת השער של ואדי סראר. את עיקר הכוח השאיר אורי אטקין כ-200 מ' או 300 מ' לפני היעד, ורק הוא, דובי לכטר ואני התקרבו אל הבונקר. הכוונה שלנו היתה לסייר בחשאי, לראות איך לתקוף ורק אז להביא את המחלקה.

זה היה פילבוקס עגול והיתה לו גם קומה שנייה. התברר שאפשר להתקרב רק על פסי הרכבת ואין דרך אחרת. הגענו בשקט גמור לפילבוקס ולא ירו עלינו. בדלת הפלדה של המבנה היה אשנב קטן. אורי פתח בשקט-בשקט את האשנב, הכניס רימון ונצמד לקיר. היה פיצוץ ומיד נפתחה אש מקלעים מהשער של ואדי סראר. ואז הכניס דובי לכטר החבלן את חומר הנפץ. לא ידענו מי נמצאים למעלה, אם הם נהרגו, אם הם קיימים. כשמתפוצץ רימון או חומר נפץ בתוך בית הכול חשוך, הכול אבק סמיך ואתה לא רואה כלום, בטח לא באמצע הלילה. אז הוא הכניס את החומר וחזר אלינו. אורי אטקין ואני כבר שכבנו באותו זמן בתעלה על יד הסוללה של מסילת-הברזל והוא אומר לנו: 'אין פתיל, יש פתיל קצר נורא של כמה שניות'. אמרנו לו: 'בסדר, תדליק אותו ורוץ אלינו'. הוא הדליק אותו, נשכב על ידנו ואז היה הפיצוץ. אני שומע את גושי הבטון מכים באדמה על ידנו ופתאום אני שומע חרחורים של אורי אטקין, הוא שכב משמאלי. אני מושיט את היד שלי והיא ממש נכנסה למוח שלו. הראש שלו היה פתוח. נפל עליו גוש בטון. שכבנו שם עד שכל האבנים נפלו. זה נמשך די זמן, זה גשם כזה שלא נפסק, ואורי חרחר, היה בלי הכרה. כשמטר האבנים נגמר נשארתי עם אורי, ודובי רץ אחורה והביא כמה חבר'ה עם אלונקה. חזרנו אתו על האלונקה לחולדה. הוא הבריא, רק הראש נשאר קצת מעוות. נפגשנו שנית רק עשרות שנים אחרי זה, בלווייה של אברהם יפה.²⁸ פתאם אני רואה פנים מוכרים, למרות שהיו מעוותים, ואני אומר לו 'אורי' והוא אומר לי 'טליק', ונפלנו זה על צווארי זה.

פעם נוספת נזכרתי בכל המחזה הזה והרגשתי כאילו החזירו אותי לאותו לילה במכונת זמן - במלחמה על המים, כשאני כבר אלוף. לפני מלחמת ששת הימים. הייתי תותחן בטנק ליד כורזים ויריתי על הטנקים הסוריים שחיפו על ציוד ההטיה של מי הירדן. את תפקיד מפקד הטנק מילא המג"ד של גדוד 82, בנימין אושרי. פגע בנו פגז ובנימין אושרי נפל פצוע לתוך הטנק, ישר עלי, התותחן. הרגשתי כאב בכל הגוף מגלי ההלם שעוברים בתוך הפלדה של

28. האלוף אברהם יפה, מבכירי המפקדים של צה"ל בשנות החמישים והשישים ולימים חבר כנסת.

הטנק. אני שם את היד על בנימין, והיד שלי נכנסת למוח שלו, בדיוק כמו שנכנסה במלחמת העצמאות לראש של אורי אטקין. באותו רגע, לשנייה, היה נדמה לי שאני ליד הבונקר הוא בוואדי סראר.

רציתי להגיד עוד דבר חשוב. אני חוזר לבית-החרושת לקרח ולנחום אריאלי. לפני כמה חודשים קיבלתי מארכיון צה"ל דוח שכתב נחום אריאלי על המבצע ההוא. צריך לקחת את הדוח הזה וללמד אותו בפומבי ובכלל הקורסים בצה"ל. זהו דוח מאורגן ומסודר, יבש, נתונים ועובדות, בלי קשקושים. ממש מדהים. הוא מדווח בדיוקנות על האויב, על כוחותינו, מפרט לכמה כוחות ומשימות הוא פיצל את הכוח, מי היה המפקד של כל אחד מהכוחות האלה, כמה לוחמים היו בכל כוח, על החבלנים, כמה חומר נפץ היה, כמה אקדחים, כמה סטנים, כמה רובים, כמה מכונות ירייה. אחר-כך הוא מדווח על שלבי ההתפרסות של הכוח.

שאלה: הדוח הזה לא התפרסם עד עכשיו?

תשובה: לא. זה דוח בכתב יד ל'מועצה'. 'המועצה' - זה היה כינוי למפקדת הפלמ"ח. דוח למופת, ממש למופת. אין שם אף מילה מיותרת אבל לא חסר אף פרט אחד על מהלך הקרב, על אלה שביצעו את הקרב ומי נפצע ואיך התנהגו, הכול-הכול. והשאר שבעיסה - הוא מסיים את הדוח במשפט הבא: 'עד כאן. צ'זבאטים בעל-פה'. חתום נחום. יפה, אה?

שאלה: הוא היה אישיות. הוא זכור לרבים.

תשובה: הייתי אתו אחר כך בנחשון. הוא באמת היה אישיות אדירה, איש כריזמטי. האיש עומד 50-70 מ' מבית-החרושת לקרח, מבצר שפולט אש בלי סוף, האש עוברת על ידו, הוא אפוף כמו הילה בקווי כדורים נותבים מסביבו והוא מסובב אקדח כמו בוק'ג'ונס וצועק 'קדימה הפלמ"ח, קדימה הפלמ"ח'. ותראה מה זה דוח. דוח מקצועי, מדויק, פריטי-פרטים, יסודי וקפדני, והוא מסיים את הדוח: 'צ'זבאטים בעל-פה, חתום נחום'.

מלחמת העצמאות מבחינת אמנות המלחמה

שאלה: יש אמירה די רווחת, שבמלחמת העצמאות שלומיאליים נלחמו בשלומיאליים, אלא שאנחנו היינו קצת פחות שלומיאליים מהערבים. אורי מילשטיין טוען שכמות הכשלונות היתה הרבה יותר גדולה מכמות ההצלחות. גם משה דיין חשב ככה. משה דיין אמר באחד המקרים: 'מג"דים חשבו את עצמם למפקדי חזיתות. הם ישבו שלושה קילומטר מאחור וניהלו את הקרב'. היית רוצה להתייחס באופן כללי לאיכות הלחימה במלחמת העצמאות?

תשובה: באתי למלחמת העצמאות אחרי שראיתי מלחמה באירופה עם הבריגדה. שם לא היו קרבות גדולים כי אנחנו הגענו כבר לקראת סוף המלחמה. אבל היינו שייכים למחנה השמיני, לצבא רב ניסיון ועתיר קרבות, ומולנו היתה מוצבת, בחצי השני לשהיינו בחזית, אחת הדיביזיות הכי מפוארות של הצבא הגרמני, דיביזיית הצנחנים הרביעית, שבאה מרוסיה. שם ראינו מה זו מלחמה. היינו כל הזמן תחת אש. אני יכול לספר לך על איך שכבתי עם פטרול לוחם על שפת נחל הסניף ומקלע שפנדאו גרמני ירה עלינו שעתים-שלוש שעות ללא הפוגה, והכדורים עברו לנו על יד הראש ממש. שכבנו על ערמת זבל ואי אפשר היה לזוז. המזל שלנו היה שהירי שלהם היה כל-כך אוטומטי. גם ההפגזות הארטילריות שלהם היו קבועות. כל יום

משעה ארבע אחרי הצהריים התחילה הפגזה. בסך הכול הקו היה שם סטאטי, רק באופנסביה הסופית ניהלנו קרב התקדמות - קרב נייד. באשר למלחמת העצמאות, מבחינה מקצועית, מבחינת אמנות המלחמה, המבקרים עושים עוול גדול, מכיוון שאין אף מלחמה מסודרת. נקודת הייחוס שלהם היא מלחמה שבדמיון. אין מלחמות כאלה כפי שהם מתארים. אין! במלחמה אתה רוצה לנצח, להכריע, אבל אתה יודע שיש אויב, יש מקרה, יש מזל. אינך יכול לבנות מכונת מלחמה ולתכנן קרב כשאתה סומך שכל חלקי המכונה יפעלו בדיוק-בדיוק לפי מה שאתה מתכנן. אין דבר כזה. הלוא אתה מתכנן מתוך הנחה שמ"פ שיקבל פקודה, או מ"כ שיקבל פקודה, יבין אותה. אתה יוצא מהנחה שהפקודה תגיע אליו. אתה יוצא מהנחה שהוא יפעל בדיוק לפי הפקודה. אתה יוצא מכל מיני הנחות שהן אפריורי לא נכונות. אחר-כך אתה אומר: זה לא הצליח. זוהי הסיבה לכך שאחד מעקרונות המלחמה שכמעט כל העמים מאמצים אותו הוא עקרון הפשטות. אם נשתמש עוד פעם בדימוי למכונה, איזו מכונה עדיפה? מכונה שיש בה מה שפחות חלקים. אנחנו יודעים שבכל חלק נוסף אנחנו מסבכים את המכונה ומנמיכים את רמת האמינות שלה.

אתה יודע ששכל שיש פחות חלקים נעים, אז המקלע יותר טוב. המבקרים האלה מחפשים שבתוכנית הקרב יהיו מה שיותר חלקים, שבקרב תהיה התוכנית מה שיותר מסובכת. ואז אומרים: 'איזה גאון זה, הוא תכנן את זה כמו שעון שוויצרי והכול הלך כמו שעון שוויצרי'. קשקוש, זה לא גאון, זה טומטום שמתכנן ככה קרב. כולם יודעים שיש ערפל קרב, כולם יודעים שיש חיכוך במלחמה. אבל כשהאנשים האלה מבקרים את המבצעים שלנו הם אינם רואים בערפל הקרב דבר נורמלי, אלא דבר פתולוגי. קרב שאין בו ערפל קרב, קרב שאין בו אבדות והצד השני לא יורה עליך הוא לא קרב, זהו תרגיל חד צדדי. במלחמת העצמאות יצא לי לראות הרבה קרבות.

שאלה: בגלל התפקיד שלך במטה הכללי?

תשובה: כן. הייתי קצין מבצעים בעשרת הימים בזמן כיבוש הגליל המערבי. כולל נצרת. לסקוב היה מפקד המבצע. יצא לי גם לנהל חקירה על מה שקרה בגבעה 69.²⁹

שאלה: נתמנית לחקירה הזאת?

תשובה: כן. נתמנית לחקור מה קרה בגבעה 69 ב'זמן אמת'. אחר-כך חקרתי גם את הקרב של 'אלכסנדרוני' על עיראק מנשייה בכיס פלוג'ה.³⁰ שם נהרגו קרוב למאה בחורים. הייתי נוכח בהרבה קרבות. הייתי בכיבוש עוג'ה אל-חפיר עם גדוד 82 בחטיבת השריון של יצחק שדה. אני מאלה שראו קרבות בכל סוגי החטיבות ובכל החזיתות בארץ, לכן אני יכול להגיד שראיתי את מלחמת העצמאות היטב ואני יכול לדבר עליה גם כמשקיף.

שאלה: מה הסקת מכל זה?

תשובה: מיד אומר לך. בסיום מלחמת העצמאות, במבצע עובדה, הייתי עם יגאל אלון בדרך לאילת.

29. גבעה ליד קיבוץ ניצנים שנפלה בידי המצרים לאחר שפלוגה של חטיבת גבעתי נסוגה תחת לחץ כבד.

30. התקפה שנכשלה על הכיס המצרי ליד קריית גת.

אין קרב שכולם גיבורים בו. ואין מצב שאדם אחד תמיד יהיה גיבור בכל הקרבות. יש ups and downs גם לגיבור. לדעתי, במלחמת העצמאות לחימת היהודים מבחינה מקצועית היתה masterpiece (מלאכת מחשבת). יתר-על-כן, יש מעט מאוד מקרים של הצלחה קלאסית כזו בכל מה ששייך למוטיבציה, למנהיגות, להנעת בני אדם שיקריבו את החיים ושיסכנו את עצמם, לאחד אותם להשגת מטרה משותפת. הכול תלוי במנהיגות. הלחימה של האמריקנים בווייטנאם היא דוגמה הפוכה בדיוק - כשלון המנהיגות, קודם כול. הם לא הצליחו ללכד אנשים ולהניע אותם להגשים תכלית משותפת. המנהיגות הישראלית, גם המדינית וגם הצבאית, הפיקוד העליון, אכן הצליחו בכך. בן-גוריון ויגאל ידין, שניהלו את המלחמה ברמה לאומית, הצליחו להשיג את מה שיש לצפות ממנהיגות ברמה לאומית: להניע עם שלם וצבא שלם להשיג יחד תכלית משותפת. המנהיגות בשדה גם היא עשתה את חובתה והצליחה. אחרי מילה של יגאל אלון היו הולכים באש ובמים. כשם שהמנהיגות הלאומית הניעה את האנשים במלחמה בכללותה גם המנהיגות הכריזמטית בשדה הצליחה להניע את האנשים בקרב. לפי כל קריטריון, המנהיגות ביצעה במלחמה זו את תפקידה בשלמות גם ברמה האופרטיבית. אנשים כמו יגאל אלון, משה כרמל, שמעון אבידן, נחום גולן, חיים לסקוב ומוטקה מקלף ורוב מפקדי מלחמת העצמאות גילו ברמה האופרטיבית מנהיגות ברמה הגבוהה ביותר.

מעטים מול רבים

המבחן היה קשה מאוד מכיוון שהם ניהלו מלחמה כמעט בלתי אפשרית. כשאומרים 'מעטים מול הרבים' צריכים להבין את זה נכון. מעטים ורבים זה גם עניין של פרמטרים איכותיים. הנשק שלנו היה נחות. עוצמת האש שלנו היתה נחותה מול עוצמת האש שלהם. אנחנו הגענו ליכולת להפעיל עוצמת אש שווה לשלהם רק לקראת אמצע המלחמה. לפני כן התנאים היו קשים מנשוא. זה שמג"דים, חלקם יצא להם להיות מג"דים קרביים ממש, שאומרים 'אחרי' ונמצאים תחת אש עם פיקודיהם, וחלקם לא, זה רק בגלל נסיבות המלחמה. כי היו משימות במלחמה שבהן המג"ד פיקד למעשה על מרחב של עוצבה. והיו גם מקרים שמג"ד פיקד על הרמה הטקטית - ונמצא בעצמו בקו האש. היו מקרים שאותו מג"ד אמר 'אחרי', ובמקרה אחר היה צריך לנהל את הקרב בכמה גזרות בו-זמנית ולכן לא יכול היה להגיד 'אחרי'. ה'אחרי' שלו היה מוסרי. תמיד ניתן להצביע על מפקדים שכשלו, אבל זה נכון לגבי כל צבא. אני יכול לקבוע שהמנהיגות בכללותה היתה לעילא ולעילא בכל הרמות.

באשר למוטיבציה ולאומץ מצד הלוחמים, אני רוצה להגיד שהפלמ"ח ועוד כמה יחידות, חלק מ'גולני', חלק מ'גבעתי', מילאו במלחמת העצמאות בדיוק את התפקיד שיחידה 101 והצנחנים מילאו בצה"ל בשנות החמישים, כאשר הם הפכו למופת וקבעו את הסטנדרטים של הלחימה. גם חלק מהישובים שניהלו קרבות גבורה, כמו נגבה, יד-מרדכי ואחרים היו למופת. **שאלה: נירים.**

תשובה: כן, נירים. אז אני שואל: איפה פה הכשלונות? איפה פה היעדר המקצועיות? יש הטוענים: 'כן, אבל כמעט הפסדנו את המלחמה נגד הערבים הארץ-ישראלים, ומזל שבסוף הלכנו למתקפה'. לא, זה לא מזל. זה טבע המלחמה. התחלנו בדפנסיבה ובתהליך

התפתחותי, טבעי, על-פי אמנות המלחמה, עברנו לאופנסיבה. היה בזה גם משום הימור גדול, אבל הכרענו את המלחמה. הקריטריון הוא התוצאה - ניצחנו. אחר-כך באה הפלישה של מדינות ערב ועוד פעם היינו בדפנסיבה, ועוד פעם הגענו למצב של כלאחר יאוש, והתעשתנו ועברנו לאופנסיבה. אבל צריכים לזכור את הנסיבות. יחסי הכוחות ויחסי עוצמת האש בשלב הראשון לפלישה לא אפשרו לנו לתקוף, אם כי לעתים קרובות גם חוסר הבררה אילץ אותנו לקום ולהסתער. עם כל יום שעבר נוספו לנו אמצעי לחימה, וכאשר יצאנו לאופנסיבה נגד צבאות ערב, מבחינת עוצמת אש ויחסי הכוחות כבר היה מצבנו הרבה יותר טוב מאשר בחודש הפלישה. התהליך היה דינמי. יצאנו למבצע נחשון כשהתחיל להופיע הנשק הצ'כי. בהתחלה עדיין לא היה לכל חייל רובה, ואז הגיעו הרובים הצ'כיים והמקלעים. בפעולת נחשון קיבלנו את החימוש החדש ממש בשדה, בשטח. זה היה המבצע העוצבתי הראשון במלחמה. צריך להבין שצבא שצץ מתוך האדמה, מהמתרת, לא יכול לצאת מיד לאופנסיבה. זהו תהליך אבולוציוני. ועוד דבר, המלחמה היא תמיד בלגן, אתה צריך לשרות כל הזמן עם הבלתי צפוי ולנקוט אימפרוביזציה. היהודים חושבים שהם אמני האימפרוביזציה. שטויות! כל האנושות, כל המדינות הכי מתוקנות מנהלות מלחמות באימפרוביזציה. האימפרוביזציה היא הנורמה. זהו טבע המלחמה. פעם חשבו שהארגון הפורמלי זו הנורמה, וכל מה שלא מתנהל על-פי הניהול הפורמלי הוא מחוץ לנורמה, הוא בלגן. לא נכון! הנורמה היא שהארגון הפורמלי הוא רק המסגרת, הדגם, ואילו הארגון המעשי האמיתי הוא הארגון הבלתי פורמלי המתנהל על-פי טבע האנשים ועל-פי הנסיבות ומצב הרוח, על-פי טיב הקשרים בין אנשים. מה שהתרחש במלחמת השחרור זה הנורמה, אלו הם פני המלחמה. אני לא מקבל בשום אופן את הביקורת על מלחמת העצמאות, בשום אופן! דרך אגב, בכל המלחמות משתתפות הרבה יחידות שמגיעות לשדה הקרב כשהן אינן מאומנות די הצורך. כי שדה הקרב תובע את נוכחותן מיד ואף פעם אי אפשר לגמור לאמן אותן עד הסוף. המלחמות אף פעם אינן מתחילות עם צבאות מוכנים ועם מחסני תחמושת מוכנים, וכל אחד לפי התקן, מאומן ומוכן. גרמניה כבשה את צרפת עם טנקים גרועים בניגוד לכל עקרון הסטנדרטיזציה, עם אוסף אקראי של שלל צ'כי, עם גייסות לא מאומנים. היו שם כאלה שירו בשדה הקרב בפעם הראשונה בתותח של טנק. צה"ל של מלחמת העצמאות הוא לא הצבא היחיד בהיסטוריה שיצא למלחמה כשהוא לא מאורגן, לא מאומן ובנה את עצמו תוך כדי מלחמה.

שאלה: קל וחומר שעוד לא היתה מדינה.

תשובה: מלחמת העצמאות היא קלאסיקה שבקלאסיקה. אין זה מקרה שעשינו שימוש נרחב בקרבות לילה. זה נעשה משום שקרב הלחימה אל היעד הוא קרב אש, ואנחנו ידענו כמה אנחנו נחותים באש. כדי להשתמש מקרב האש התקרבו אל היעדים בחסות החשכה, כדי ששלב הלחימה אל היעד לא יהיה שלב של קרב אש, ונגיע מיד אל קרב פנים-אל-פנים שבו היה לנו יתרון של עם הלוחם וגבו אל הקיר. למלחמת העצמאות מגיעים 100 נקודות על-פי קריטריונים אמיתיים של אמנות המלחמה ולא על-פי סלון-אסטרטגיה. נוסף על כך, אל תשכח שכל צבא שקם מאז מלחמת העולם השנייה הוקם ואורגן בידי משלחות של מומחים זרים. אנחנו לא. אנחנו היינו המשלחת של עצמנו. בזכות ההתנדבות למלחמה במלחמת העולם

השנייה יכולנו להקים את הצבא בעצמנו. קלאוזוביץ אמר: ללמד מלחמה בתאוריה זה כמו ללמד אדם לשחות על היבשה. 'הניסיון הוא שמן הסיכה של המלחמה'. בלי ניסיון המכונה מתרסקת, כי אין לה שמן סיכה. והוא הוסיף: 'אלה שאין להם ניסיון אין להם בררה, הם צריכים לשכור קצינים זרים בעלי ניסיון, כלומר צריך לשכור את הניסיון'. אנחנו 'שכרנו' את הניסיון של עצמנו.

שאלה: אוסיף שתי שאלות ביחס למלחמת העצמאות. שאלה ראשונה קשורה בהערכת האויב. אני שומע טענות: 'יפה מאוד, אתם מצליחים כי אתם נלחמים מול ערבים. לו הייתם צריכים להילחם מול צבא אירופי, לא הייתם מחזיקים מעמד'. השאלה השנייה היא שאלת מיעוט אותות הצטיינות במלחמת השחרור.

תשובה: שמעתי שנתביבה בן־יהודה לפני שנה ברדיו העלתה את השאלה בעניין אותות הצטיינות, וטענה שבן־גוריון נוכח שרוב הראויים לאותות הם ממפ"ם ולא ממפא"י ולכן החליט לא לתת אותות הצטיינות בכלל.

שאלה: לא צריך להסכים לפירוש שלה, אבל העובדה היא שבמלחמת העצמאות חילקו מעט מאוד אותות הצטיינות, בסך הכול שנים עשר. מדוע?

תשובה: אני לא יודע לענות לך, אני הייתי אז בורג קטן. אני זוכר שביקשו המלצות ממפקדים, וידענו שיש דינונים, והחליטו שלא יהיו אותות הצטיינות בצה"ל ושלגבי מלחמת העצמאות ייתנו רק את אות הגבורה לשנים עשר איש בלבד. וזו היתה החלטה עקרונית. בלי שיש לי מידע חסוי, אני משוכנע שמה שנתביבה בן־יהודה טוענת הוא לא נכון. איך יכול היה בן־גוריון לדעת כמה יש גיבורים ממפלגה זו או אחרת?

שאלה: הלוא רובם היו חיילים פשוטים.

תשובה: כן, אני חושב שזה לא נכון. אני יודע שהכינו רשימת מומלצים. אבל אחר כך הוחלט שלא להנהיג אותות.

שאלה: למה שינו את ההחלטה הזו לגבי המלחמות האחרות?

תשובה: על העיטורים החליטו אחרי ששת הימים.

שאלה: לא מלחמת סיני?

תשובה: לא. אחרי מלחמת סיני היו צל"שים ['ציונים לשבח'], אבל לא היו עיטורים. רק אחרי ששת הימים נחקק חוק שנקרא 'חוק העיטורים'.

שאלה: נחזור לשאלה הראשונה. אומרים שהיינו גיבורים מול צבאות חלשים, ולו היינו צריכים לעמוד מול צבא אירופי לא היינו יכולים לעמוד.

תשובה: אלה שאומרים את זה מתכוונים לכך שהיהודים הם פחדנים, או לא כלי־כך גיבורים.

שאלה: אני זוכר ניסיון אישי שהיה לי בקורס קצינים. באה לבקר משלחת מהצבא הצרפתי. הדגמנו להם תרגיל התקפת מחלקה והם העירו לנו שאנחנו חושפים את העורף שלנו. מה יהיה אם נותקף מאחור? המפקד שלנו ענה להם שאנחנו מכירים את הערבים והם לא יתקיפו מאחור.

תשובה: לפי אותו היגיון אפשר לשאול מדוע בנו הצרפתים את קו מז'ינו באופן שאפשר יהיה לעקוף אותו, האם הם זלזלו בגרמנים? העניין הוא פשוט: כל הלוחמים בעולם, בכל העמים,

כשהם סופגים תבוסה בקרב, בסופו של דבר הם נכנעים, או בורחים ומשאירים את הנעליים מאחוריהם. ראינו את הגרמנים מתרפסים לפני שוביהם ומבקשים על חייהם. אני ראיתי אותם, שכשהם הובסו סופית הם ליקקו לנו את הסוליות וביקשו על החיים והתנהגו בדיוק כמו הערבים בקסטינה ובבית דראס ובג'וליס,³¹ ובכל שלוש מאות הכפרים שהכנענו במלחמת העצמאות. וביום הכיפורים, כשהיהודים הובסו במוצבי קו בר־לב הם הלכו בשבי ונראו כמו כל יתר השבויים אחרי תבוסה. היפנים, העזים שבלוחמים, ראינו גם אותם בצורה הזאת. כלומר, כל העולם ערבים? או שהערבים כמו כל העולם. אם הערבים כלי־כך גרועים, איך הם הרגו לי במלחמת ששת הימים במשך עשר שעות 150 מפקדים, קצינים ומפקדי טנקים? איך השמידו לי במשך עשר שעות 60 טנקים. איך חצו הפחדנים האלה את תעלת סואץ במלחמת יום הכיפורים וכבשו מעוזים? איך היו הפחדנים האלה ממריאים כל פעם ליירט מטוסים שלנו? הלא בין המלחמות הפלנו אותם בכל קרבות האוויר. למרות זה, כל פעם שמטוס שלנו נכנס למרחב האווירי שלהם הטייסים המצרים והסורים והירדנים לא פחדו להמריא נגדו, למרות שכמעט בוודאות היה ברור שהם לא יחזרו? ואיך המחבלים במלחמת ההתשה המשיכו לעבור את הירדן והלכו לקראת מותם הכמעט ודאי? הם ידעו שהסיכוי שלהם לצאת חיים מזה שואף לאפס, והם המשיכו לעבור עוד ועוד. ואצלנו, מה טוענות האמהות למען יציאה מלבנון? אתה מדבר עם בן־אדם שטוען כבר זמן רב שצריך לצאת מלבנון - מסיבות מדיניות, אסטרטגיות ומוסריות. אבל כל התנועות האלה למען יציאה מלבנון הן לא מהסיבות האלה, אלא רק מכיוון שאנחנו נהרגים שם. מה זה רק? זו אינה בושה, זה הכול, זו המהות. זה עצם החיים. אבל אלה שרוצים לצאת מלבנון מכיוון שלא רוצים להילחם שם - הם ערבים? יש יצירה קלאסית שנאמר בה 'האם כאשר דוקרים אותנו לנו זה לא כואב?'

שאלה: כן, הסוחר מוונציה, שיילוק.

תשובה: לו באו ואמרו שלא היינו מחזיקים מעמד מכיוון שלאירופים יש נשק טוב יותר, או מכיוון שהם בעלי מקצוע יותר טובים, או כי יש להם מסורת צבאית והם יודעים יותר טוב לנהל מלחמות, אני עוד מבין, אבל כשאומרים שלא היינו מצליחים מול יפנים, רק מפני שהם יפנים, זה שטויות, כי היפני בורח בדיוק כמו הערבי כשהוא מובס, ולהפך, הערבי מתקדם ומזנק כשהוא מגן על ביתו או על בני משפחתו, או כשהוא מנצח. מנחם בגין נאם במכללה לביטחון לאומי בתקופת זחיחות הדעת של מלחמת לבנון והסביר שמותר ללכת למלחמות לצורך השגת אינטרסים לאומיים, ולא רק באין בררה. בין השאר הוא לעג לאיטלקים ואמר: 'והנה באו הנה כוחות האו"ם, האיטלקים עם מין נוצות כאלה בכובעים. מה יש להם לחפש? מלחמה זה לא בשבילם. שישירו באופרה'. במלחמות השחרור שלהם, תחת גריבלדי, האיטלקים היו העזים שבלוחמים. למדנו שאנשים נעשים גיבורים כשהכורח ההיסטורי מחייב אותם להיות גיבורים. וכל עם בתקופה מסוימת של חייו היה עם גיבור ובתקופה אחרת של חייו - לא. עמים מפתחים דפוס התנהגות לאומי של אנשי מלחמה כשצריך.

31. שמות של כפרים ערביים באזור באר־טוביה.

לאחר מלחמת העצמאות ופעולות התגמול

שאלה: ספר לנו על התפקידים שלך בעת ארגונו של צה"ל אחרי מלחמת העצמאות, מ-1949 ואילך, בשנים הראשונות האלה. האם השתתפת בצוות ההפעלה?³²
תשובה: בצוות ההפעלה לא השתתפתי. אבל עוד בהפוגה השנייה הופעל מין צוות הפעלה, לא זה שאתה מדבר עליו. את הצוות הזה הוביל אמריקני שנקרא פרד הריס. זה היה עוד בזמן המלחמה. אנחנו לא עסקנו במבנה הצבא וארגונו. עסקנו בהיערכות הצבא לקרב לאורך הקווים. אני הייתי בצוות שבדק את הקו בירושלים, והתפקיד שלנו היה לבדוק את העמדות של צה"ל לאורך הקווים. עסקנו רק בצד הקרבי: בדקנו את תוכניות האש, האם יש סיוע אש הדדי, והדרכנו את החיילים בתוך המשלטים ובעמדות ותיקנו את התכנון. למשל, כשראינו מקום שאין בו סיוע הדדי הורינו להזיז את עמדת המקלע למקום אחר ולשנות את מיקום העמדות. אני חושב שאתה כיוונת לצוות הפעלה מאוחר יותר, כשהיתה תוכנית כוללת לארגונו מחדש של כל צה"ל.

שאלה: ואחרי זה היה גם קורס המג"דים.

תשובה: זהו, ב-1949 הייתי מדריך בקורס המג"דים. זה היה קצת אחרי מבצע עובדה.

שאלה: נסה להיזכר בצה"ל של אותה תקופה, אחרי השחרורים הגדולים.

תשובה: אחרי השחרורים הגדולים קיבלתי את גדוד 54 והייתי מג"ד. בין האנשים בגדוד היו המון עולים חדשים. חלק היו עדיין מהלוחמים שהספיקו להילחם במלחמת העצמאות, אבל הרוב היו מגויסים חדשים. והמצב היה קשה. היינו ב'גבעתי', יהודה וולך היה המח"ט. החטיבה שלנו היתה מודל לחיקוי בצה"ל. והאימונים היו בהחלט על הגובה. למרות זאת, פרשת פְּלָמָה³³ זעזעה את הצבא והיתה מין קטליזטור שגרם להקמת 101,³⁴ שהוקמה לפי החלטת הרמטכ"ל מרדכי מקלף. פרשת פלמה סימלה את נקודת השפל.

שאלה: מתי זה קרה?

תשובה: ב-1953, לאחר שכבר עזבתי את הגדוד. מקלף גם קיבל החלטה להזרים לחי"ר תגבורות של בוגרי תיכון. עד אז החי"ר קיבל כוח אדם ברמה הכי נמוכה, ולאור הכשלונות הוחלט להזרים לחטיבות החי"ר טירונים בוגרי תיכון, בחורים משכילים, צברים, ומכאן התחילה ההתאוששות. דיין הפך בסוף 1953 להיות רמטכ"ל ושם את הדגש בסטנדרטים של הלחימה, וככה נולדה הרוח החדשה של צה"ל.

שאלה: האם הגדוד היה מעורב כבר בזמנך בפעולות תגמול?

תשובה: כשהייתי מג"ד, חוץ מהאימונים האינטנסיביים הרבים שעשינו החזקנו את כל הקו, מבקעה אל-גרבית ומסדרון ירושלים עד אבו גוש ועד צומת האלה. את כל זה החזיק גדוד אחד. היו לנו משלטים, בכל משלט החזיקה מחלקה ונשלחו פטרולים בין המשלטים.

32. צוות ההפעלה בראשותו של האלוף חיים לסקוב עסק בארגון חטיבות צה"ל לאחר מלחמת העצמאות.

33. גדוד מחטיבת 'גבעתי' ניסה לתקוף בפעולת תגמול כפר ערבי באזור המרכז ונכשל.

34. יחידה קטנה בפיקודו של אריק שרון שהוקמה לשם ביצוע פעולות במסגרת הביטחון השוטף ואוחדה לאחר

מכן עם גדוד הצנחנים 890.

שאלה: מתי היית מג"ד?

תשובה: מ-1949 עד 1951, בערך שנתיים.

שאלה: אולי תנסה להיזכר גם בתופעת ההסתננות - מידת החומרה שלה. נתקלתי בשתי התבטאויות שלך. דבר ראשון, בישיבת מטכ"ל בראשותו של שר הביטחון לבון. אתה היית סא"ל וכל השאר היו שם אלופים. שם טענת שמקדישים תשומת לב לא-פרופורציונלית לעניין המסתננים, ולא מקדישים די תשומת לב להכנת הצבא למלחמה. ואחר-כך, בספר שלך, אני מוצא שאתה אומר שהפדאיון היו איום על ישראל. האם אין סתירה בין שתי האמירות הללו? אגב, איך התגלגלת לישיבת המטכ"ל הזו?

תשובה: אולי ייצגתי את מה"ד...³⁵

שאלה: היה שם דיון על המשמעת בצבא ועל הכפפות של קצינים בכירים לשר הביטחון ולרשות האזרחית.

תשובה: ואני הייתי בדיון הזה?

שאלה: היה בדיון סא"ל אחד ויחיד, וזה היית אתה, וכל השאר היו אלופים.

תשובה: ייתכן שיצחק רבין היה בחוץ לארץ ואני הייתי במקומו. אני לא זוכר את הדיון הזה. אשר לספרי הנה מה שכתבתי בעניין הזה: 'היתה עילה מוצדקת וחד-משמעית להדוף את מצרים ולהנחית עליה מכה משמעותית. ישראל יצאה למערכה בתגובה להתגררות שבוצעו בהנהגת מצרים ופגעו קשות בתושבים. למעשה ניהלה מצרים לוחמה פעילה נגד ישראל. היא אימצה, הסתבר, לוחמה זעירה נגדה ויזמה פשיטות בעומק השטח, פעולות טרור ורצח אזרחים, ילדים, נשים ומבוגרים ללא אבחנה. נוצר מצב של איום בטחוני על ישראל, איום שהלך והחמיר, ומערכת סיני היתה תשובה למדיניות מצרית רצחנית שהוגשמה הלכה למעשה ובאה לידי ביטוי בתוקפנות אינטנסיבית, נמשכת, נגד מדינת ישראל'. אשמח מאוד אם תוכל לתת לי את המסמך של הדיון במטכ"ל עם לבון, שהזכרת מקודם.

המלחמה על המים

שאלה: בוא נעבור לפעולות שהיו קשורות בנסיון הסורים להטות את מי הירדן בשנות השישים.

תשובה: כן, הערבים ניסו למנוע מאתנו את הקמת המוביל הארצי והפעלתו. התחלנו לשאוב מים מהכינרת, היתה ועידת פסגה ערבית. בדיונים הם הודו בינם לבין עצמם שאין להם כוח לתקוף את ישראל ולהרוס בכוח את המוביל הארצי. לכן החליטו להקים מפקדה ערבית משותפת ולהתחמש היטב. ובינתיים התחילו בניסיון להטות את המים ממקורות הירדן שבתחומם: הבניאס והחצבאני. אבל אנחנו סיכלנו את הנסיונות האלה ועשינו את המלחמה על המים בדרך שלישית. הערבים הניחו שלפני ישראל שתי אפשרויות, או שתתקוף אותם כשהם ניסו להטות את הירדן, והם יהיו מספיק חזקים לעמוד בהגנה, או שתצטרך להשלים עם הטיית הנחלים.

35. מה"ד - מחלקת ההדרכה במטה הכללי.

בהתחלה גם אצלנו הניחו שאלה הן שתי האפשרויות הפתוחות בפנינו. דיין, שהיה אז חבר כנסת, כתב במאמר חוצב להבות בעיתון הארץ שאין מנוס אלא ללכת למלחמה ולא לאפשר להם להטות. הייתי אז מפקד גייסות השריון. באתי ליצחק רבין, שהיה רמטכ"ל, ואמרתי לו שאנחנו יכולים לסכל את נסיונות הערבים בלי מלחמה כוללת, כי אני יכול למנוע מהם עם טנקים לבצע את העבודה. טנקים זה לא מטוסים ולא ארטילריה ולא מלחמה גדולה, אלא ריות כירורגיות. בימים ההם שרר בצה"ל אי-אמון גמור בטנקים. באוקטובר, או בנובמבר 1964 התרחש ביזיון גדול והטנקים שלנו בתל אל-קאדי, שליד שמורת הדן, ירו כמאתיים פגזים ממרחק 800 מ' בטנק 'פנצר' סורי ולא פגעו. שמו של השריון יצא לשמצה ולא האמינו שאפשר עם טנקים לפגוע במרחקים שמדובר בהם. באותו זמן קיבלתי את הפיקוד על השריון ואמרתי שאפשר. בתחילה יצחק רבין לא השתכנע.

באותו זמן חרשנו שטח מריבה על יד כורזים, וכנהוג במאבק על השטחים המפורזים, הסורים ירו מתול"ר³⁶ ופגעו בטרקטור והרגו את הטרקטוריסט. באתי אל דדו, שהיה אז אלוף פיקוד הצפון, ואמרתי: 'אני אשמיד את התול"ר הזה, אם צריך'. הוחלט לנסות לחרוש עוד פעם למחרת. קבענו שזה יהיה בדיוק בשעה שלוש, באותה שעה שבה ההתקיימה ההלוויה של הטרקטוריסט, והחלטנו שנשמיד את התול"ר הסורי בזמן שעורכים את ההלוויה. אני ישבתי בטנק כתותחן וכיוונתי על התול"ר. ברגע הנכון דדו נתן פקודה לטרקטוריסט לנסוע. הטרקטוריסט היה חייל מחיל ההנדסה, שהתנדב, אבל הוא פחד. אז דדו אמר לו: 'מה אתה פוחד? מפקד גייסות שריון בכבודו ובעצמו יגן עליך'. בקיצור, הטרקטוריסט נסע, וכשראיתי את התול"ר מוריד את רשת ההסוואה התאפקתי. הטרקטור הלך והתקרב מולו. כשראיתי את החייל הסורי טוען את התותח (היו שלושה מפעילים: סמל ושני טוראים) עדיין חכייתי. אבל כשראיתי שהסמל מכוון, יריתי ירייה אחת. פגעתי בהם ושלושתם נהרגו במקום, והתול"ר עף לגובה של כעשרה-עשרים מטר מהפיצוץ.

שאלה: מאיזה טווח יריתם?

תשובה: 800 מטר. כולם ראו את זה, כי ההרים שם כמו באמפיאטרון.

שאלה: מי זה כולם?

תשובה: אנשי ההגנה המרחבית ואנשי מסגרות צבאיות אחרות שהיו בסביבה. בהר יותר רחוק עמדו גם אשכול ורבין וגם הם ראו את מה שקרה. באתי ליצחק רבין והצעתי לו לפעול באותה שיטה נגד מכשירי הטיית מי הירדן. הוא נדלק לרעיון וניסה להשפיע על אשכול. אשכול באותה עת חשב: או מלחמה כוללת או לבלוע את ההטיה הערבית. כולם חשבו שזו הבררה היחידה. באותו לילה שהייתי במפקדה שלי בקסטינה. בעשר בלילה מצלצל לי הרמטכ"ל ואומר: 'אני אצל אשכול והוא מוכן לנסות את הפתרון שלך, אבל הוא שואל אם אתה עדיין עומד מאחורי זה'. השבתי בחיוב. כעבור רבע שעה הוא צלצל עוד פעם ואמר: 'אשכול כבר משתכנע, אבל חיים בר-לב [שהיה אז ראש אג"מ] טוען שאי אפשר לפגוע עם טנקים במרחק הדרוש, ואשכול שואל אותך איזו ערובה אתה נותן'. אמרתי לו: 'תגיד לו שהערובה שאני נותן

36. תול"ר - תותח ללא רתע. נשק אנטי-טנקי מיסודו.

לו היא שאני אישית אעשה את זה, באצבעות שלי. הוא הלוא כבר ראה איך טיפלתי בתול"ר, ושיסמוך עלי, אני אישית אעשה את זה'. כעבור עוד רבע שעה רבין מצלצל ואומר: 'בסדר. מתי אתה יכול לעשות את זה?' אמרתי לו: 'מחר בבוקר'. הוא כמעט נפל מהכיסא, השעה היתה כבר 11 בלילה. 'איך זה?' הוא שואל, ואני אומר לו: 'אין שום בעיה, יש טנקים בחורשת טל, יש לילה שלם לפנינו, אני נותן הוראה להביא לי טנקים, ומגיע בבוקר ומשמיד אותם'. בקיצור, לקחתי פיפר מתל נוף, דדו חיכה לי בקריית שמונה והכנו את המבצע לבוקר. הבאתי אתי עוד סמל, שלום כהן, שמתתי אותו ב'צנטוריון' ואת עצמי ב'שרמן'...

שאלה: 'שרמן' זה H-51.

תשובה: כן. המתנו במדרון האחורי של תל דן, כך שהסורים לא יכלו לראות אותנו. באותם ימים פרצנו שביל פטרולים סביב מעיין הדן כדי לקבוע את בעלותנו על המים. כל בוקר היינו מוציאים פטרול, שנע על השביל עם זחל"ם. הסורים היו יורים צרור ממקלע 'גוריאנוב',³⁷ שהיה מוצב בנוחיליה, הכפר הסורי שממול. הם היו יורים צרור ואנחנו היינו מגישים תלונה, ומשקיף של האו"ם שהיה מוצב ב'בודקה' לבנה על תל דן היה מדווח לממונים עליו. התהליך הזה הפך לשגרה ואנחנו ניצלנו אותו. כשהייתי מוכן הודעתי לדדו, שהיה בעמדת הפיקוד. הוא שלח את הזחל"ם על שביל הפטרולים, וכשזה הגיע קרוב לתל דן ידענו שהסורים יפעילו את המקלע כרגיל וזה שימש לנו נימוק להפעלת הטנקים. זינקתי עם הטנק שלי אל התל ושלום כהן עשה כמוני. ממולנו, על מורד החרמון ליד הבניאס עמדו שמונה כלי ציוד הנדסי של הסורים, שעבדו על תוואי ההטיה שלהם.

שאלה: איזה טווח?

תשובה: 2000 מטרים. יש שם ערוץ שיורד מהחרמון והכלים שנועדו לחפירת ערוץ ההטיה ניצבו ארבעה בצד האחד של הערוץ וארבעה כלים בצד השני. אמרתי לשלום כהן: 'כשאנחנו מגיעים לעמדות אש אני יורה על ארבעת הכלים משמאל לערוץ ואתה לארבעה שממין'. ירינו וזה הצלית. בחוץ היה יום אביב נהדר ובאוויר עמד ריח חריף של צמחי בר, ופרפרים עפו מסביב. ופתאום, תוך שתיים-שלוש דקות השמדתי את כל ארבעת הכלים שמולי והם בערו. הבטתי ימינה, ראיתי ששלום עוד מתעסק בטרקטור השלישי. אז כיוונתי לרביעי וגם אותו השמדתי. תוך שתיים-שלוש דקות היו שם על החרמון שמונה אבוקות ענקיות כמו נרות, כמו חנוכייה.

אחר-כך עברו הסורים לחפור את התוואי במרחק שישה ק"מ ולאחר מכן חפרו במרחק 11 ק"מ, ולבסוף נסוגו למרחק 20 ק"מ בעומק הגולן. והם גם הביאו טנקים. גם בטווח שישה ק"מ אני אישית השמדתי את הטרקטורים, ועל יד בית המכס השמדנו גם טנק אחד.

שאלה: מסלול ירי עקיף ממש.

תשובה: כשהיה צריך לפגוע בכלים בטווח של 11 ק"מ אימנו את שלום כהן בנגב עם אמצעי תצפית מיוחדים, תיקנו לו את האש והוא פגע בטרקטור ממרחק של 11 ק"מ. גם הסורים הביאו טנקים לחפות על הטרקטורים. הנחתי את הציוד המכני לשלום כהן וחפיתי עליו

37. מקלע בינוני מטיפוס סובייטי.

ופגעת בשלושה טנקים סוריים. רק כשהם עברו לפעול בעומק של 20 ק"מ הזנקנו נגדם מטוסים והם השמידו מהאוויר 10 כלים. ואז הודיע נאצר בפומבי שהוא לא ילך למלחמה עם ישראל בגלל טרקטורים סוריים. בזה התמוטטה כל האסטרטגיה הערבית בקשר למוביל הארצי ולגזלת המים שלנו.

גם שיתוף הפעולה במפקדה המשותפת שלהם התערער. באחד התכוננים האופרטיביים שלהם הוחלט, שאם ישראל תוקפת את ירדן או את הגדה המערבית המצרים מזניקים מטוסים מאזור תעלת סואץ לסייע לירדנים. באותם ימים הפעילה סוריה את ארגוני הטרור הפלסטינאים מתוך הגדה המערבית נגד ישראל. זה היה מכוון גם נגד המלך חוסין, כי זה גרם לפעולות תגמול שלנו וערער את היציבות של משטרו. יום אחד הם הניחו מוקשים בדרום הר חברון, וקומנדקר עם שיישה בחורים שלנו עלה עליו וכולם נהרגו. זה היה בצד הישראלי של הגבול בקרבת הכפר סמוע. מאז פעולת קיביה בסוף 1953 עשינו פעולות ענישה רק נגד מוסדות ממלכתיים ירדניים. הפעם הוחלט לזעזע את חוסין ולהכריח אותו להדק את שליטתו על הגדה. החלטנו לתקוף את סמוע ביום, להרוס 150 בתים ולהרוג מחבלים אם ימצאו. התקיפה בוצעה עם טנקים ועם צנחנים. הבאנו בחשבון שבבית-לחם חנה גדוד של הלגיון, אך לא ידענו שיחידות מהגדוד הזה הועברו בלילה הקודם לאזור סמוע. הירדנים הבינו כנראה שאנחנו נגיב, וסמוע היתה הכפר הכי קרוב למקום הפיגוע. כתוצאה מזה הלגיון התערב בקרב, ומהר מאוד הופיעו במקום תגבורות במשאיות. הם לא ציפו ששם יהיו טנקים שלנו, כך שפגענו במשאיות והרגנו כ-30-40 חיילי לגיון. הירדנים גם הכניסו את חיל האוויר שלהם לקרב בסמוע, אבל מטוסי ההאנטר שלהם ברחו מהמיראז'ים שלנו ואחד מהם גם הופל. זה הקרב האווירי הכי ארוך בתולדות צה"ל עד היום הזה.

שאלה: למה הכי ארוך?

תשובה: הוא נמשך קרוב ל-10 דקות. ההאנטר הוא מטוס מצוין, והוא הוטס במקרה הזה בידי אלוף הטיס הירדני, והוא טס בתוך הוואדי. המיראז' לא יכול לתמרן ככה, ונאלץ לטוס מעליו. רן פקר היה הטייס, ובסוף הוא עשה לו תכסיס, עבר מעל העננים והאיט מאוד את המטוס שלו. ההאנטר המשיך לרוץ בנזיקים, אבל רן פקר ידע שבמוקדם או במאוחר ההאנטר יצטרך לצוץ ולצאת אל מעל העננים ואז הירדני יהיה לפניו. וכך בדיוק היה, והוא הפיל אותו. זה היה אלוף הטיס הירדני.

שאלה: הוא נהרג?

תשובה: כן, בוודאי. הוא היה לגיבור לאומי.

שאלה: אחרי סמוע חוסין התחיל להתגרות במצרים וללעוג לנאצר שהוא פחדן ושהוא נותן ליהודים לשוט במפרץ אילת, והאשים אותו על שהתחייב לשלוח מטוסים ולא קיים. גם אחרים מתחו על נאצר ביקורת קשה מאוד, ויוקרתו נפגעה.

מלחמת ששת הימים ומוצאותיה

תשובה: היום ברור לגמרי איך פרצה מלחמת ששת הימים. היוקרה האישית של נאצר היתה כאמור בשפל המדרגה. הפילדמרשל עאמר, כמנהגו, דרש מלחמה אך נאצר התנגד. בסוף הוחלט להכניס את הצבא המצרי לסיני. והם עשו את זה בקול תרועה רמה. נאצר רצה להסתפק בזה, כדי להגן מחדש על שמו ולבנות מחדש עמדת מנהיגות. אך נוצרה דינמיקה של האספסוף. התרוממות הרוח בעולם הערבי היתה עצומה ונאצר הצליח בבת-אחת להחזיר לעצמו את כל היוקרה שאבדה. אבל ההתלהבות של ההמונים השפיעה גם על האוליגרכיה השלטת במצרים. חברי מועצת ההפיכה התלהבו מהפחד שאחזו ביהודים ומהתרוממות הרוח בכל מדינות ערב. הם סברו שזו ההזדמנות לחסל את ישראל ודרשו מלחמה. אבל נאצר לא הסכים, משום שלא היה בטוח שהצבא שלו מוכן כבר למלחמה. אבל פילדמרשל עאמר, שהיה המפקד העליון של הצבא המצרי ובעת ובעונה אחת גם סגן נשיא מצרים אמר לנאצר: 'עלי ועל צווארי, אדוני הנשיא, הכול בטוח'. נאצר לא הסכים, אבל הם דרשו ממנו לכל הפחות לסגור את מצרי טיראן. נאצר עמד על שלו וטען: 'הישראלים לא ישלימו עם סגירת התעלה. עכשיו הסיכוי למלחמה הוא 50%. אם אנחנו סוגרים את המצרים המלחמה היא ודאית', והם בשלהם, דורשים מלחמה. אז נאצר ערך הצבעה. ורק אחד מהנוכחים התנגד. כל היתר דרשו לסגור, ונאצר אמר להם: 'עכשיו החלטנו על מלחמה'.

שאלה: לאור התוצאות של המלחמה, כפי שראינו אותה, איך אתה מסביר את החרדה העמוקה שתפסה את הציבור בימים של ההמתנה.

תשובה: אכן, הציבור הרגיש חוסר ביטחון. יש שאמרו שזה היה בגלל הגמגום של אשכול, אבל זה לא תוצאה של דבר אחד. אני חושב שזה נבע מתחושת המצור. כל המדינות מסביבנו הודיעו בגלוי שהן הולכות הפעם להשמיד אותנו ועושות הכנות צבאיות לכך, ואנחנו גייסנו את כל העם. שכשמגייסים את כל העם אתה לא שקט. לפי דעתי הערבים הדביקו אותנו בהתלהמות שלהם. זה השפיע עלינו והרגשנו שאנחנו עומדים לפני רגע של אמת, וניצבת לפנינו סכנה קיומית.

שאלה: מה זאת אומרת סכנה קיומית? נניח שהיינו מושכים את זה עוד כמה שבועות.

תשובה: אי אפשר היה למשוך.

שאלה: האם לדעתך הם היו מנסים ליזום התקפה?

תשובה: בוודאי.

שאלה: נדמה לי שאני קראתי אצלך שהתוכנית היתה כזו: סוריה חשבה לכבוש את הגליל המזרחי, בו בזמן המצרים היו אמורים להיכנס לנגב ולכבוש ממנו חלקים. כלומר, שהיתה להם איזושהי תוכנית התקפתית.

תשובה: בטח. לסורים היתה תוכנית אפילו להגיע לחיפה.

שאלה: אבל האם זאת אומרת שזו היתה תוכנית שהם עמדו לממש?

תשובה: אלה היו תוכניות קונקרטיות, אבל אין לנו הוכחה שהם עמדו ממש לתקוף. אני מעריך שהמצב היה מתפתח עד כדי יוזמה שלהם, כי הם הלכו וחיממו את עצמם יותר ויותר. מול ההססנות של האומות ושל ישראל הם הרגישו יותר ויותר ביטחון וקיבלו יותר ויותר

חוצפה. אני מניח שזה היה מגיע לתקיפה. אבל די לנו בכך שכשהם החליטו לסגור את מצרי טיראן הם החליטו את זה בהבנה ברורה שהם מחליטים על מלחמה.

שאלה: ידוע שהסובייטים טענו שישאל מרכזת צבא מול סוריה ודחפו את המצרים להיכנס לסיני. איך אפשר להסביר את הצעדים של הרוסים?

תשובה: לא מצאתי לזה הסבר מספק בשום מקום, גם לא במקורות הסמויים שלנו. איני יודע מה הניע את רוסיה, חוץ מאשר עצם המאבק נגד ארצות-הברית.

שאלה: גם המקורות הרוסיים מגמגמים. רציתי לשאול אותך בעניין אחר. כידוע היסס דיין לתקוף בגולן. היה גם סיפור שדיין נתן הוראה לא להגיע לסואץ, והגיעו בניגוד לדעתו. איך אתה מסתכל על כך במבט לאחור?

תשובה: בעניין התעלה, ייתכן שדיין חשב בקול רם או אמר את זה. אני לא נתקלתי בהתנגדות הזאת של דיין. ההפך, אני נתקלתי בעובדה שהתוכניות שלנו מאוד לא מצאו חן בעיני דיין כאשר התמנה לשר ביטחון. התוכנית הראשונית נראתה לו מוגבלת מדי.

שאלה: מדוע?

תשובה: בגלל הלקח של 'קדש', שב'קדש' הציג נאצר את התוצאה כניצחון, המונים סגדו לו ומעמדו התחזק. דיין טען וקבע: 'אסור לאפשר למצרים עוד פעם להציג מפלה כניצחון'.

שאלה: לפי התוכניות שהוא פסל, ניתן היה למצרים להציג מפלה כניצחון?

תשובה: היינו צריכים להגיע רק עד ג'בל ליבני ולכבוש את רצועת עזה. דיין אמר: 'צריך להכות אותם ולהשמיד אותם באופן כזה שהם לא יוכלו להציג את זה כניצחון. את רצועת עזה תשאירו. היא תיפול לבד. ואם לא, נטפל בבעיה בסוף, לא בהתחלה. יותר חשוב לרוץ מהר מערבה כדי להשמיד חלק גדול יותר מהצבא המצרי, שלא יוכלו להציג את זה כאילו הדפו את היהודים'. צריך להיות הוגן כלפי דיין. אתה יודע שאני אהבתי את יצחק רבין, הערצתי אותו, הייתי חבר שלו עד יומו האחרון, אבל בדברים כאלה צריך להגיד את האמת. דיין שינה תוכניות אופרטיביות. זה לא נכון שהוא בא אל המוכן ורק קטף אחר-כך את התהילה. את מה שקרה בקשר לרמת הגולן יותר מאוחר אני לא יודע.

שאלה: אתה רוצה לומר לנו מה דעתך היום, בדיעבד - האם נכון היה ללכת על הגולן או אולי היה עדיף לגמור את המלחמה ביום הרביעי?

תשובה: במשך שנים היו הסורים מהגולן ממררים לנו את החיים והורגים לנו אנשים ביישובים. צריך לזכור שמדברים על סוריה, שיורה כל שבוע לפחות פעם אחת ולפעמים עשר פעמים. הם ירו על עובדי האדמה, על חולתה, על גדות, על כל היישובים. אני ראיתי את גדות תחת אש תותחים כמו עיני. מדברים על סורים שישבו על הגולן והאנשים שלנו מתחת לאף שלהם. והם רואים אותנו כמו על כף היד ומתעללים בנו כל הזמן. על רקע זה צריך לבחון את העניין. לו לא היינו עולים על הגולן, יכול להיות שהיינו מצטערים על כך כל הזמן, גם ביום כיפור וגם לפני יום כיפור, כי יכול להיות שכל הזמן היו ממשיכים להציק ליישובים שלנו. אילו מלחמת ששת הימים לא היתה משנה את המצב בגבול הצפון היתה נמשכת שם המלחמה על שטחים מפורזים, והיו ממטירים אש על כוחותינו כל הזמן.

שאלה: אתה אומר, בעצם, שבנסיבות ההן זה היה רק טבעי שנעשה את זה. זה היה כמעט בלתי נמנע.

תשובה: בהחלט. אני חושב שיש מקום לשאול למה דיין היסט בהתחלה.
שאלה: אם הבנתי אותך נכון בעניין התעלה, אתה לא היית מודע לכך שצריך להיעצר לפני התעלה.
תשובה: לי לא אמרו לא להגיע לתעלה. לי אמרו, שחייבים לפחות לכבוש את כל קדמת סיני.

יריה אחת באפלה

שאלה: ומה היה אחר־כך, כשהגעת לאל־עריש?
תשובה: המשכתי, אף אחד לא הפריע לי.

שאלה: המשכתם לכיוון קנטרה?

תשובה: פיצלתי את האוגדה. שלחתי את 'כוח גרנית'³⁸ וכוח הצנחנים עם רפול, על ציר החוף לקנטרה, ואני עם שתי חטיבות משורינות המשכנו לביר גפגפה ולתעלה על הציר המרכזי. כלומר, הלכתי על שני הצירים של צפון סיני, והגענו ראשונים לתעלה. בלילה השני, כשהייתי באל־עריש, פנה אלי אברהם יפה בקריאת אס־אראס וביקש שאחלץ אותו כי הוא תקוע. באותו זמן הכוח שלו היה לרגלי ג'בל ליבני, והיה צריך לתקוף לעבר ביר חסנה, ואילו אני לכיוון ביר גפגפה. אבל הכוח שלו עמד כל הלילה תחת הפגזה ולא הצליח להתקדם, והוא שאל האם אני יכול לעזור לו. באותו זמן הייתי כבר בטוח בכוחות שלי. ממש הרגשתי מה אני יכול לעשות ומה לא. אמרתי לו במקום: 'אין בעיה, אני אחלץ את הכוח שלך'. אז הוא שואל: 'מתי אתה יכול לעשות את זה?' אמרתי לו: 'אברהם, עם שחר נהיה בג'בל ליבני'.

מיד נתתי פקודה לאוגדה לנוע, למרות שהתכוונו להישאר באל־עריש עד הבוקר. היה לילה חשוך, לילה נורא. אספר לכם אפיזודה קטנה: ישבתי בנגמ"ש הפיקוד עם הרצל שפיר,³⁹ שהיה אז סגני, ושמענו את הרעש העמום של הזחל"מים והטנקים שלנו שהסתדרו בשדרות ארוכות כדי להתחיל לנוע. נתתי הוראה לחטיבה 60 להוביל, אני אחריהם וחטיבה 7 מאחורינו, כל האוגדה בטור ארוך. היו לי גם 10 טנקים צמודים אלי, ששימשו כרזרבה של מפקד האוגדה. בצבא הבריטי היה לי סרג'נט־מייג'ור בשם אלתר. הוא היה ענק, שני מטר וחצי. פחדנו ממנו פחד מוות. אבל הוא היה חברמן. אחרי המלחמה, כשהיינו יוצאים לפרים, היו תמיד מכות עם האנגלים והאמריקנים על בחורות. וסרג'נט־מייג'ור אלתר, שכל־כך פחדנו ממנו, כשהיה צריך הוא היה תמיד במקום. מתחילים מכות עם האנגלים והאמריקנים, אלה ואלה מביאים תגבורת. פתאום ידנו על העליונה, כי זה חוטף בקבוק בראש, זה חוטף בקבוק בראש. אלתר היה מופיע נעמד מאחורי הדלפק, לוקח ארגז עם בקבוקי בירה, עומד ככה, גבוה, מגיע עד התקרה. היה רואה איפה יד החבֵרָה שלנו על התחונה, תופס בקבוק ומוריד על הראש של המתנגד שלך. וככה לחמו בעדנו מן השמים עם בקבוקי בירה. זה אלתר, אלה היו עשרת הטנקים שלי.

שאלה: האלתרים שלך.

38. כוח חטיבתי בפיקודו של אל"מ ישראל גרנית.

39. לימים אלוף, מפקד גייסות השריון והמפקח הכללי של משטרת ישראל.

תשובה: ובכן ישבנו, אני עם החפ"ק, וחיכיתי שחטיבה 60 תזוז קדימה אי-שם לפנים בעלטה הכבדה. הייתי בקשר עם מן (מנחם אבירם), שהיה המח"ט, והיה ברור שצריך לחכות כשעתיים-שלוש ואז נזוז כולנו. פתאום הרצל שפיר דופק לי במרפק ולוחש לי באוזן: 'באים, באים'. אז אני שואל אותו: 'מי בא?'; והיה שקט גמור, כולם ישנו. אתה יודע איך זה במלחמה ביום השני, השלישי, כולם ישנים. 'באים, באים', ואני שואל: 'מי בא?'; 'המצרים'. אני שואל: 'איפה?'; הוא אומר: 'תביט במשקפת'. למרות שהיה ליל עלטה ראיתי צלליות. היו שם כ-30 מצרים, מחלקה מאורגנת עם קלצ'ניקובים בידיים, ממש בתוכנו, במרחק 15 או 20 מטרים מאתנו. היו יכולים לשחוט אותנו. לא ברור לי איך יכול להיות שברגע שראיתי נתתי צעקה: 'אש'. ועוד יותר פלא, איך כשצעקתי 'אש', מחנה שלם של כמאתיים איש שישנו בתוך כלי הרכב לחץ על ההדק באותה שנייה ופתח באש, והטנקים הדליקו את הזרקורים שלהם. נעשה פתאום אור כמו ביום והמצרים נתפסו בתוך האור הזה, והתחילו להתרוצץ. כי פתאום גם הם ראו שהם בתוך מערך ענקי של כוחות שלנו, וכולם יורים-יורים-יורים. כל המצרים נהרגו, ואחד מהם שרץ ורץ, וקצין בגשר, ממש מימיני, הרים מקלעון וירה, ממש 10 ס"מ מהאוזן שלי. תפסתי ממנו את המקלעון וכיוונתי למצרי, וכמו שזה קורה בקרב, פתאום משתררת דממה מוחלטת לשנייה או לשתי שניות. אתה מכיר את זה. היה רגע כזה, ובדיוק ברגע הזה הצלחתי לכוון אליו ולחצתי, וכולם ראו איך הנותב רץ ופוגע בו. וככה הרגנו את כל המחלקה המצרית הזאת שכמעט הרגה אותנו. בכל מלחמת ששת הימים יריתי ירייה אחת וזו היריה שהרגה את המצרי ההוא. בינתיים הטור זז, והגענו אל אברהם יפה. היו שם גם ברן,⁴⁰ שהיה סגנו, ואיסקה (יששכר שדמי), שהיה מפקד החטיבה שנתקעה ולא יכלה לעבור לכיוון ביר חסנה. אברהם יפה אומר לי: 'תראה, אנחנו לא יכולים לזוז, ספגנו אש ארטילרית כל הלילה ואי אפשר לעבור. אולי אתה תעבור דרך איסקה עם האוגדה ותפתחו את הדרך'. אמרתי לו: 'לא אברהם, זה לא זה. אני הולך מימין ועולה על החטיבה המצרית מהעורף. אני אדרוס את החטיבה הזו ואחזור לכיוון כביש ג'בל ליבני מאחורי המצרים. באתו זמן הרגשתי המון אמון בכוחות שלי, בניסיון שלהם ובכל מה שהם עברו. זה נראה לי משחק ילדים. אז איסקה אומר: 'אבל אי אפשר, עובר זמן בינתיים'. אתה יודע שאיסקה הוא באמת אחד מהגיבורים הכי גדולים של מלחמת העצמאות, הוא אחד מאותם המג"דים שאמר 'אחרי הרבה פעמים. אך הפעם הוא היה תחת לחץ. הוא פחד שהחברה שלו נהרגים. אז ברן אומר לו: 'אבל איסקה'לה, דחילק, נכון שמפגיזים כל הלילה, אבל כמה אבדות יש לך, כמה אנשים נהרגו או נפצעו?' ואיסקה אומר לו: 'בינתיים אף אחד'. אז ברן אומר: 'אתה רואה, אז יש זמן'. בקיצור, עשינו את התנועה הזאת מהאגף ופתחנו את הפקק הזה ואז המשכנו לביר גפגפה... ואז המשכנו עד הסואץ. היה ברור לנו שאנחנו רצים לסואץ, בלי חוכמות, ודיין לא עיכב כלום. כשהייתי כבר מערבה מביר גפגפה, פתאום אני מקבל פקודה לעצור את הכוחות בציר קנטרה. לא אמרו לי לעצור בציר ביר גפגפה, אמרו לי לעצור את הכוחות בציר קנטרה, במקום זה וזה. הבטתי במפה ואמרתי: 'הכוחות כבר עברו את זה מזמן. הם נמצאים כבר רחוק

40. ברן, האלוף אברהם אדן, מפקד אוגדה במלחמת יום הכיפורים.

משם, 20 ק"מ מערבה, האם אתם מתכוונים שאחזיר אותם?" אמרו: "לא, לא. לחזור לא צריך. תעשה לפי שיקול דעתך". וכך המשכנו והגענו לתעלה. דיין לא התעקש שלא יגיעו לתעלה. מעלילים עליו עלילה בעניין הזה. על דיין אוהבים להעליל כל דבר. הלוא לי היו הרבה חיכוכים עם דיין, אבל אני לא מקבל את זה שהופכים אותו לסטרא אחרא, זה לא נכון. כולנו גם נכשלנו. לא רק הצלחנו, דיין תמיד היה המפוכח שבינינו וראה הכי טוב את המציאות וקרא את הקרב הכי נכון מכולם. אם אנחנו כבר מדברים על ראיית המציאות, אוסיף ואומר שהמטכ"ל של מלחמת ששת הימים לא הצטיין בכך. כשישבנו אחרי מלחמת ששת הימים בדיון מטכ"ל וגולדה שאלה: 'מה יהיה עכשיו? כמה זמן מבחינה צבאית יש לנו עד שלערכים יהיה כוח?', אז חברים טובים שלי, שהיו האלופים הכי טובים בתולדות צה"ל, וזה היה המטה הכללי הכי טוב בתולדות צה"ל, קמו ואמרו: 'חמש עשרה שנה הם לא יוכלו לעלות עלינו', ואחד אמר: 'עשרים שנה', והשלישי אמר 'דור'. והחמישי אמר 'אפשר להחזיק את חצי האי סיני עם שני ג'יפים'. אלה הם החברים הכי טובים שלי, באמת האלופים הכי טובים בתולדות צה"ל. קמתי אני ואמרת: 'סליחה, בטח חברי יכעסו עלי, אבל אני רוצה לומר לך שזה ייקח לכל היותר שנתיים'. התנפלו עלי: 'מאיפה אתה יודע?' אמרתי: 'פשוט, כוח אדם יש להם כמה שהם צריכים, נשק הרוסים ייתנו להם כמה שהם צריכים. במלחמת העולם דביזיות שהושמדו הוקמו מחדש תוך חודש, תוך חודשיים, ואני נותן להם שנתיים'. הם נשאר עם פיות פעורים. כל זה כתוב בסטנוגרמות של ישיבות המטכ"ל. זה היה שיבוש חמור של ראיית המציאות.

מלחמת יום הכיפורים

גם בקשר למלחמת יום הכיפורים מנסים להציג את דיין כאיש שנשבר, שלא העריך נכון את המצב, האיש שנתן הוראות או עצות שצריך לסגת. זה לא נכון, ממש לא נכון. הוא לא היה אחר מכולם ולא פחות גיבור מכולם. גם לדדו היו ימי ייאוש במלחמה והוא רצה לעשות מעשי ייאוש. בני פלד⁴¹ הילך אימים על המטה הכללי ועל הממשלה, שחיל האוויר יכול להילחם רק עוד יומיים, וכן אחרים. את כל הדברים האלה שוכחים. מעלילים על דיין, כי הוא כבר מת ואינו יכול להשיב. וכן, נוסף על כך קשה לעקור עלילה שהתפשטה או מיתוס שהכה שורש. אתן דוגמה: לפני המלחמה, בחודש מאי 1973 חשבו שהמלחמה תהיה בקיץ והתברר שהמודיעין טעה, ונפוצה אגדה האומרת שגייסנו באותו קיץ מילואים והתבדנו ולכן לא גייסנו מילואים באוקטובר. כל זה אינו נכון, לא גייסנו את המילואים בקיץ. אבל לא ניתן לעקור את הסיפור הזה. כי פעם אחת פרסמו את הסיפור, והוא נשאר תקוע בתודעה.

שאלה: אני שמעתי סיפור, שאחרי שנחתם הסכם הפסקת האש דיין נתן לך הוראה להפר את הפסקת האש ואתה דרשת לראות את ההוראה בכתב, ואני לא זוכר מה היה סוף הסיפור.

תשובה: כן, היה משהו דומה. זה היה גם דיין וגם דדו, כולנו היינו מתוסכלים.

שאלה: מה היה התפקיד שלך בשלב הזה?

תשובה: הייתי סגן הרמטכ"ל, ובשלב שאנחנו מדברים עליו הייתי מפקד חזית הדרום; כשחיים

41. האלוף בני פלד היה מפקד חיל האוויר במלחמת יום הכיפורים.

בר־לב חזר לממשלה ושמוליק גורודיש כבר לא היה. דיין ובהתחלה גם דדו רצו 'מקצה שיפורים'. הם קיוו שאם נחדש את המלחמה נתקן את מה שקולקל. ואני אמרתי: 'לעולם לא נשנה את זה. אולי במלחמה הבאה, בעוד שנה, אבל המצב האסטרטגי נגזר. ככה נגמרה המלחמה ולא נוכל לשנות'. דדו התפכח די מהר, אבל בהתחלה שניהם רצו לחדש את הלחימה ותכננו כל מיני שיטות איך להכות את המצרים. לדעתם מלחמת יום הכיפור היתה 'מועד א' של המבחן, ועכשיו נחדש את המלחמה ונעמוד למבחן ב'מועד ב'', והפעם נצליח.

שאלה: אני חשבתי שהם רצו לעכב את ביצוע הפסקת האש לכמה שעות בלבד.

תשובה: לא, לא. ברור שכמו בכל הפסקת אש היו הפרות פה והפרות שם. המלחמה נמשכה עוד קצת, ולקחנו עוד כמה דונמים עד שהפסקת האש התייצבה. לא על זה מדובר. מדובר אחרי שהתחילה כבר הפסקת אש ממש. בשלב הזה דיין היה בא ונותן פקודות לפתוח באש פה ושם, ואני לא הסכמתי לזה. יום אחד דיין הודיע לי שהוא מבקש לראות את כל המפקדים. הוא בא עם הרמטכ"ל לביר גפגפה, היו שם כ־20-30 מפקדים הכי בכירים.

דיין הסביר שיש בעם פיק ברכיים ומורך לב וצריכים להמשיך להילחם. כשהוא גמר לדבר אני אמרתי: 'כל מה שאמר שר הביטחון זה לידעתכם, זו היא ההערכה שלו'. ואז פניתי אליו ואמרתי: 'פה בסיני יש קרוב למאה אלף גיבורים. אין להם פיק ברכיים ואין להם מורך לב. יש להם ספק גדול לגבי עמידתה של המנהיגות הצבאית והמדינית, וזה כולל אותך. אל תעביר אליהם את מורך הלב שלך. אל תעליל עליהם עלילות. רק עכשיו הם הוכיחו, במשך למעלה משבועיים, שהם לא רכי לב, וצריך למחות על הדברים שלך'. אז קם אריק [שרון], שהיה אחד ממפקדי האוגדות, ואמר: 'אני חושב כמו מפקד החזית'. אחריו קמו עוד קצינים ואמרו שגם הם חושבים אותו דבר. דיין הבין שהוא עלה על 'בנקט'⁴². ואז פניתי לקצינים והוספתי: 'כל מה שאמר שר הביטחון זו הערכה שלו וניתוח שלו, זה לא מחייב לפעולה, לפעולה מחייבות רק הפקודות שלי'. כאן הפסיק דיין את דברי ואמר: 'כן, אבל אני נתתי הוראות'. אמרתי: 'אתה נותן הוראות למטה הכללי, אני צריך לקבל הוראות דרך אג"ם מבצעים, פקודות מבצע כתובות, והאנשים שיושבים פה, כל המפקדים, מקבלים פקודות רק מאדם אחד בעולם וזה ממני. הפקודות יכולות להגיע מכל מקורות הסמכות, אבל דרכי. לכן כל דבר שהם ישמעו מהרגע הזה והלאה, וגם אם יקבלו פקודות שלא דרכי, זה רק לאינפורמציה ולא לפעולה. ומי שינסה, מאלה שיושבים פה, את כוחו לפעול לא לפי פקודות שלי, אדרבה, אני מזמין אותו להעמיד למבחן את העוצמה שלי'.

נוצר שקט גמור, ועוד פעם קם אריק ואמר: 'אנחנו לא נעמיד למבחן שום עוצמה, אנחנו נמלא פקודות רק של מפקד החזית'. אז קם אחד הקצינים ואמר: 'אני רוצה לשאול שאלה, מאין אתה לוקח לעצמך את החירות לצפצף בגלוי על הדרג המדיני ועל המפקדים, ומאתנו אתה דורש משמעת ברזל?' אמרתי לו: 'אלף, ממצפוני; ובית, מהעוצמה שלי, ואני מזמין אותך להעמיד אותה למבחן. כאן יעשו רק מה שאני אומר'. אז דיין קם ואמר לדדו 'בוא! אין פה מה לעשות' ואמר לכל המפקדים: 'אם תרצו לדבר אתי, אז שטליק יקרא לי'. יצאו מהדלת, עלו על המטוס וטסו.

42. ביטוי בעגה עממית למי שטעה וסטה מהדרך.

כעבור כמה זמן נקראתי לדיון במטכ"ל. טסתי לשם בצהריים, אבל בחמש אחרי הצהריים מודיע לי סגני, אורי בן-ארי, שכל הכוחות בעמדות ההיערכות. אני שואל אותו: 'איזה כוחות?', אז הוא אומר: 'המפקד, היה פה שר הביטחון ונתן פקודה לתכנן התקפה כדי לכבוש את ג'בל אתקה. לפי התוכניות שבידנו ריכזתי את כל הארטילריה, יש פה שני אגדים ארטילרים וריכזתי עוד כוחות'. הוא קיבל הלם כאשר שמע שאני לא יודע מזה. הוא חשב שהוא פועל בשבילי. אמרתי לו מיד לפזר את כל הכוחות, שכל אחד יחזור לעמדות הקודמות שלו עוד הלילה - 'אין שום התקפה'. נכנסתי אל דדו ואמרתי לו: 'דיין היה בדרום ונתן פקודה לתקוף את ג'בל אתקה, אני לא שמעתי את זה. לא תהיה שום התקפה'. אז דדו אומר לי: 'אני גם כן לא יודע מזה'. אמרתי לו: 'אני טס לסיני, אבל קודם צלצל לשר הביטחון עכשיו, תגיד לו שאני פה ולא תהיה שום התקפה על ג'בל אתקה. ביטלתי את ההתקפה, ושלל ייתן לי פקודות כי אני לא אמלא אותן ואני גם לא אתפטר. אני רוצה לראות החלטת ממשלה לחדש את המלחמה, אז אבצע כל פקודה'. לתקוף את ג'בל אתקה פירושו חידוש המלחמה, בעוד שבאותו לילה עמד קיסנינג'ר לטוס מאסואן ללוד כדי להביא לגולדה תשובות של סאדאת. אתה מביין? הוא יטוס מאסואן ואנחנו באותו זמן עושים מתקפה כללית בסיני. לכן אמרתי לו שאני רוצה לשמוע על החלטה מפורשת של הממשלה. גם בפגישה הקודמת עם המפקדים שלי בביר גפגפה הוא אמר לי: 'אבל גולדה יודעת מהמשימה'. אמרתי לו: 'יש דברים שעליהם אתם צריכים להראות לי שיש החלטת ממשלה. אתם לא יכולים להחליט בעצמכם'. ועוד אמרתי לו: 'מפקד בכיר, כגון מפקד חזית בזמן מלחמה, אסור לו למלא פקודות לא-חוקתיות, לא קונסטטוציוניות, בדיוק כמו שנקבע בכפר קאסם שאסור לחייל פשוט למלא פקודות לא-חוקיות. אני מציע שתעמיד אותי לדין כדי שייקבע תקדים לגבי המישור החוקתי הקונסטטוציוני, כמו שנקבע בכפר קאסם לגבי המישור הפלילי'. כעבור שבוע דיין הודיע לי שגולדה והוא, לאחר שהתייעצו עם צדוק, שר המשפטים, מודיעים לי רשמית שהשולחן נקי ואין שום טענה אלי, לכן אין מה להעמיד אותי לדין. אני חוזר לפגישה עם דדו. דדו טלפן ואמר לו: 'טליק פה, והוא לא מסכים לבצע את ההתקפה'. אז דיין אמר: 'טוב, אז שלא יתקוף'. ככה הוליד ההר עכבר.

ראיון שלישי – 28.12.98

הסכנות שעל הפרק

שאלה: נעבור ממלחמות העבר לאתגרים האסטרטגיים הניצבים לפני מדינת ישראל היום. **תשובה:** לעם יש אינסטינגטים בריאים. הם מרגישים שמהו עקרוני לא בסדר, שהם מדברים אלינו בחיטים ואנחנו עונים בשעורים. מה שלא בסדר זה שאין לנו תשובות אסטרטגיות לאיומים האסטרטגיים החדשים. תאר לך שמחרתיים מחריפה המתיחות וסוריה משגרת אלינו טילי קרקע-קרקע. כלום לא השתנה, כי אנחנו יכולים להגיע לסוריה עם הדיביזיות שלנו ועם הכוח האווירי שלנו ולהשמיד אותם ולהרוס את דמשק. אבל תאר לך שטילים כאלה משוגרים מלוב, או מעיראק, תאר לך שמשגרים אותם מאירן, או מסעודיה. יש לסעודיה טילים שמגיעים

לארץ. מה התשובה שלנו לאיומים כאלה? כלומר, השתנה פה משהו עקרוני ברמה האסטרטגית. זוהי מהפכה המסכנת את עצם הקיום שלנו. עד עתה הושתתה העליונות שלנו על הרתעת מדינות העימות. כל זמן שמדינות העימות פחדו מאתנו ואנחנו נהנינו באמצעות הכוח האווירי שלנו מהגמוניה ברמת ההרתעה האסטרטגית, היינו על חוף מבטחים. גם העיראקים הורתעו, כי אם הרתעת את סוריה ממילא הרתעת גם את עיראק. עיראק יכולה לשלוח לזירה כוח משלוח, אבל הכוח הזה יהיה כפוף לאסטרטגיה הסורית. מה שהשתנה לאחרונה זה שמדינות העימות פסקו להיות האויב היחיד. מה שקרה הוא שדווקא מדינות רחוקות יכולות להקיז את דמנו ולהעביר לעצמן את ההגמוניה על ההרתעה האסטרטגית, הגמוניה שהיתה תמיד שלנו. גם אם ירדן תחיה אתנו בשלום אמיתי וכן מצרים, ומחר אולי גם סוריה, מדינות אחרות יכולות להילחם נגדנו לא דרך שטחי ירדן ומצרים, אלא באמצעות של הרתעה אסטרטגית. את הבעיות הללו מעטים מבינים. הם כמו דגי הרקק שלא רואים את הכוכבים שבשמים. הם נוברים באדמה כמו החפרפרות, הם אפילו לא יודעים שיש כוכבים בשמים. ואני אומר: תנו לי תשובה אסטרטגית לסכנות החדשות האלה ואסכים לבטל את כל האוגדות של צה"ל. לא שזה אפשרי, אבל אם אני צריך להחליט בין הסכנה האסטרטגית לסכנה האופרטיבית, הראשונה חשובה יותר. כי זו בעיה קיומית באמת: להתקיים או לא להתקיים.

שאלה: אם הבנת נכון, האיום האסטרטגי שמרחוק הוא לא רק סכנה לצבאות, אלא לאוכלוסייה כולה.

תשובה: אנסח כך: זו סכנה לקיום הפיזי והמדיני של מדינת ישראל.

שאלה: פתחת בזה שאין לנו תשובה אסטרטגית לאיום האסטרטגי. מה זאת אומרת אין לנו תשובה, אנחנו לא מחפשים אותה? לא משקיעים בזה?

תשובה: לא משקיעים מספיק. בטח שלא.

שאלה: אני לא רוצה לסבך אותך בדבר פוליטי, אבל בכל זאת: יש האומרים שאם נעביר לשליטת הפלסטינאים יותר מ-9% מהשטח, אנחנו מסכנים את בטחונה של מדינת ישראל. אני רוצה לדעת מה באופן ממשי זה אומר לגבי הסכנות האפשריות. יש סכנות רחוקות והן קיימות, אבל זה לא מבטל את הסכנות הקרובות. באיזו מידה מדינה פלסטינאית בגבולות כאלה וכאלה מסכנת את הקיום שלנו מבחינה צבאית. מה הגבולות הנחוצים לבטחוננו.

תשובה: זה לא תלוי בגבולות בכלל. לא מדובר על הגבולות של ארצות-הברית או של רוסיה הסובייטית. מדובר על קילומטרים ספורים. זה לא רלוונטי בכלל. את קיום המדינה מסכנת האוכלוסייה הערבית באזור כולו, הם אוקיינוס ואנחנו טיפה בים, ואנחנו גוף זר. זה מה שמסכן אותנו, בלי קשר לשאלה איפה עובר הגבול. צריך להבין שהערבים הם החזקים, אנחנו החלשים. זה לא שייך לטופוגרפיה ולא לגאוגרפיה. הפלסטינאים בתוך ישראל הם מיעוט, אבל זה מיעוט שמייצג את הרוב. שגרירות ארצות-הברית בישראל מונה כמה עשרות אנשים, הם מיעוט מבוטל; אבל הם מייצגים פה את המעצמה הכי חזקה בעולם. הערבים הפלסטינאים מייצגים כוח גדול מאתנו, מתמיד מאתנו, בר-קיימא יותר מאתנו. בסכסוך הזה רק צד אחד יכול להיכשל - אנחנו, לא הצד השני. רק צד אחד יכול להיעלם מפה בכוח האלימות שתופעל נגדו, או בכוח החיבוקים והנשיקות. אנו ניצבים בפני שתי סכנות: אחת -

ראיונות עם אלוף (מיל') ישראל טל

אם יהיה שלום כולל ומקיף עם כל העולם הערבי וכולם ירצו להיות חברים שלנו, והכיסופים הציוניים יבואו על סיפוקם המלא, ומדינת היהודים תשתלב באזור וכולם יאהבו אותה ומקבלים אותה. זו סכנה לקיומנו הייחודי מרוב אהבה. יהיו פה המון ערבים, וישקיעו פה ויקנו נכסים. **שאלה:** גם שם יהיו המון יהודים?

תשובה: כן, גם יהודים ישקיעו כספים בכל ארצות ערב ואי אפשר יהיה להבחין בין יהודים לערבים, כי אנחנו מיעוט קטן. לכן יש סכנה מהחיבוקים ומהנשיקות, אבל קיימת גם סכנה הפוכה. במצב של המשך האיבה, הפלסטינאים מסכנים אותנו במלחמת טרור תמידית - על אש קטנה, הטרדה, הסתת המערכת הבין-לאומית נגדנו, גנבות, רציחות. כל אלה מסכנים את עצם הקיום. זה משפיע גם על איכות החיים וגם על חלוקת המשאבים, וזה מקיז את הדם לאט לאט. אמנם הגוף לא מת מהקזת דם, אבל הגוף הולך ונחלש. גם אדם מתרגל לכאבים, אבל כוח העמידה שלו הולך ונחלש וסופו שהוא נשבר. ככה גם קולקטיב. עוד רציחות ועוד גנבת מכונית ועוד חובות שלא יוחזרו - כל הדברים האלה, הם מסכנים. **שאלה:** זה נשמע פסימי מאוד.

תשובה: רגע, הוא שאל אותי על הצד הצבאי, ולכן העליתי את הסכנות הללו כדי להסביר שהגבול לא חשוב. אין הבדל אם הפלשתינאי יושב בקלקיליה או 5 ק"מ יותר רחוק. **שאלה:** אחד את השאלה: נניח שפורצת מלחמה בינינו ובין סוריה, והפלסטינאים יכולים לשלוט באש על כל מקומות ההיערכות שלנו - האין בזה סכנה חמורה?

תשובה: מצב כזה כבר היה. זה היה בששת הימים. ביום שהירדנים שילחו את הפגז הראשון מכיוון ג'נין לעבר שדה התעופה ברמת דוד - כבשנו את הגדה. אין לנו בעיה לכבוש את הגדה. אם יש לנו בעיה לכבוש את הגדה, אז אין לנו מה לעשות פה. הפלסטינאים יכולים להזיק לנו דווקא לא בזמן מלחמה עם מדינות אחרות. אנחנו לא נוכל להרוג אלפי פלסטינאים בתגובה על זה שהם הורגים מאה יהודים בלילה אחד בתל-אביב. אבל במסגרת מלחמה עם מדינות ערב, אם הם יפריעו לנו טיפה באופן שמסכן את כל הקיום שלנו, נהיה חייבים להשמיד אותם ולגרש אותם. ואם לא יהיה לנו כוח, אין לנו זכות קיום פה.

ריאיון רביעי - 10.2.99

השגיאות ביום שלמתרת הניצחון

שאלה: אם הבינותי נכון כמה מהדברים שאמרת בפגישה האחרונה, אתה רואה שלוש סכנות אפשריות. אחת, שיחבקו אותנו עד שנתמסס בתוך האזור.

תשובה: זה במקרה שדווקא כל הציפיות הוורודות יתממשו.

שאלה: השנייה - הסכנות מהמדינות שאין לנו גבול משותף אתן, והשלישית זו סכנת הקזת דם, בדרך של טרור, גנבות, הצקות שונות. האם הבינותי נכון?

תשובה: אחזור על הדברים ליתר בהירות. קודם כול, אין להעמיד בקטגוריה אחת את החנק בנשיקה עם יתר הסיכונים. יש להבחין: האפשרות שיחנקו אותנו בנשיקה שייכת לעניין

התכלית, לשאלת הגשמת הרעיון הציוני. את הגשמת הרעיון הציוני יכולים למנוע מאתנו או להפקיע מידנו גם בדרכי שלום. במצב של שלום מקיף עם כל העולם הערבי. ייתכן שתכלית הציונות, זו שלשמה עשינו את שיבת-ציון והקמנו מדינה ולחמנו כל-כך הרבה, תישמט מידינו. מדוע? כי אנחנו מוקפים באוקיינוס של ערבים. דווקא השלום הזה, שאנחנו כה נכספים אליו ושצריך לכסוף אליו כי בלי שלום אין לנו סיכוי להתקיים, מעמיד בפנינו סכנות. אלו הם סיכוני שלום, לא סיכוני מלחמה. סיכון השלום הוא שנהיה בטלים בשישים וניבלע בתרבות הערבית ובכלכלה הערבית, ואני רואה את האפשרות שלא תהיה פה מדינת היהודים, אלא מדינת היהודים בשותפות עם הערבים. כלומר, מדינה דו-לאומית, ואולי גם לא נהיה הדומיננטים מבחינה כמותית באוכלוסייה ובכנסת, והמשלה לא תהיה ממשלה של היהודים.

שאלה: איך מתגוננים מפני זה?

תשובה: לא נעים להגיד, אבל יכול להיות שהמציאות תגן עלינו, במרכאות, בכך שלא יהיה שלום כולל כזה ומלחמות תימשכנה. אבל אלה אינם פתרונות שאני מציע, כי גם במלחמת-נצח לא נתקיים, כי אנחנו אוכלים את הקרן כל הזמן. אנחנו קיימים בזכות עליונות צבאית מלאכותית. עליונות צבאית היא תמיד מלאכותית, והיא באה על חשבון הקרן. כי היקף המשאבים וכוח העמידה לאורך זמן הוא שקובע בסוף את גורל המלחמות. בסופו של דבר, בטווח הארוך מלחמות מוכרעות תודות לכמות ולא איכות. ארצות-הברית אף פעם לא תוכל לכבוש את סין. וגם אם תכניע אותה ותכבוש אותה, ההכנעה הזאת תחסל אותה.

שאלה: הבה נחזור לסיכוני השלום. מה יש לעשות?

תשובה: קודם כול אגיד למה נקלענו למצב הזה? נקלענו למצב הזה בגלל התיאבון, בגלל שתנועת העבודה גרמה לשינוי המטרות הלאומיות שלנו. עד מלחמת ששת הימים המטרה הלאומית היתה ברורה לגמרי: להפוך את גבולות 1949 לגבולות השלום ושנחנו נהיה כאן מדינה, אמנם קטנה, אבל איכותית, עם סגולה, אור לגויים, פנינה של המזרח התיכון. זה יכול היה להיות, כי הגניוס היהודי הוא אדיר. במקום זה מה עשינו? את כיבושי ששת הימים יכולנו להפוך למנוף ענק, כדי לקצר את הזמן הדרוש להשגת המטרה הלאומית הסופית. לפני מלחמת ששת הימים חשבנו שהתהליך עד לשלום יארך שניים-שלושה או אפילו ארבעה דורות. תוצאות מלחמת ששת הימים זימנו לנו את האפשרות לגמור את העניין בדורנו. לו היינו הופכים את כל מה שקרה, את הזעזוע הענק שחל בעולם הערבי והיינו אומרים: 'כל הנכסים הטריטוריאליים שרכשנו הם פיקדון בידנו עד שתכירו בנו, עד שתסכימו לתת לנו לחיות ותפסיקו להילחם נגדנו, ואז נחזיר לכם את הכול'. במקום זה פיצלנו את העם. העם נעשה חלוק על המטרות הלאומיות. היתה המטרה של ארץ-ישראל השלמה והיתה המטרה הלאומית המקורית. האסון הוא שהזדמנות כזו עוד פעם לא תחזור בהיסטוריה. בן-גוריון היה חסר אז יותר ממה שהוא היה דרוש בשביל מלחמת העצמאות. לא קם בתוכנו אף מנהיג אמיתי. מאז בן-גוריון לא היה לנו אף מדינאי גדול.

אז נולדה גם הקביעה הבלתי מציאותית בדבר מטרות המלחמה. כחצי שנה לפני מלחמת יום הכיפורים נוסחה מטרת המלחמה של צה"ל ואושרה בידי הדרג המדיני. המטרות האלה נוסחו חרף התנגדות של חלק מהאלופים, ואני בראשם. הוחלט, שבמקרה של מלחמה, המטרה

שלנו תהיה למנוע מן הערבים כל הישג מדיני או צבאי, להשמיד את מרב כוחותיהם ולשפר את קווי הפסקת האש. אבל בתשיעי לחודש אוקטובר 1973, ביום הרביעי של המלחמה, עם שחר, כבר חתרנו להשיג הפסקת אש כמה שיותר מהר, והכרזנו בפיקוד העליון, עם דיין בראש, שהמלחמה הופכת מאותו בוקר להיות מלחמת קיום. ב-12 לחודש ממש התחננו להפסיק את המלחמה והיינו מוכנים לוותר על הדרישה שהאויב יחזור לעמדותיו הקודמות. באותו יום המצרים כבר היו בסיני, לכל רוחב תעלת סואץ, והסורים נהדפו אמנם לקו הקודם ברמת הגולן, אבל החרמון היה עדיין בידם, ואנחנו הסכמנו שהם יישארו בעמדותיהם, העיקר להפסיק את הלחימה. אותן מטרת מלחמה שניסחנו לפני המלחמה נשכחו לחלוטין. ב-18 לחודש, אחרי שרווח לנו, היה דיון נוסף על מטרת המלחמה. אני אמרתי שיש להפסיק את המלחמה כמה שיותר מהר. חטפנו מפלה אסטרטגית, לעולם לא נוכל לתקן אותה יותר. חבל להרוג עוד כמה מאות בחורים. המתנגדים, מדיין ודדו ועד כמעט כולם, רצו לחזור למטרת המלחמה המקורית ולהמשיך בלחימה. אני אמרתי: 'ההחלטה החדשה לא תעלה ולא תוריד, אנחנו הובסנו מבחינה מדינית ואסטרטגית. לעולם, במלחמה הזו, לא ניתן להחזיר את הגלגל לאחור.'

שאלה: זה גם הרקע להתנגדותך לפקודה שדיין נתן לחידוש המלחמה?
תשובה: בוודאי. מה ניתן ללמוד מזה? אף פעם אי אפשר לחזור לדברים המקוריים. ההיסטוריה אינה חוזרת, זו אינה מכונת זמן, לכן אי אפשר היה ביום כיפור להחזיר את הגלגל. אבל נחזור למלחמת ששת הימים. פיצלנו את העם, נוצרו שתי מטרות לאומיות מנוגדות, הרסנו את הדבק המאחד שהוא התנאי ההכרחי לעוצמה שלנו, לעליונות הצבאית האיכותית שלנו. לפני ששת הימים לא יכול היה לקרות שטייסיים בחיל האוויר יעשו שביתת טיס. זה היה נחשב בעיני כולנו סוף המדינה. במה שקרה עם הטייסיים אני רואה כישלון מחפיר למנהיגות הצבאית והמדינית של מדינת ישראל. תחת לחץ שביתת טייסיים אסור היה לוותר להם או אפילו לדבר אתם. ואגב, הם צודקים בדרישה עצמה, אבל לא כך משיגים זאת. ובכן, לא הפכנו את השטח שכבשנו לפיקדון, זו שגיאה מספר אחת. אחר-כך הוספנו חטא על פשע ויצרנו מצב שלא ניתן גם לתקן את השגיאה, בכך שעשינו את ההתיישבות הענקית הזאת, הפראית הזאת. אלה שהמיטו עלינו את האסון הזה הם כמעט ללא-יוצא-מהכלל אנשי תנועת העבודה. אלה היו גולדה, גלילי, אלון, דיין, יצחק רבין, פרס, ויצמן. כל אלה המיטו עלינו את האסון הזה. עכשיו אלה שנשארו בחיים חזרו בתשובה. אבל כשכבר הבינו שצריכים הפרדה בין שני העמים נוצרה באשמתנו סיטואציה, שאי אפשר להפריד.

אתם שואלים אותי 'אז מה עושים?' אני מתבייש להגיד. יכול להיות שהיום צריך להתעקש על שכל ההתנחלויות יישארו, במקומן. במקדם או במאוחר תפתח תנועת אירידינטה של הערבים הישראלים. הגליל כולו בידי ערבים. אם מישהו מביט לא על הבעלות אלא מי בפועל מעבד את האדמות בגליל, הרוב ערבי. יכולה להתעורר שם תנועת אירידינטה שתלך ותתפשט, כי המיעוט הערבי בארץ נעשה תובעני, והוא גם צודק כשהוא תובע זכויות מלאות. מצד שני, לא יכולות להיות להם זכויות מלאות כל עוד אנחנו נלחמים באחים שלהם והם נלחמים בנו. אתה לא יכול לצפות מהם להיות אתנו נגד אחיהם, ואתה לא יכול לצפות מאתנו להכניס סוס

טרויאני לתוך הצבא כל זמן שיש מלחמה. לא לבלוע ולא להקיא. נניח שתהיה מדינה פלסטינאית וערביי ישראל יגלו נטיות אירידנטיות, יכול להיות שהמתנחלים יהיו מין משקל-נגד לדרישת האירידנטה שלהם. אם למרות הכול נצליח להגיע לשלום, ונעמוד מול סיכוני השלום שעליהם דיברנו קודם, אתה שואל מה אפשר לעשות? הפתרון היחיד שאני רואה הוא שנהיה שוויצריה של המזרח התיכון - להישאר מבודדים מיתר המזרח התיכון, ניטרלים לחלוטין, לא מעורבים באינטריגה המזרח-תיכונית. לא נהיה בעלי-ברית של אף מדינה נגד אחרת, לא נהיה מעורבים במשחק הכוחות בתוך המזרח התיכון. עלינו לקבוע שאי אפשר יהיה להיכנס למדינת ישראל, ובוודאי לא לעבוד בה ולא לגור בה, בלי ויזה, ושנהיה מדינה סגורה כמו שוויצריה. כמודל, דבר כזה יכול לעבוד, אבל בגלל ההתנחלויות אני לא רואה איך אפשר להיפרד, והתנאי לקיומו של מודל כזה - שניפרד.

אלה הטעויות שלנו. אבל הערבים עשו לא פחות שגיאות. בזמנו, בשנות השישים, הציע להם חביב בורגיבה, נשיא תוניסיה, למהר להכיר בנו, לעשות אתנו שלום, שבסופו יחסל אותנו. הם לא שמעו בקולו. זו טעות מספר אחת של העולם הערבי. גם הפלסטינאים עשו כמה טעויות, וגם עכשיו, אחרי אוסלו, הם עשו טעות נוראה: במקום להתחיל בתהליך התפייסות אתנו, הם נקטו בדרך המלחמה. אנחנו חשבנו שהם בוחרים בדרך השלום. לא! הם בחרו בדרך המלחמה.

שאלה: במה זה מתבטא?

תשובה: זה מתבטא בכך שהאסטרטגיה שלהם היא לאלץ אותנו לויתורים באמצעות לחץ, כוח וטרור, ולפלג בתוכנו יותר ויותר; בכך שהם ממשיכים לתמוך בחינוך לאי-התפייסות. הערבים לא אומרים מילת התפייסות אחת.

מה עושים?

סיפרתי לכם על דיין שרצה להשפיע עלי ללכת בדרכו?

שאלה: לא.

תשובה: אתם זוכרים את הפתרון הפונקציונלי?

שאלה: כן.

תשובה: הוא רצה שאנחנו נספח את האדמות אבל לא את הערבים. כשהייתי סגן רמטכ"ל הוא הזמין אותי לשיחה בארבע עיניים. אני התנגדתי אז להקמת קצרין בטענה שישנה קריית שמונה והיא מספיקה להינטרלנד של הגולן, וכי אסור לנו לקבוע עובדות בלתי הפיכות כאלה. בתור סגן הרמטכ"ל הייתי עורך את הדיונים על שאלות ההתיישבות עם ראשי המטות של הפיקודים. זה היה הפורום שלי. וכך עמד בראש הפורום הזה בן-אדם שהתנגד כל הזמן למדיניות של דיין. לכן הוא רצה לשכנע אותי בפתרון הפונקציונלי שלו. אמרתי לו שפתרון כזה לא היה בהיסטוריה. אי אפשר להפריד את האנשים מהאדמה. אז הוא אמר: 'לי לא אכפת שהערבים יבואו ויקנו את בית החרושת לשוקולד צ"ד או את "עלית", אבל הם יצביעו בירדן'. אמרתי לו: 'משה, מי שהופך להיות הבעלים של נכסי הדלא-ניידי של מדינה הוא גם הבעלים של המדינה'. היה לנו ויכוח על הכול והוא בשלו: 'לאף אחד מאתנו אין רשות לוותר על האדמות, על חלקי הארץ'.

שאלה: באיזו שנה זה היה?

תשובה: 1972, ספטמבר '72. אמרתי לו: 'אם לא נוותר, נפסיד את כל הארץ'. בסוף אותה שיחה הוא אמר לי: 'אתה יודע מה, אולי אתה צודק אבל אף אחד מאתנו לא יכול לתקן את המצב, אז שהערבים יבואו עם רובים וייקחו את האדמות'. אז הערבים באמת באו עם אבנים ועם רובים. אל תשכחו, לא בלי רובים, הם התחילו עם האבנים, זו הפרצה שדרכה הכניסו את הרגל לדלת. ה'נשבור להם את העצמות' של רבין לא הצליח. ואז בא הסכם אוסלו, אז כבר הדלת נפתחה. ואז, כשפתחנו את המנהרה ליד הכותל הם ירו עם רובים והרגו לנו 16 חיילים, כולם, כמעט, עם כדור במצח. מה שדיין הציע הם עשו. 'שייקחו מאתנו בכוח. שיבואו עם רובים וייקחו' - הם באו עם רובים. ולכן, הדרך היחידה היא להיפרד.

השאלה היא האם אפשר עדיין להיפרד? יכול להיות שאם היינו מדברים רק על דרך ההיגיון הצרופה היה צריך להניף את דגל המדינה הדו-לאומית, לאמץ את הציונות של אש"ף: מדינה חילונית דמוקרטית של שני העמים. אני לא אומר זאת היום לא מכיוון שאני לא מעז, אלא מכיוון שלא ייתכן לוותר על החלום הציוני.

שאלה: רצית לחזור לסכנות האחרות, סכנות המלחמה.

תשובה: כן. דיברתי על שלושה סיכונים צבאיים: אחד, שהמצב השתנה לגמרי והיום יכולים לתקוף אותנו ממדינות שאינן מדינות עימות. זה שינוי אסטרטגי כל-כך אדיר שאפילו כוח אווירי לא יכול לעזור לך, כי זה מחוץ לטווח המטוסים.

העליונות שלנו התבטאה כל השנים בהרתעה אסטרטגית. חיל האוויר שלנו היה יותר טוב והם לא יכלו להתמודד עם היכולת האווירית שלנו. יכולנו לערוך הפצצות אסטרטגיות בעומק השטח שלהם. לזה לא היתה להם תשובה, ויכולנו תמיד להכות אותם שוק על ירך. זה מה שריסן אותם. לכן גם אף פעם לא ניסו להפוך את המלחמה לטוטלית ולתקוף ריכוזי אוכלוסייה, כי הם ידעו שאנחנו יכולים להרוס את דמשק ולהרוס את קהיר. העליונות שלנו באוויר לא היתה כמותית, היא היתה איכותית, כי היו לנו מטוסים יותר טובים וגם הטייסים שלנו היו יותר טובים. כל המערכת שלנו היתה הרבה יותר טובה משלהם. אבל נוטים להתעלם מהעובדה שאיכות אמצעי הלחימה שלנו באוויר היא לא פונקציה של העוצמה האמיתית שלנו, היא פונקציה של העוצמה הכלכלית והתעשייתית של ארצות-הברית, ולפני זה של צרפת. מבינים לא נכון את מה שבן-גוריון אמר, ואומרים: 'מצפצפים על הגויים'. אסור לצפצף על הגויים. אילו האמריקנים לא היו נותנים לנו מטוסים, לא היינו קיימים, פשוטו כמשמעו.

שאלה: הוא לא אמר אף פעם ש'לא חשוב מה שהגויים עושים', הוא אמר: 'לא חשוב מה שהם אומרים'.

תשובה: כן, אבל אני אומר שמאוד חשוב גם מה אומרים הגויים, עוד איך חשוב מה אומרים הגויים, מכיוון שכשהגויים מתעטשים אנחנו לא יכולים לטוס יותר. גם את הלחם אנחנו קונים תודות למענק שלהם. שלושה מיליארד הדולר שנותרים לנו כל שנה. בשביל שאנחנו נרוויח אותם, היינו צריכים להגביר הייצוא שלנו בשנים עשר מיליארד דולר. אני לא מכיר בהיסטוריה עם שחייב כל-יך הרבה למדינה אחרת. אנחנו קיימים בזכות ארצות-הברית מבחינה צבאית פשוטה, בלי חוכמות. עד מלחמת ששת הימים התקיימנו בזכות העם היהודי, כי שילמנו בכסף

מזומן טבין ותקילין עבור כל אמצעי הלחימה שרכשנו בעולם ובעיקר בצרפת. החל ממלחמת ששת הימים אנחנו קיימים בזכות ארצות־הברית בלבד. כי גם העם היהודי אינו יכול לשלם את המחירים החדשים, ואל תשכחו שהבעיה היא פוליטית ולא רק כלכלית. לכן אמרתי שהעליונות הצבאית שלנו היא מלאכותית. אבל העליונות הזו היא שאפשרה לנו להחזיק מעמד בכוח ההרתעה האסטרטגית. כניסת הטילים האסטרטגיים שינתה לחלוטין את המצב. דרך אגב, גם ביום כיפור הם ירו עלינו טילי 'פרוג'. הם רצו לפגוע ברמת דוד אבל פגעו במגדל העמק. לא בגלל זה תקפנו את המטכ"ל בדמשק, אבל הפכנו את הפצצת מגדל העמק לתירוץ והרסנו את המטכ"ל הסורי.

שאלה: זו היתה פעולה מוצלחת?

תשובה: כן. טענו שהם יורים טילים על יישובים שלנו והפצצנו את המטכ"ל בדמשק. הרגנו שם הרבה סורים והרבה רוסים, והסורים לא העזו יותר לירות אפילו טיל אחד במלחמה. זו נקראת הרתעה אסטרטגית. אבל עכשיו הטכנולוגיה הצבאית השתנתה. עד עכשיו השתתפו המדינות הרחוקות יותר במלחמות על־ידי חילות משלוח. פתאום נוצר מצב חדש, עכשיו הם יוכלו לתקוף אותנו ישירות גם בלי חילות משלוח. לזה אין לנו תשובה. אנחנו עומדים בפני סכנה שההרתעה האסטרטגית תעבור לצד השני. והמאבק שלנו היום הוא שתהיה לכל הפחות הדדיות בהרתעה האסטרטגית.

שאלה: מה עם טילים שלנו?

תשובה: אני לא רוצה להיכנס לפרטים. בשביל שנוכל להטיל כמויות משמעותיות של חומר נפץ על טהרן או על בגדד צריך שיהיו לנו אלפי טילים. כלפי סוריה יש לפחות הדדיות, אנחנו יכולים להרוס את דמשק ואת חוֹמֶס. כלפי המדינות הרחוקות אין הדדיות. כאן אנחנו נאבקים על ה'second best'. יש לנו מאבק לקיים לפחות הדדיות. קיים גם החשש מכניסת נשק להשמדה המונית, שהולך ונכנס לאזור.

הקושי הוא ששני המישורים - ההרתעה האסטרטגית הקונבנציונלית והרתעה אסטרטגית בלתי קונבנציונלית - לא נפגשים. אתה לא יכול לקיים הרתעה על איומים קונבנציונליים באמצעות איומים לא קונבנציונליים, כי תמיד תהיה מעצמה שתגיד לך: 'אם תעז, נשמיד אותך'. עבור מדינת ישראל הנשק הלא קונבנציונלי, אם יש, יכול לשמש רק כאמצעי אחרון של 'תמות נפשי עם פלשתיים'.

שאלה: כתגובה.

תשובה: האבחנות שעושים בנשק אטומי בין נשק אסטרטגי לנשק טקטי מצחיקות. במשך כל שנות המלחמה הקרה חייל רוסי וחייל אמריקני לא ירו אפילו פעם אחת כדור רובה בודד אחד על השני. מי היה מאמין שיכול להיות דבר כזה?

שאלה: אתה אמרת שאפשר גם למוטט אותנו על־ידי פעילות של טרור. העמדת את זה כסכנה ממש, כדבר שהוא הרבה יותר ממטריד.

תשובה: אני גם חושב כך, אבל בעניין זה אין שינוי מהותי בין תורת הביטחון הקודמת שלנו לתורה שצריכים לחדש היום, כי גם קודם היה ברור שמלחמת טרור מסיבית נגדנו יכולה לגרום לאובדן המורל הלאומי, לאובדן הנחישות, לאובדן הנכונות להקריב, לייאוש, לירידה מהארץ, לפגיעה חמורה בכלכלה. הסכנה הזאת היא לא חדשה.

שאלה: קראתי אצל אמיר אורן שהדבר המרכזי שדחף את רבין למסע השלום, היה הלקח של מלחמת המפרץ, כאשר הוא ראה שלעורף הישראלי אין כושר עמידה. **תשובה:** זה פשוט לא נכון. רבין היה כמו כולם, כמו כל 'החוזרים בתשובה'. בהתחלה, כשפרצה האינתיפאדה הוא לא הכיר בה. זמן־מה לפני האינתיפאדה אמרתי לו: 'תפסיק להטיל כל יום שני וחמישי עוצר ותפסיק להכריח אותם לפתוח את החנויות. אנחנו סתם מלבים את העניין, אנחנו גם נותנים להם נשק. הם מבינים שזה לוחץ עלינו: הם יודעים שאם יסגרו את החנויות אנחנו נצא מכליננו'. ועוד אמרתי לו: 'מה תעשה אם הם יחליטו על מרד אזרחי והם יצפצפו על העוצר שאנחנו עושים ויצאו לרחובות, נהרוג אותם? הרי אם אנחנו נירה בהם ברחובות רק בגלל הפרת עוצר תהיה התערבות בין־לאומית תוך 48 שעות. אינך יודע כמה מהר זה יכול להתפתח. ואז, האם תפתח באש על חיילים אמריקנים שיבואו להגן על האוכלוסייה הערבית?'⁴³

את רבין הובילו חוסר הבררה והדברים הנובעים ממנו. לאט לאט הוא למד להזדהות עם המגמה החדשה, ובמאוחר התחיל להעריך גם את הצד הערכי. **שאלה:** אם אני מבין אותך נכון, אתה טוען שבאוסלו נעשו שגיאות, והשגיאה החמורה ביותר היא שלא עמדנו על כך שאין פני ערפאת לשלום.

תשובה: לא, לא, זו לא השגיאה. אי אפשר לנבא את הכול מראש. מותר היה לכולנו לחשוב שמתחיל פרק היסטורי חדש שבו העם הפלסטינאי פונה לדרך ההתפייסות. אוסלו לא כלל טעות מכיוון שבאותו שלב לא יכלו אחרת. אחרת לא היו מגיעים לשום הסכם. הטעות היתה שאחרי אוסלו לא הבחנו בזמן שהם הולכים בדרך המלחמה ולא בדרך השלום. כאשר ערפאת טען שהוא אינו יכול ללכת למלחמת אחים, היינו צריכים לומר לו: אתה הולך בדרכך עם החמאס וטוען שתטפל בטרור בשקט - אנחנו מכבדים את זה. אבל זה משבש את לוח הזמנים. אנחנו נמלא את כל ההתחייבויות שלנו, אבל זה יהיה בנוי על הדדיות. כשאתה תעשה צעד - אנחנו נעשה; take your time, הסכסוך שלנו ארוך, לא בוער לנו. מבחינתנו אל תעשה שום דבר בגלל לחץ זמן. אנחנו מוכנים להמתין. אבל לא אמרנו את זה. ואז בא נתניהו ואמר: 'ייתנו - יקבלו', אבל זה היה רק מס שפתיים. לא לזה הוא התכוון. מי שמתכוון לזה ברצינות לא צריך להגיד ככה. האמירה הזאת מוכיחה שהוא לא לזה מתכוון. נתניהו גם פתח את מנהרת הכותל וגרם לתקדים שהוא אסון, אסון בתהליך ההתפייסות בין היהודים לערבים. הוא הביא לכך ששוטרים פלסטינאים השתמשו בנשק עם תחמושת חיה כדי להרוג חיילים ישראלים וזה עבר להם בשלום. זאת אולי התחלת הסוף של מדינת ישראל. היכולת שלהם להפעיל עלינו נשק ולהרוג חיילים שלנו בלי לשלם על זה...

שאלה: אבל נדמה לי שמהם נפלו יותר.

תשובה: הרגנו אזרחים שלהם, לא הרגנו שוטרים. זה גם לא נקרא לשלם. כשהאמריקנים ניסו לערוך פשיטה בטהרן כדי לשחרר את בני הערובה שלהם ונכשלו, בא אלי אמריקני בכיר ושאל אותי מה דעתי על מה שקרה. אמרתי לו: 'מגיע לכם. לנו מותר

43. הדברים נאמרו לפני פרשת קוסובו.

להתנהג ככה. לבוא כגנבים בלילה ולעשות פשיטות זה מתאים לנו, אבל לא למעצמה עולמית. נניח שהייתם מצליחים, אז הקומנדו שלכם היה זוכה לתהילה, אבל כל העולם היה בז לכם על כך שאתם, מעצמה עולמית, נאלצים לבוא כגנבים בלילה עם פשיטת קומנדו נגד ממשלה זרה'. הוא שאל: 'מה היינו צריכים לעשות?' אמרתי: 'פשוט מאוד, לרכז את הצי השביעי באוקיינוס ההודי, לתת לפרסים אולטימטום עם דפיקה בשולחן, שכל העולם ירעד, להודיע להם שאתם נותנים להם 24 שעות לשחרר את החטופים. לתבוע מרוסיה שלא להתערב בעניין הפלילי הזה, ממש כמו שהיה עם קובה. אם האירנים היו מתקפלים היתה בכך תרומה אדירה לסדר העולמי, אבל אם לא, הייתם מפציצים את כל שדות הנפט של פרס, הורסים עד היסוד את כל מתקני הנפט, שייקח להם דור לשקם את זה, ואם זה לא מספיק אתם מפציצים את כל מחנות הצבא. זה מה שעושה מעצמה. והייתם מרוויחים גם דיבידנד אדיר נוסף, כל המזרח התיכון היה מקבל שיעור מי כאן הבעל-בית.

שאלה: איך זה קשור לענייננו?

תשובה: זה שנהרגו כך וכך בחורים ישראלים הוא דבר נורא ואיום, אבל האסון העיקרי הוא אובדן הכבוד וכוח ההרתעה שלנו בפני העם הפלסטינאי באופן מוחלט ולתמיד.

ראיון חמישי – 8.4.99

הטנק מול ההליקופטר

תשובה: בואו ננסה היום למצות את נושא ה'מרכבה'.

שאלה: לפני שנגיע ל'מרכבה' עלינו להזכיר את השם שרכשת לך בין מצביאי השריון בעולם ולברר את הוויכוח על מקומו של הטנק בשדה המערכה היבשתי של היום.

תשובה: כפורט נוקס, הבסיס המרכזי של חיל השריון האמריקני, יש אולם המכונה 'אולם המפקדים'. על אחד מקירות האולם מוצגות תמונותיהם של ארבעה מפקדים המייצגים, לדעתם, את אמנות המלחמה המשוריינת בהיסטוריה הקצרה שלה (פחות ממאה שנים). ארבעת הגנרלים הם ארוין רומל, ג'ורג' פטון, ישראל טל וג'ראלד אבראמס.

שאלה: איפה נלחם אבראמס?

תשובה: במלחמת העולם השנייה הוא האיש שפרץ, תחת פיקודו של פטון, למובלעת בסטון. מאז הוא גיבור לאומי. הוא היה אז מג"ד. ארבע התמונות צוירו בידי אותו צייר, ומעל כל גנרל מצויר רקע הקרב שבו הוא הצטיין. בתמונה שלי מצויר קטע מקרבות השריון של האוגדה שלי במלחמת ששת הימים.

שאלה: זה ממש מרגש. מדוע נבחר הקרב שלך מכל קרבות השריון של ישראל לייצג את אמנות המלחמה המשוריינת?

תשובה: אני לא רוצה לעשות השוואה, חס וחלילה. אני מצדיע לכל הלוחמים שלחמו תחת שרון באבו-עגילה, אבל אם מדברים על אמנות המלחמה המשוריינת, לא יכול להיות ספק שהקרבות של אוגדת טל במלחמת ששת הימים הם באמת מקרבות המופת של ההיסטוריה. יש

ספר של מי שהיה הרמטכ"ל של צבא בריטניה. עוד לפני שהיה רמטכ"ל, עוד כשהיה בריגדיר הוא כתב ספר על אמנות המלחמה. הספר הוא שיר הלל לשריון של ישראל בששת הימים. הוא קורא לזה A study on quality והוא מבליט שם בייחוד את הקרבות של אוגדת טל. אני לא זוקף את ההצלחה רק לזכותי. היו לצדי רפול וגורודיש ועוד כמה גיבורים. בין הלוחמים שלי היו גם הקאדטים של מדינת ישראל, חניכי בתי-הספר לקצינים. גם הצנחנים וגם מפקדי הטנקים היו הנוער הכי טוב שאפשר למצוא. אנשים שעמדו להיות קציני שריון כעבור שבועיים ישבו כתותחנים בטנקים. זו היתה העדית שבעדית. הספר הזה לא הופץ בשוק האזרחי אבל הוא משמש כטקסט של תורת הביטחון הבריטית המחייבת, והם לומדים אותו בבתי-ספר לקצינים.

שאלה: בוא נעבור לוויכוח המתנהל עכשיו על מקומו של הטנק בקרב היבשה. יש אומרים שחלפה שעתו של הטנק.

תשובה: קראתי את המאמר הזה. שם נכתב שעוצמת האש של הליקופטר אחד שווה לעוצמת האש של פלוגת טנקים. לטענתו, אפאצ'י אחד שווה עשרה טנקים. אלה שאומרים שההליקופטר הוא המתחרה של הטנק טועים, הוא לא המתחרה של הטנק, אלא האויב שלו. הטנק יכול לכבוש גבעה ולהגן עליה. אף אחד לא טוען שהליקופטר יכול. בקרבות בשטח בנוי, הטנק יכול להרוס בתים, לנסוע דרך בתים, להכניס כיתות של חיל רגלים לתוך הבתים, הליקופטר לא יכול. אבל ההליקופטר הוא האויב המר והיעיל שלו. והוא יכול לצמצם במידה רבה מאוד את היעילות של הטנק בשדה הקרב. וממילא להפוך אותו לנשק משני.

לאורך כל תולדות השריון, שהם קצרים, פחות ממאה שנה, תמיד טענו שהטנק עבר זמנו. יחד עם זה, כל המעצמות המשיכו לבנות טנקים; יחד עם זה, בכל פעם שהתעוררה סכנת מלחמה בין שתי מדינות האיום העיקרי היה מדיביזיות הטנקים של האויב. למה בכל זאת טענו הטוענים שעבר זמנו של הטנק? כי הם מביאים בחשבון את הנשק החדש שעומד להופיע בשדה הקרב העתידי, אך הוא עדיין על שולחנות השרטוט ועוד לא הוכחה יעילותו. אבל אם תהיה מלחמה בשנים הקרובות, מי שיעשה אותה הן הדיביזיות שעל הארץ, לא הדיביזיות שעל שולחנות השרטוט. נוסף על כך יש לזכור שאותה טכנולוגיה ואותם הישגי המדע העומדים לרשות אויבי הטנק עומדים גם לרשות הטנק. הסדר הדיאלקטי של הדברים הוא פשוט: קודם מופיע הטנק, ואחר-כך, בכוח אותו מדע ואותה טכנולוגיה, ממציאים את התשובה לטנק. אבל גם הטנק מחפש ומוצא פתרונות. אמנות מלחמה היא אבולוציונית ולא רבולוציונית. אמנות מלחמה היא שמרנית והיא מתפתחת לאט לאט. זו הדיאלקטיקה המתמשכת מהאדם הראשון עם גרזני האבן, דרך החץ והקשת והחרב עד ימינו. השאלה החשובה היא מתי כל דבר קורה, מתי מופיע האמצעי ומתי מופיע האמצעי הנגד? זה אף פעם לא מופיע יחד, ואת הדברים רואים רק בפרספקטיבה היסטורית.

שאלה: להליקופטר יש לפחות יותר ניידות.

תשובה: אני מדבר כרגע על החוקיות של התפתחות כלי המלחמה. הדיאלקטיקה היא שאמצעים חדשים יופיעו קודם בטנק, כי הדמיון האנושי לא מספיק כדי להמציא מראש, אפרירי, את אמצעי הנגד. עד שלא מופיע האתגר אין מוטיבציה, ואין גם דמיון כדי להכין נגדו את אמצעי

הנגד. כל פעם כשמופיעה פריצת דרך מדעית או טכנולוגית מיישמים אותה לאמצעים, לא לאמצעי הנגד, כי אלה עוד אינם קיימים. אגב, יש הרבה אפשרויות שיופיעו אמצעים ואתה לא יכול על כולם לתת תשובה מראש. אדם בדרך-כלל עושה דברים פוזיטיביים ולא דברים שאולי יהיו דרושים אי-פעם. לכן, קודם צריכה להופיע נושאת המטוסים לפני שאניית המערכה תסולק. קודם צריך להופיע הנשק האוטומטי כדי שהכידון ששירת את האנושות מאות שנים יחדל להיות שימושי.

נוסף לכך יש לזכור שההשפעה של אמצעי נגד לא נופלת בבת אחת. באופן אבולוציוני מתחלפות היוצרות בהדרגה והמשקל הסגולי של כלי הנשק משתנה. יכול להיות שהטנק לא יוכל בעתיד לעשות את כל המשימות שהוא עשה עד היום, אבל זה לא אומר שההליקופטר גבר עליו, או שיותר אין מקום לטנקים. אבל דעו שהטנק היום הוא המערכת שיש בה הכי הרבה טכנולוגיה אלקטרו-אופטית מכל מערכות הנשק הקיימות בעולם.

שאלה: כולל המטוסים?

תשובה: כולל מטוסים. בטנק יש גם אותו מספר חלקים כמו במטוס קרב הכי משוכלל. בטנק של היום יש מיליון ורבע חלקים. אין במטוס שום טכנולוגיה שאין בטנק המודרני. הרי אותם האנשים שמיישמים את הטכנולוגיה במטוסים מיישמים אותה גם בטנקים. חקרנו את תולדות הטנקים מהיום שהטנק הופיע במלחמת העולם הראשונה, דרך מלחמת האזרחים בספרד, דרך מלחמות ישראל-ערב. בכל עידן השווינו את הטנק הכי טוב והכי חזק מבחינת המיגון עם הנשק האנטי-טנקי הכי חזק. וראה זה פלא: התברר שהיחס בין הטנק ואויביו אף פעם לא השתנה - זה כבר 100 שנה.

שאלה: ומה עם ה'סאגר'⁴⁴ במלחמת יום הכיפורים?

תשובה: אני תכף אגיע לזה. בדקנו חמש פעמים לאורך מלחמת העולם השנייה את היחס בין הטנק והאויב שלו. במלחמת העולם הכניסו איזה עשרים שינויים, גם בטנקים וגם באויבים שלהם, והיחס לא השתנה. כך גם במלחמות ישראל. מה מותר להסיק מזה? שאם היחס לא השתנה בין הטנק לאויביו, גם הייעוד שלו לא צריך להשתנות. כי מה שהוא יכול היה לעשות פעם הוא יכול לעשות גם היום. אף-על-פי-כן היו שתי תפניות מהפכניות: מהפכה אחת היתה הופעת טיל הנ"ט. הדיוטות חושבים שהטיל הביא לשינוי מכיוון שהטוח שלו עדיף. לא דוברים ולא יער. ה'מרכבה' סימן 3 פוגע בטנק של האויב ברמת דיוק כמו הטילים הכי משוכללים. בטווחים של עד 2000-3000 מ' הוא פוגע בכל פגז. ואף טיל בעולם לא מדייק ככה, אף טיל בעולם! המהפכה היתה בכך שהבליסטיקה הפנימית של תותחים עם לחץ גבוה התחלפה בבליסטיקה של רקטות. מתי יש מהפכה? כשטכנולוגיה שלמה מתגלה או משתנה. פה לפתע בא פרמטר חדש. הטנק היה תמיד האויב המר ביותר של אויביו. אם תותחים נגד טנקים פתחו באש, הטנק תמיד השמיד אותם בסופו של דבר. התותחים הצליחו לפגוע בטנק אחד או שניים, אבל הטנקים האחרים השמידו אותם. תותח נ"ט יוצר גל הלם אדיר, מחולל רשף ענק ומעיר עלים, ענפים, אבק, אדמה, כך שהתותח מוכרח להתגלות. ברגע שהם יורים אתה מגלה

44. סאגר - טיל נגד טנק, מתוצרת ברית-המועצות, שהמצרים הפעילו בהצלחה במלחמת יום הכיפורים.

אותם, ואז הטנק משמיד את התותח בקלות כי התותח של הטנק יותר גדול, יש לו אופטיקה יותר טובה ויש לו ניידות. בקיצור, יש לו עליונות על התותח הסטטי. כדי לפתור את הבעיה הזו ניסו הרוסים והגרמנים שיטה אחרת בקרב השריון הגדול בקורסק - הם ירו במטחים. ובששת הימים ברפיח ראינו את זה במורעינינו. כאשר יורים במטח, אז כמו שאתה רואה ברק בשמים נוצרים זיגזגים של אור ואתה לא יכול לאתר אף נקודה שבה מוצב תותח, כי זה קו רצוף של ברקים. אבל זו לא היתה מהפכה, מכיוון שבמטח השני הטנקים כבר ראו אותם יפה מאוד והשמידו אותם. הבליסטיקה של הרקטות פטרה את הנשק הנגד-טנקי מהבליסטיקה של הלחץ הגבוה, והטנק פסק מלהיות האויב המר והמידי של אויבי הטנק, כי פתאום הוא אינו יכול להשמיד את הטיל שיוורה עליו. הטיל הביא אפוא מהפכה באומנות המלחמה המשוריינת ברמה הטקטית. הטנק שוב איננו אויבו של האויב שלו, לכן צריך נשק אחר שיחפה על הטנק, וזה מחייב פיתוח כל מיני סנסורים שמגלים את משגרי הטילים. אבל אמצעים אלה אינם מיועדים לטנק אלא לנשק אחר שישמיד את הטילים.

שאלה: זאת אומרת שלא הטנק משתמש בזה אלא מישוהו אחר שמחפה עליו.

תשובה: בדיוק. גם בטנק יש עכשיו הרבה שכלולים ושמים דגש על נשק אנטי-פרסונלי. אבל זה לא עוזר אם אתה לא יכול לגלות את משגר הטיל. זוהי מהפכה, שקרתה בתחילת שנות השבעים.

שאלה: אנחנו נתקלנו בזה ב-1973.

תשובה: היו לזה ניצנים כבר קודם, אבל בכל חומרתו זה התגלה לנו במלחמת יום הכיפורים. אחר-כך הופיע הליקופטר התקיפה. גם הוא גרר בעקבותיו מהפכה, אלא שזוהי מהפכה ברמה האופרטיבית, לא הטקטית. כי זו פעם ראשונה בהיסטוריה הצבאית, מאז שהמציאו את הטנק, שעוצמת האש הנגד-טנקית נהנית מניידות יותר גבוהה מזו של העוצבה המשוריינת. עד הופעת הליקופטר כנשק אנטי-טנקי לא היה בין חילות היבשה מתחרה לעוצבה המשוריינת במה ששייך לניידות אופרטיבית, להעתקה מהירה של מרכזי כובד בזירת המלחמה. הליקופטר שינה את המצב. אני אמחיש לכם את השינוי הזה בדוגמה בולטת. במלחמת יום הכיפורים היינו במצוקה נוראה. היו לנו ימים איומים שבהם נקרענו בין הצפון לבין הדרום ולא יכולנו להפנות מאמצים מזירה לזירה, למרות שהיה מצב קריטי מאוד ברמת הגולן. לא יכולנו להעביר גדוד או חטיבה כדי לתגבר את הכוחות שפעלו נגד הטנקים של הסורים, כי זה היה לוקח 36 שעות. אז במה שיחקנו? עם מטוסי קרב. אבל לו היו לנו אז הליקופטרים לא היתה לנו בעיה כזו, יכולנו להעתיק את אש הנ"ט מזירה אחת לשנייה אפילו פעמיים או שלוש באותו יום. אם יש לך הליקופטר אתה מרכז בקלות רבה את אש הנ"ט לאותה גזרה שבה צריך אותה, ומעתיק אותה תוך שעה לגזרה אחרת. זוהי מהפכה מוחלטת ברמה האופרטיבית לרעת הטנק, שהניידות האופרטיבית שלו מוגבלת.

אבל כרגע אנחנו בעיצומו של תהליך נוסף, מהפכה נוספת שתהיה באופן מוחלט לטובת הטנק. בפעם הראשונה בהיסטוריה גזרת ההגנה על הטנק תוכל להיות הקפית, 360 מעלות, גם במישור האופקי וגם במישור האנכי. המהפכה הזו כבר התחילה ואני המנבא שלה. לפני עשר שנים הופיעו בעיתונות הבינ-לאומית מאמרים שלי על המהפכה הזו. ב-20 השנה האחרונות

אנחנו מובילים בעניין בעולם כולו. המהפכה הזאת היא כולה לטובת הטנק, כי ברגע שאין גזרת הגנה חזיתית, אלא הקפית וגם אנכית, ברור שאמנות המלחמה המשוריינת משתנה. איש עוד לא יכול לנבא איך, אבל ברור שהייעוד של הטנק יכול להיות הרבה יותר רחב ולהשתנות לכל הכיוונים. הטנקים שלנו הם מבשרי המהפכה והם כרגע היחידים שנותנים לטנק הגנה מהצד, אפילו נגד אר-פי-ג'.

[האלוף טל מראה תמונה של טנק]. הנה, הטנק הזה קיבל לפני שבועיים שני טילים מהצד. לפני שנה נהרג קצין מאשדות-יעקב, סגן שמעוני, מפגיעת טיל 'סאגר'. אבל לפני שבועיים פגעו בטנק שני טילים בצד וקיבלתי מכתבי תודה מההורים על שהצלתי את החיים של הבנים.

שאלה: סאגרים פגעו בו או טילים אחרים?

תשובה: 'פגוס'. זה התאום של 'סאגר'. זה גם מחליש מאוד את האיום של ההליקופטרים, כי ההליקופטר אינו מוגבל לתקוף את הטנק רק מהחזית. זהו היתרון הגדול של ההליקופטר, והנה דווקא יתרון זה הולך להיעלם. בד בבד עם כך מופיע נשק האנרגיה המכוונת, זה שנקרא 'אנרגיה אלקטרו-מגנטית' - קרני מוות, קרני לייזר. ברגע שאלה יופיעו הם יטהרו את השמים מההליקופטרים. ההליקופטר הוא המועמד הראשון להיפגע מקרניים כאלה, כי מה הוא יכול לעשות נגדן? קראתם בעיתונים על הפעלת הלייזר נגד קטיושות. כבר היום, בניסוי לטווח 10 ק"מ זה משמיד את רקטת הקטיושה באוויר. תוך שתי שניות הוא צריך להספיק להינעל על הפגז, ואז הוא מפוצץ ושורף אותו. עכשיו, הוא יכול להיות נעול על טנק גם 10 שעות וכלום לא יקרה, כי לטנק יש פלדה רצינית וקשה.

שאלה: ולייזר לא מתגבר עליו?

תשובה: בשום אופן לא. בשביל שיתגבר עליו הוא צריך לרכז קרניים שבעתיים כאור החמה, צריך אנרגיה אדירה. אבל ההליקופטר הוא המועמד הראשון להיעלם משדה הקרב ולא הטנק. לכן, אם ננסה לנצח במלחמה הבאה באמצעות ההליקופטרים במקום טנקים אז הפסדנו את המלחמה מראש. כי מי יתקוף אותנו? האיום עלינו הוא איום של טנקים. המלחמה תמיד מיושנת, תמיד. יש לערבים מעל 100 דיביזיות, והם לא יזרקו אותן לים, והם ימשיכו לאיים עלינו גם בעשר השנים הבאות בדיביזיות האלה.

אציג את הדבר גם מזווית אחרת. ההליקופטר חזק מהטנק, לא רק במובן של ניידות אופרטיבית אלא גם בכושרו לפגוע בטנק ממרחק שממנו הטנק כבר לא יכול לפגוע בו; אם כי גם לתותחי הטנקים יש היום טווחים רציניים.

שאלה: על איזה טווחים מדברים היום?

תשובה: כזכור לכם, בהטיית הירדן פגענו עם פגזי ח"ש רגילים בטנק סורי ממרחק של 11 ק"מ. מכל מקום, הבעיה של ההליקופטר היא שככל שהוא יפעל מטווחים יותר ארוכים כך קטן הסיכוי שלו לגלות את הטנק בתנאים של שדה הקרב ולכוון אליו. ההליקופטרים תלויים בסנסורים, אבל הסנסורים האלה רגישים מאוד למזג אוויר ובמיוחד לעשן ולאש. לכן הדילמה הניצבת בפני ההליקופטר היא בין להתקרב כדי לראות ולזהות את המטרה ולהצליח לפגוע בה ובין להתרחק כדי להגן על עצמו. הבעיה היא לא בבליסטיקה אלא באופטיקה. אם הם מתקרבים הם נעשים טרף קל לטנק, לכן הם חייבים להתרחק ואז סיכויי הפגיעה שלהם

הולכים וקטנים. כמו שיש בטבע כוחות מאזנים ככה זה גם עם הפרדוקסים של המלחמה. לו זה לא היה ככה לא היו מלחמות, או שכולם היו מזמן מתים. לפני זמן מה סיפרו לי סיפור לא-רע: ראש המאפיה היה בא בימים ושכב גוסס על משכבו. בא הכומר ואמר לו: 'אלוהים באמת נהג אתך בחסד לכל אורך חיך. הצלחת בכל דרך העקלתון הזו של החיים, תמיד יצאת בסדר וניצלת. עכשיו כשאתה הולך למות, למה שלא תסלח לשונאיך?' ענה ראש המאפיה: 'אבי, לי אין שונאים. הרגתי אותם מזמן'.

טכנולוגיה של ייצור טנקים

שאלה: נחזור לתולדות 'המרכבה'. מתי התחיל הרעיון בכלל?
תשובה: צריך להבין את ההתפתחות הזו על הרקע הכללי. עד 'ששת הימים' שילמנו בכסף מזומן בעד כל נשק שקנינו בחוץ לארץ. המתנות האמריקניות התחילו רק אחר-כך. ומי שילם? העם היהודי. היתה לנו הכנסה גדולה מסיוע של העם היהודי בעולם. וכאשר קנינו 'צנטוריונים' משומשים באנגליה או מטוסי 'מטאור', העם היהודי שילם בכסף מזומן בעד הנשק שבו נלחמנו. לא בכדי אמרנו אז: יש בישראל שניים או שלושה מיליון תושבים, אבל יש למדינה 11 מיליון משלמי מסים בעולם. ובכן, היינו משלמים במזומן. למרות זאת היו קשיים רבים ברכש והיו סוגי נשק שלא הסכימו בשום אופן למכור לנו.

זו היתה חידה ונשארה עד היום חידה: למה כשהסכימו למכור לנו תותחים, אוניות מלחמה ואפילו מטוסי סילון, אף מדינה בעולם לא הסכימה למכור למדינת ישראל טנקים. דרך אגב, האמריקנים סירבו למכור לנו גם רובים. קנינו רובים בבליה, קנינו בכל מיני מקומות בעולם, אבל האמריקנים סירבו.

שאלה: גם אחרי שנתנו לנו 'סקייהוקים'?

תשובה: כן, וגם אחרי שנתנו לנו 'פנטומים' ואחרי שנתנו לנו טילי 'הוק' - רובים הם לא הסכימו למכור לנו. אין פשר לעניין הזה. לפני מלחמת יום הכיפורים היינו במצוקה עם נשק אישי ונאלצנו לפתח רובים בעצמנו, את ה'גליל'. רק בתוך מלחמת יום הכיפורים בפעם הראשונה הסכימו האמריקנים למכור לנו רובים. אז מה עשינו? קנינו מכל מיני מקומות בעולם טנקים משומשים, טנקים שחוקים שהושלכו לגרוטאות. קנינו 'שרמנים' ישנים, ממלחמת העולם השנייה. חיל החימוש, ואני קורא לזה גניוס חימושי יהודי מהמעלה העליונה, הצליח לשפץ את הטנקים האלה, לתקן אותם, להשביח אותם, להכניס בהם תותחים מודרניים, להכניס בהם מנועי דיזל מודרניים.

כתוצאה מהתהליך הזה הלכה והתפתחה אצלנו מערכת שלמה שהתברכה במומחיות מהמעלה הראשונה בטכנולוגיה של טנקים. הראשונים שעזרו לנו בעניין הזה היו הצרפתים. הם שעשו עבורנו את הפיתוחים הראשונים, את הרכבת המנועים החדשים, ואת השתלת התותחים החדשים בצריח של 'שרמנים'. הם שעשו לנו את העבודה הבסיסית. התכנון הראשון היה בצרפת ואנשי חיל החימוש למדו את המלאכה ואת הטכנולוגיות.

שאלה: זה היה ב-M-50 ו-M-51, נכון?

תשובה: בדיוק, וכך השתלטנו על טכנולוגיות הטנקים. חיל השריון לחם עם טנקים כאלה.

אבל ב'קדש' חלה תפנית, הצרפתים נתנו לנו טנקי AMX-13. זו היתה הפעם הראשונה בתולדותינו שקיבלנו טנק חדש, היישר מבית-חרושת, לא טנק שכבר השתמשו בו, ולא גרוטאה. ה-AMX האלה לא נחשבו בעיני הצרפתים כטנקים, אלא כרכב קרבי משוריין קל לצורכי סיור, ובסדר הכוחות הצרפתי הם לא היו מאורגנים כגדודי טנקים. הם פעלו כגדודי סיור, אבל אנחנו השתמשנו בהם כבטנקים ובייעוד של טנקים. ככה נמשך העניין כל הזמן, ובמלחמות היינו כל השנים בנחיתות בתחום השריון הן מבחינה כמותית והן מבחינה איכותית. הטנקים של האויב היו תמיד יותר טובים משלנו. היו להם 'צנטוריונים' והיו להם טנקים סובייטיים, T-34, ואחר-כך ב'ששת הימים' T-54, T-55, ואנחנו עמדנו מולם עם טנקים ישנים.

ב'ששת הימים' כבר היתה לנו פלוגה אחת של טנקי מג"ח אמריקניים,⁴⁵ אבל גם הם היו גרוטאות שהרכבנו להם תותחי 105 מ"מ. זו הפלוגה שהשמידה את טנקי ה'סטלין-3' שהיו למצרים. והיו לנו גם 'צנטוריונים' עם תותחי 105 מ"מ. במלחמת יום הכיפורים כבר היו כמאה וכמה טנקים אמריקניים M-60 חדשים, פעם ראשונה בהיסטוריה. מדוע? כי האמריקנים כבר היו בסוד פיתוח ה'מרכבה' וידעו שאנחנו מפתחים טנק משלנו. רק אז הם הסכימו לתת לנו טנקים חדשים, אבל גם אז היו רק מעט טנקים מן הטיפוס הזה.

כל יתר הטנקים שנלחמו ביום הכיפורים היו עדיין ישנים. אפילו במלחמת יום הכיפורים לחמה חטיבה אחת של 'שרמנים' משופצים, והם השמידו חטיבה T-62 שלמה בקרב. ולנו נפגעו פחות מעשרה.

שאלה: התותחים היו כבר טובים.

תשובה: ב'ששת הימים' הפגזים שלנו פגעו בטנקים של האויב ועפו לשמים כר'קושטים, אבל מיד אחרי 'ששת הימים' פיתחנו פגז מסוג חדש, והפגזים האלה הם שהשמידו ביום כיפור את האוגדה המצרית.

פרשת ה'צ'יפטיין

באמצע שנות השישים קנינו אצל האנגלים 'צנטוריונים' משומשים, גרוטאות. באותו זמן הם התחילו בפיתוח הטנק מדגם ה'צ'יפטיין', שהיה אמור להיות התשובה ל-T-62 הרוסי. אנחנו ידענו שגם הערבים עומדים לקבל את הטנק הרוסי החדש. באו האנגלים והציעו לנו עסקת חבילה: 'אתם תקנו מאתנו כך וכך מאות "צנטוריונים", ובתמורה אנחנו נמכור לכם "צ'יפטיינים" כאשר אלה יהיו מוכנים'. זה היה דבר דרמטי שלא היה דוגמתו. פעם ראשונה בהיסטוריה מישהו מציע לנו טנקים חדישים.

שאלה: הפיתוח הכי מודרני?

תשובה: הכי הכי מודרני. קפצנו על ההצעה כמוצאי שלל רב. מדוע הבריטים הציעו את זה? כי הם היו אז על הקרשים בענייני תקציב הביטחון והם השתוקקו למכור כל מה שהם יכולים.

45. מג"ח - טנק אמריקני מדגם פטון.

באנגליה שלטה אז ממשלת לייבור, ויגאל אלון וגולדה מאיר ואחרים היו חברים שלהם, והרומן פרח. אני נסעתי לאנגליה וסוכם שנשתתף גם בפיתוח.

שאלה: היית אז מפקד הגיס?

תשובה: כן, הייתי מפקד הגיס. בימים ההם, כפי שסיפרתי לכם, היתה המלחמה על המים ועוד פעילויות שונות בגבול הצפון, והיו לנו הרבה לקחים בכל הנוגע למלחמת טנקים, והם רצו שנשלב את הלקחים האלה בפיתוח הטנק שלהם. הבאנו לארץ שני דגמים של הטנק החדש והקמתי יחידה סודית, שחנתה בנחל צין על יד שדה בוקר. שני אנגלים היו מסופחים ליחידה שלי, מהנדסים מחיל החימוש הבריטי, ואנשים שלי היו מסופחים באנגליה לבסיס הפיתוח שלהם. אני השתתפתי בניהול הפרויקט יחד עם מפקד המערכת הבריטית שעסקה אז בפיתוח. הייתי נוסע לשם כל חודש, לפעמים כל שבוע. כל פעם, כשהייתי מגיע לשם, היו דגלי ישראל מונפים ברמה. אנחנו תרמנו תרומות חשובות מהניסיון הקרבי שלנו, כי לבריטים לא היה שום ניסיון במלחמת טנקים מאז מלחמת העולם השנייה.

שאלה: היתה לכם הרגשה שאתם מקובלים, רצו שתבואו?

תשובה: מאוד. הם גם רצו את הכסף שלנו, כי שילמנו בכסף מזומן בעד ה'צנטוריונים' הישנים שקנינו בכמויות גדולות ובכסף הזה הם הצליחו לממן את פיתוח ה'צ'יפטיין'. אבל הם ידעו גם שהתרומה שלנו לא תסולא בפז. לימדנו אותם הרבה דברים. למשל: במלחמה על המים התברר לי שלחלק גדול מהטנקים יש חיסרון: כאשר יורים בזוויות גבוהות התותח לא חוזר, כי המשקל העצמי שלו כבד מן היכולת של מערכת הרתיעה להחזיר אותו. לאור זה הכנסנו ב'צ'יפטיין' תיקון לעניין הזה.

שאלה: מה היה התיקון?

תשובה: יצרנו איזון אחר למערכת הרתיעה.

שאלה: מה היה סוף הפרשה?

תשובה: לאט-לאט דלף הסוד של ה'צ'יפטיינים' והערבים איימו על האנגלים. האספסוף תקף שגרירויות בריטיות בקהיר ובמקומות אחרים. הם שרפו את השגרירות הבריטית בטריפולי.

שאלה: על רקע זה?

תשובה: כן, על רקע ה'צ'יפטיינים'. האנגלים הבטיחו לספק גם ללוב 'צ'יפטיינים', אבל זה לא הרגיע את הערבים והם איימו שימשכו את יתרות מטבע החוץ שלהם מהבנקים האנגליים.

שאלה: באיזה שנה אנחנו עכשיו?

תשובה: אנחנו אחרי 1967, אחרי 'ששת הימים'. התחלנו בעסקה לפני 'ששת הימים'. גם בתקופת מלחמת ששת הימים ה'צ'יפטיינים' היו עדיין אצלנו.

יתר-על-כן, הפרסים התלבטו באותו זמן איזה טנקים לקנות, והשפעתי עליהם לבחור ב'צ'יפטיין', והכנתי עבורם את האפיון המבצעי ל'צ'יפטיין' האירני. הרי כל ארץ מזמינה את הטנק תפור על המידות שלה. נסעתי לשיראז, לבית-הספר לשריון של אירן. לאות תודה ערכו לי באנגליה קבלת פנים מיוחדת עם כבוד גדול. היו שם כל האדמירלים והגנרלים הבכירים במשרד ההגנה הבריטי וערכו לי טכס של הכרת תודה על שארגנתי להם את אירן. הם גם נתנו לי את הזכות להמליץ על שני בריטים ממפתחי ה'צ'יפטיין' באנגליה כמועמדים לתואר אצולה. המלצתי על שניים.

שאלה: שהיו טובים בפיתוח?

תשובה: כן, שני מייג'ורים. לי לא יכלו להעניק תואר כי אני זר, אבל נתנו לי את הזכות להמליץ מי מהם, מהבריטים, מקבל את הקרדיט הזה מהמלכה. אבל הלחץ הערבי גדל. אילו היו מושכים את מטבע החוץ מהבנקים בלונדון, הכלכלה הבריטית היתה נפגעת מאוד. הבריטים החליטו בינם לבין עצמם לא לתת לנו את הטנקים, אבל המשיכו להרגיע את יגאל אלון ואת גולדה מאיר, ולמרות שנתנו לי כבוד גדול גם לי לא סיפרו את האמת. בינתיים המשכנו לעבוד על הפיתוח. הייתי נפגש גם עם שר החוץ הבריטי. אני אפילו זוכר פגישות אצלו, במשרד שלו בפרלמנט. הוא תמיד היה מרגיע אותי.

לימים התברר שהם הוליכו אותנו שולל. בשנות השבעים המאוחרות פורסמו יומניו של ריצ'רד קרוסמן.⁴⁶ הוא היה אז שר בקבינט, וביומו הוא כותב: יום אחד הזעיקו אותי לכינוס דחוף, שלא מן המניין, של הקבינט. הוא חשב שיש איזה מצב חירום או מלחמה, והנה יושבים ודנים על עניין הטנקים לישראל, באופן דחוף, כי הגנרל הישראלי עומד להגיע בעוד יומיים וצריך להחליט אם אומרים לו את האמת בעניין ה'צ'יפטיין' - או לא. למדתי מדעי המדינה וקראתי הרבה ספרים על יחסים בין-לאומיים. אני לא זוכר שנתקלתי אי-פעם בכך שממשלה במדינה נאורה יושבת ומטכסת עצה אם לרמות או לא לרמות. זה לא יאמן. למה זה היה חשוב להם לרמות? כי בינתיים שילמנו כסף, היינו מקבלים 'סנטוריונים' ומשלמים. ברגע שהם מחליטים להגיד לנו את האמת נסגר הברז הזה והם לא מקבלים יותר כסף. לכן גם החליטו להמשיך לרמות אותנו. קרוסמן מתאר את הישיבה. לא היה ויכוח שאת ה'צ'יפטיינים' אי אפשר לתת לישראל ואין ביכולתם לספק את הסחורה. וזה היה נכון, הם לא יכלו. על זה אין לי טענה נגדם. הוויכוח היה אם לרמות - או לא. רק אחד או שניים דרשו להפסיק לרמות את הישראלים, כל היתר תמכו בהמשך הרמייה. כך, למשל, אומרת שם לידי אחת - שכחתי את שמה, היא היתה שרה בממשלה - שהיא בעד לרמות אותנו, ושאלה מה יהיה אם היהודים ילכו לאמריקנים ויבקשו מהם שימכרו להם טנק? זו היתה בורות גמורה, משום שהאמריקנים לא הסכימו למכור לנו טנקים באותה עת. אבל שר החוץ סטיוארט ענה לה: 'לזה אל תדאגו. אני כבר סגרתי עם מזכיר המדינה, שכשהיהודים יפנו אליהם הם יידחו'. כלומר, הוא כבר הבטיח את האגף וסידר שהיהודים לא ילכו לקנות טנקים אצל האמריקנים.

שאלה: אצלנו הם לא יקבלו, אצל האמריקנים לא יקבלו והם ישארו בלי טנקים?

תשובה: בדיוק. ככה זה הלך. בסוף הם הודיעו לנו שהם מבקשים את שני הטנקים שהיו בפיתוח אצלנו בחזרה ושהם לא יוכלו להשלים את העסקה. באותו שלב עדיין לא כעסנו עליהם, אבל כשהתברר לנו שהם רימו בכוונה ושהם יכלו להגיד לנו את זה שנה קודם - רתחנו. אבל זה נודע לנו רק מאוחר יותר. בינתיים נוצר אצלנו משבר גדול, כי הערבים התחילו כבר לקבל את ה-T-62 מהסובייטים והתברר שלנו אין כל אפשרות לקבל טנקים חדישים. בשלב הזה החלטנו על ה'מרכבה'. זה היה בשנת 1969.

46. ריצ'רד קרוסמן היה חבר פרלמנט ושר ממפלגת הלייבור הבריטית. נחשב לידיד גדול של הציונות ומדינת ישראל.

הרפתקאה במילאנו - מפעל שלא הוקם

עוד לפני עסקת ה'צ'יפטיין' הבריטית הפעלנו לחץ גדול על האמריקנים, כאשר נודע לנו שהטנק הסובייטי החדש, ה-T-62, עומד להיכנס לאזור. האמריקנים, כאמור, לא הסכימו לתת טנקים. הם תמיד טענו שהם לא רוצים להיות 'Major suppliers of weapons to the Middle East'. וגם כשהרוסים הכניסו את ה-T-62 הם לא שינו את עמדתם.

שאלה: במה היה היתרון של ה-T-62?

תשובה: התוחת הגדול.

שאלה: טווח יותר גדול?

תשובה: לא טווח - יכולת חדירה.

שאלה: ה'צנטוריונים' המשופצים לא ענו על טנק כזה?

תשובה: לא, הם היו טובים אבל עדיין נחותים. הם לא יכלו לחדור את הטנק הסובייטי בכל כיוון. נוסף על כך, היה חשוב לנו להשיג טנק אמין, חדיש, מבית-חרושת. נניח גם מרצדס בת 30 שנה היא כבר 'טרנטה', ולנו היו רק טנקים 'טרנטס'. לכן נסענו - שמעון פרס, שהיה אז סגן שר הביטחון ואני - לאמריקנים. הם חיפשו דרך לבוא לקראתנו והציעו לנו עסקה מפותלת שקשה לתאר דוגמתה. הם אמרו ככה: 'ישראל תקבל מגרמניה "פוטונים" M-48, לא M-60 חדשים. ה"פוטונים" האלה היו נחותים, כי היה להם תוחת 90 מ"מ שאינו משתווה לתוחת ה-115 מ"מ של הטנק הסובייטי. נוסף על כך, ישראל תקנה תוחתים 105 מ"מ אצל האנגלים ותרכיבו אותם ב"פוטונים" שיילקחו מהגרמנים בתמורה לטנקי M-60 חדשים שהם יקבלו במסגרת נאטו'.

שאלה: על איזה שנה אנחנו מדברים עכשיו?

תשובה: בשנת 1963-1964. לוי אשכול כבר היה ראש הממשלה.

ובכן, הגרמנים משפצים עבורנו טנקי M-48 ושולחים אותם איטליה. האיטלקים בונים מפעל מיוחד לשם הסבת הטנקים האלה ושותלים בהם תוחת 105 מ"מ ומנועי דיזל, כמו בטנק M-60. הטנקים באים מהגרמנים, התוחתים מהאנגלים והאיטלקים עושים את העבודה בשבילנו. ארצות-הברית נותנת לאיטלקים את המנוע, את מערכת הכוח ההידראולית של הצריח ועוד כמה דברים. בשביל לבנות מחדש את הטנק. כלומר, מעורבות כאן חמש מדינות: ארצות-הברית, גרמניה, איטליה, אנגליה וישראל ועלי הוטל לתאם את כל העניין.

אני יושב עם שמעון פרס בפנטגון, היה שם טלבוט, שהיה סגן שר החוץ, ואברהם הרמן השגריר שלנו בושינגטון. לאורך שני הקירות יושבים כ-15 קציני חימוש אמריקנים ומספר פקידים ממשד החוץ, ובצד השני של השולחן יושבים פרס, הרמן ואני ומנהלים משאומתן טכנולוגי מפורט, ואוכלים חצץ. אני, בלי שום נייר ביד, מספק לפרס ולהרמן את הנתונים: משקלות, מידות, כמה אינצ'ים חסרים פה, איך פריט זה עובד שם. האמריקנים - אף תשובה לא יודעים לתת במקום. הם מתחילים לפתוח את ה-'manuals' ולהביא שרטוטים. ככה שבמשך כל הדיון אני אומר מיד 'זה אפשרי' או 'אי אפשר'. לאמריקנים לוקח 20 דקות על כל פריט לבלבל את המוח עם ה-'manuals' שלהם. הבעיה המרכזית היתה עם התוחת. אני טענתי שאין אפשרות להרכיב את התוחת הבריטי בטנק, כי בתוחת הבריטי הסדן זו אופקית ואילו בתוחת

האמריקני הסדן נע אנכית, לכן חסרים שישה אינצ'ים בתא של התותחן כדי שתותח בריטי יוכל ללהיכנס לשם. שוב מתעורר ויכוח, ופתאום טלבוט אומר לשמעון פרס: 'האם אתה מסכים שקולונל טל (הייתי אז סגן מפקד הגיס בדרגת אל"מ) יהיה היועץ גם שלי, שהוא יהיה היועץ הטכני של שני הצדדים? אנחנו מאמינים ביושר האינטלקטואלי שלו'. מובן ששמעון פרס הסכים ברצון. שחררו את הקצינים האמריקנים והמשא-ומתן קיבל תנופה. בסוף הוחלט לבדוק את העניין עם האנגלים, האם בא בחשבון שישינו קצת את הזווית של התותח. את זה לקחו האמריקנים על עצמם, אבל ביקשו שאני אעבוד אתם על העניין. כעבור יומיים-שלושה שלחו אותי מווינגטון ללונדון, יחד עם נציגים אמריקנים, והביאו אותי אל השגריר שלהם. בקיצור, הרגשתי מה זה להיות שליח דיפלומטי של מעצמה. האנגלים הכירו אותי טוב מאוד, ומיד הוכחתי להם שהם לא יכולים להכניס את התותח שלהם. רק כאשר האנגלים הודיעו לאמריקנים שאני צודק, ולא ניתן, הם הרימו את הידיים והסכימו לתת לנו גם את התותח.

כעבור חודש שמעון פרס שולח אותי לאיטליה, כי הנהיגה עומדים להגיע לשם הטנקים הגרמניים ועלי לראות באיטליה אם כל העסק מתארגן נכון וכל המערכות והמכללים שהאמריקנים מספקים הגיעו. אני נוסע קודם לגרמניה, לדאוג לתחמושת, ומשם אני מגיע לאיטליה. האיטלקים היו אמורים להקים את המפעל להסבת הטנקים ליד מילנו. הכול סודי ביותר. המוסד האיטלקי לביון מנהל את המבצע. הם נותנים לי עיתון ואומרים לי: 'החזק את העיתון הזה מגולל ביד ותהיה לבוש במעיל הגשם, וכשתרד מהמטוס בשדה התעופה במילנו ייגש אליך אדם ויציג את עצמו בשם רומיאו. זה האיש, אתה אתו'.

אני מגיע למילנו, בא רומיאו, מתנשק ומתחבק אתי, מבסוט עד השמים, ואומר לי: 'מחר בבוקר ניסע אל המפעל מחוץ למילנו, והלילה נעשה חיים'. בערב הוא לוקח אותי יחד עם העוזרים שלו, כחמישה איש, למועדון סטריפטיו. רוב המלצרים מפוזר לפנינו ומוליך אותנו לחדר נפרד, יופי של חדר! מביאים אוכל, אוכלים, עברה עוד שעה וחצי. בשתיים-עשרה בלילה נפתחות הדלתות, ולחדר נכנסות 'חתיכות'. כמספר האנשים - הבחורות. כולן יפיות, זוהרות, ומתיישבות לכולם על הברכיים, ושמת. כעבור כשעה נוספת רומיאו מודיע לכולנו: 'הבחורות עכשיו הולכות, אנחנו הולכים לחדרים במלון. בשלוש בלילה אל כל אחד תבוא החתיכה שלו לחדר. תיתנו להן את מספרי החדרים'. טוב, אני כמובן לא נתתי את המספר שלי. לא שאני צדיק, אבל כל העסק הזה היה לי חשוד. בשלוש בלילה שמעתי במסדרון קולות, צעקות, הבנות התבלבלו בדלתות. האיטלקים צעקנים והיתה מהומה, עד שהשתררה דממה. בבוקר נפגשים, האיטלקים עם עיניים אדומות, לא ישנו כל הלילה, העפעפיים נדבקים. נוסעים בשירה של שלוש מכוניות למפעל. נוסעים-נוסעים-נוסעים, אין בתיים, אין כלום, אנחנו בשדות. בסוף מגיעים לשדה של קוצים. נוסעים דרך שדה הקוצים ונעצרים על דרך עפר קטנה באמצע השדה. יורדים. אני עוד לא מבין מה זה, גם אני יורד. אומר לי רומיאו: 'זהו זה'. 'איפה המפעל?' הוא אומר לי: 'הנה כאן'. הוא מוליך אותי לגוש של בטון ואומר: 'הנה, יצקנו פה לפני שלושה שבועות את אבן הפינה. פה יהיה המפעל'. אני שואל: 'מתי?' הוא אומר לי: 'בעוד שבועיים'. תפסתי את הפרינציפ. חזרנו למילנו. טסתי לרומא ואני אומר לאנשינו: 'אין שום מפעל ולא יהיה שום מפעל, זה קשקוש'. שולחים אותי למילנו עוד פעם, והפעם

ראיונות עם אלוף (מיל') ישראל טל

האיטלקי לוקח אותי למפעל הנמצא בלב אזור תעשייה, מפעל הבונה מכונות משא ייחודיות למכבי"אש ולשימושים אחרים. הוא אומר לי: 'זהו'. אני שואל: 'מה זהו?' הוא אומר: 'אנחנו אמרנו שאתה מדרום אמריקה. בוא, תשאל פה שאלות ותראה שפה יהיה המפעל'. אמרתי לו: 'אבל הלוואי אבן הפינה שם', הוא אומר: 'לא, לא, מאחר שלא היית מרוצה הוחלט שזה יהיה פה'. אני מתחיל לדבר עם המנהל באנגלית, הוא לא יודע על כלום. אני אומר לרומיאו: 'הבט, לא יכול להיות שפה יהיה דבר כזה סודי'. הוא אומר: 'תראה, זה לא סוכם, אבל זה הרעיון שלי'.

אני חוזר לארץ ואומר לשמעון פרס: 'אין באיטליה כלום, מרמים אותנו'. באותו שבוע התפוצצה פצצה. הרכבת, עם 40 טנקים, בדרך מגרמניה לאיטליה נתקעה באלפים. התברר שהטנקים גבוהים מדי למנהרה, אז הסיעו את הרכבת לאחור והציבו אותה במסילה צדדית ופירקו את הטנקים. הוחלט להוריד מכל הטנקים את הזחלים ואת גלגלי המרכוב כדי להנמיך אותם, וזה היה אמור לקחת שבועיים.

שאלה: ואז לאן מובילים אותם, אל הקוצים?

תשובה: עוד לא ברור, אבל בינתיים העיתונות האיטלקית יוצאת במאמרי ענק וכותרות ראשיות: 'טנקים חדשים לצבא האיטלקי', יחד עם תמונות של הרכבת תקועה באלפים עם הטנקים. מתברר שהרמטכ"ל האיטלקי כלל לא ידע על העניין. מתברר שהמוסד האיטלקי גמר את העניין הזה עם ראש הלשכה של הרמטכ"ל ובלי ידיעתו. הרמטכ"ל לא היה שותף לסוד. הרל"ש⁴⁷ העביר את הוראות ה'מוסד' לגנרלים איטלקים, שהיו צריכים לטפל בעניין מאחורי גבו של הרמטכ"ל. לרמטכ"ל זה נודע מהעיתון. באותו יום הקומוניסטים עורכים הפגנה אדירה מול שגרירות ישראל ברומא.

שאלה: זה כבר כאשר התברר שזה מיועד לישראל?

תשובה: כן. מתברר שרומיאו זה הוא ספקולנט פאשיסט, והקומוניסטים יצאו עם מחאות גדולות שישיראל משתפת פעולה עם הפאשיסטים האיטלקים. הם תקפו את השגרירות והיתה הפגנה ענקית, וכל העניין התפוצץ. לאמריקנים נמאס מכל העניין, והם הסכימו שהטנקים יגיעו היישר מגרמניה לישראל ואצלנו תיעשה ההסבה. במלחמת ששת הימים כבר היתה לנו פלוגה ראשונה מוסבת, עם מנועי דיזל ועם תותחי 105.

שאלה: איך קראו לטנקים האלה?

תשובה: קראנו להם M48 A3.

כן ל'מרכבה'!

שאלה: מה היה תפקידך לאחר מלחמת ששת הימים?

תשובה: ב'69' גמרתי לפקד על השריון ועברתי למשרד הביטחון כדי לעמוד בראש פרויקט ה'צ'יפטיין'. אני רבתי עם חיים בר-לב על עניין קו בר-לב ולא הסכמתי להשתבץ בצבא. הוצע שאהיה אלוף פיקוד הדרום, אבל הסכמתי רק בתנאי שייתנו לי לשנות את עניין קו בר-

47. רל"ש - ראש לשכה.

לב. דיין לא רצה שאעזוב את הצבא, וצ'רה⁴⁸ הציע שאני ארכז את פרויקט הטנקים, וכך התמניתי כראש מנת"ק⁴⁹ - כבר אז קראו לזה מנת"ק, כפי שקוראים לזה היום. אבל אז עסקנו ב'צ'יפטיין'. כאשר עלה עניין ייצור הטנק בישראל מינתי שתי ועדות לערוך מחקר על היתכנות (feasibility) ועל הכדאיות הכלכלית.

שאלה: אתה יכול לציין את הרגע שבו עלה הדבר על דעתך, לייצר טנק בארץ?
תשובה: ברגע שהאנגלים הודיעו על ביטול עסקת הצ'יפטיין'.

שאלה: ואז אמרת 'אין בררה, צריך לעשות...'

תשובה: כן, אין לנו בררה צריך לבדוק...

שאלה: האמריקנים לא פתרו את הבעיה?

תשובה: לא פתרו. רק אחרי שהחלטנו לעשות טנק ישראלי הסכימו האמריקנים לתת לנו M-60 חדשים. אז הקמתי ועדה בראשותו של סיקו,⁵⁰ שהיה אז היועץ הכלכלי של מערכת הביטחון, לבדוק את הכדאיות הכלכלית, ומינתי מהנדס מחיל חימוש, ששמו ישראל טילן כראש צוות שתפקידו לבדוק את ההיתכנות הטכנולוגית.

עכשיו, למען הצדק ההיסטורי אני צריך להגיד שהחלומות לעשות טנק ישראלי התחילו מיד אחרי 'קדש' עליידי עמוס חורב, שהיה אז קצין חימוש ראשי. הוא כל הזמן נדנד וביקש לעשות טנק ישראלי, אבל מעולם לא לקחו את זה אז בריצינות. עבודת הוועדות ארכה כמה חודשים, והתוצאות היו חיוביות, גם הטכנולוגיות וגם הכלכליות.

שאלה: במשך הזמן שעבר מ'קדש', כלומר מ-1956 עד שנת 1970 גם מחירי הטנקים בעולם התייקרו מאוד, נכון?

תשובה: כן, בטח.

שאלה: אז זה כבר נעשה יותר סביר שנוכל לעשות את זה לבד.

תשובה: כן, כן. אבל למרות שהתשובות של הצוותים היו חיוביות, דיין, שהיה שר הביטחון, קיבל רגלים קרות ואמר: 'למרות שהבעיה היא אסטרטגית, למרות שהבעיה היא צבאית, אני לא רוצה שמערכת הביטחון תהיה זו שעלולה להכניס את המדינה למפולת כלכלית. אני רוצה שהחלטה תהיה רק על בסיס כלכלי ולא על בסיס צבאי, ולכן אני מעביר לספיר - שהיה שר האוצר - את הזכות להחליט'. ספיר מינה את משה זנבר,⁵¹ אחד מעוזריו הבכירים, לבדוק את המחקר הכלכלי שלנו. כעבור כחודשיים זנבר הודיע לספיר שהמחקר הכלכלי של סיקו מבוסס.

שאלה: שאפשר וכדאי.

תשובה: כן. ואז כונס דיון בראשות ספיר עם אנשי האוצר ואנשי מערכת הביטחון.

שאלה: אבל עוד לא ידעתם על איזה טנק מדובר?

תשובה: המחקר היה לגבי ייצור טנק ברמת M-60, לא משהו מהפכני. כמובן שהשאיפה

48. האלוף צבי צור שהיה אז עוזר מיוחד לשר הביטחון.

49. מנת"ק - מנהלת תוכנית הטנק.

50. סיקו - פרופ' פנחס זוסמן, פרופסור לכלכלה בפקולטה לחקלאות באוניברסיטה העברית, ברחובות.

51. משה זנבר, לשעבר נגיד בנק ישראל.

דאיונות עם אלוף (מיל') ישראל טל

צריכה להיות ליצור טנק קצת יותר טוב, אבל הקו האדום - איכות M-60. בדיון, ללא יוצא מהכלל, כולם תמכו בפיתוח וייצור טנק ישראלי. גם דיון אמר את זה בקול רם עשר פעמים, שמוכרחים להיות בלתי תלויים, שאין לנו תשובות, שלא נותנים לנו טנקים בעולם ונדחקנו לפינה. כולם תמכו ברעיון, וספיר החליט בחיוב. באוגוסט 1970 התקבלה ההחלטה לפתח וליצר טנק בישראל ולהקים תעשיית טנקים.

ריאיון שישי – 22.4.99

(הריאיון הזה לא התקיים בלשכתו של האלוף טל אלא בלשכת מנהל המנת"ק. נכחו גם מנהל המנת"ק ומספר קצינים נוספים שנכנסו לחדר מדי פעם).

בניין ה'מרכבה'

תשובה: כאשר בוטל פרויקט ה'צ'יפטיין', הפכה המנהלה שטיפלה בו להיות המנהלה שטיפלה ביצירת טנק ה'מרכבה'. צ'רה [צבי צור], שהיה אז עוזר שר הביטחון, פרסם הוראת יסוד לפיתוח הטנק וייצורו.

שאלה: כלומר, המנהלה הזו היתה כבר קיימת?

תשובה: כן, אני עמדתי בראש המנהלה שטיפלה ב'צ'יפטיינים' וכך גם יסדתי את פרויקט ה'מרכבה'. לפי הוראת היסוד שהוציא צ'רה, מנהלת תוכנית הטנק נושאת באחריות כוללת. היא יחידת מטה צבאית, אבל פועלת במסגרת משרד הביטחון. המנת"ק היא השולטת בתקציבים ובתיאום הכולל, היא מנחה את המהנדסים ואת אנשי החימוש. היא כפופה לשר הביטחון באמצעותו של עוזר השר (שזה היה המינוי שלי) ומתואמת על-ידי מנכ"ל המשרד. בשפה אחרת, משרד הביטחון הוא הקבלן הראשי באמצעות מנהלת התוכנית. כל יתר הגורמים הרלוונטיים, כולל צה"ל, הם 'קבלני משנה' של 'הקבלן הראשי' שהוא משרד הביטחון, דהיינו המנת"ק, המוסד שאתם נמצאים בו היום.

כך יצאנו לדרך. הצעתי שלא נקים תעשייה נפרדת, דוגמת התעשייה האווירית, אלא נשתמש בכל התשתית הקיימת בארץ. למשל, קיימת במשרד הביטחון מערכת עיתוד לרכש שמעדת את חלקי החילוף עבור צה"ל כולו וגם עבור צי הטנקים שלנו. זו מערכת משומנת היטב. היא יודעת מתי להזמין חלקי חילוף, מהיכן וכיצד. הוחלט שמערכת זו תשרת גם את מנת"ק ולא נקים מנגנון מיוחד לדברים האלה. בדומה לזה קיימת במשרד הביטחון מנהלת הרכשה וייצור - (מנה"ר), שרוכשת ציוד וחימוש עבור כל צה"ל. היא רוכשת הכול: מזון, בגדים, תותחים, אווירונים, טנקים, וכל השאר. החלטנו להשתמש במנה"ר כדי לרכוש את כל הנחוץ על מנת ליצור את הטנק. כשצריך לקנות פלדות, לא נלך בעצמנו לקנות, נגיש הזמנה לפלדות לאותה מנהלת הרכשה וייצור.

כך גם בכל הנושא המשפטי. במשרד הביטחון יש יועץ משפטי, הוא יהיה גם היועץ המשפטי שלנו, הוא ישרת גם את פרויקט הטנק. חתמנו על הרבה חוזים וערכנו את כולם באמצעות המערכת המשפטית הקיימת כבר במשרד הביטחון. כך גם בענייני תקצוב, כספים,

וכל השאר. בדרך זו גם הטנק יעלה יותר בזול, כי אין תקורה גדולה, וגם הביורוקרטיה תקטן והעבודה תהיה יותר קומפקטית ומהירה. המנגנון של בוני הטנק אף פעם לא גדל, הוא תמיד היה באותו גודל כמו היום ואף פעם לא התנפח.

שאלה: אבל בדרך-כלל טוענים שאם ליחידה יש כמה אדונים ואתה רק אחד מהם, אז יכולים לדחות אותך ולא לשרת אותך מיד. יגידו שיש להם משימה קודמת אחרת.

תשובה: לא, לא. אין דבר כזה. אתה יודע שצוואר הבקבוק נמצא תמיד בשלב קבלת החלטות, אבל כאן מקבלים החלטות הכי מהר. אין בצה"ל אף גוף שמקבל החלטות במהירות כמו אצלנו. אתן דוגמה: לאחרונה פיתחתי המצאה חדשה עבור הלחימה בלבנון. המצאתי אותה ברבע שעה, פיתחתי אותה בשלושה שבועות עם ניסויים וכל היתר. כעבור שלושה חודשים כבר סיפקנו 50 כלים כאלה ללבנון. אמריקנים וגרמנים בכירים ביותר ומומחים גדולים לעניין אמרו לנו יותר מפעם אחת: 'אצלנו זה היה אורך 12 שנה'.

שאלה: יש לכם במנת"ק מהנדסים?

תשובה: בטח, אלא מי בונה את הטנק? אתה מדבר אל ראש המהנדסים. יש לי 150 מהנדסים. אני הדרג הקובע שבורג זה יהיה כאן ולא שם, איך יהיה השימון האוטומטי, איזו פזה תהיה לריתוכים. אני הקובע את הכול.

שאלה: אני חשבתי שאתה משתמש ביחידות הנדסה קיימות.

תשובה: כן, קיימת בחיל חימוש רשות פרויקט הטנק (רפ"ט). זו יחידה שלי והיא כפופה למנת"ק, זו היא היחידה ההנדסית. בראש רפ"ט עומד המהנדס הראשי של הפרויקט. הוא כפוף לי ואני נותן לו את ההוראות. אני המאשר כל דבר, וכשנתקעים בבעיות טכנולוגיות קוראים לי ואני הפותר אותן.

שאלה: אבל הרי לא למדת הנדסה? איך הגעת לידע מקיף ורחב כליכך? אתה מדבר כאן לא על רעיון כולל, אלא על טיפול בפרטים הנדסיים. מניין לך הידע הזה?

תשובה: תשאל אותם [מצביע על הקצינים הנוכחים].

שאלה: אני שואל אותך, מניין יש לך ואיך רכשת את כל הידע הזה?

תשובה: אתה יודע שהכנסנו 30 תיקונים למנוע האמריקני?

אלף שעות מנוע

תשובה: אספר לכם על כך. לפי הוראות בית-החרושת בארצות-הברית אורך החיים של מנוע הוא 400 שעות. בפועל זה 300. כמות השעות קובעת את עלות כל שעת מנוע. החלטנו לטפל במנועים כדי להוזיל את מחיר שעת המנוע. קראתי שני ספרים על טרמורדינמיקה וניסיונו למצוא מדוע נשחקים לנו מנועים.

מי שמשמש היום קצין חימוש ראשי, תת-אלוף שלום קורן, היה אז ראש המהנדסים שלנו. אמרתי להם: אנחנו מפרקים מנועים אחרי שהם 'הולכים', ומוצאים בפנים חורבן, המון חלקים מרוסקים, ואנחנו לא יודעים מה החלק שגרם להרס זהו. בבני אדם יש ניתוח 'פוסט מורטם', מנתחים את הגוויה לאחר המוות וכמעט תמיד יודעים את הסיבה שגרמה למוות.

במנועים אין דרך כזו, כי הכול מרוסק ושבור ולא ידוע מי שבר את מי. איילך אני מגיע למסקנה שבמנועים צריך לעשות את הניתוח הפתולוגי לפני המוות ולא אחריו. לכו וחפשו את המנוע הכי זקן בצה"ל כשהוא עוד במצב טוב. הביאו אותו למנועייה שלנו, פרקו אותו בנוכחותי כשהוא שלם, ונראה מה שם מועד לפורענות. אבל שלום קורן הזדעק: 'המפקד, אתה זורק 300,000 דולר', (שזהו מחירו של מנוע). אמרתי לו: 'כשאמרו ללינקולן שג'נרל גרנט שיכור ושותה ויסקי, הוא אמר "תביאו לי את החבית ונראה איזה סוג ויסקי הוא שותה ונשלח לו כמה חביות", הגד לי מה שובר את המנועים שלנו ואתן לך שלושה מיליון דולר, ולא רק 300,000. זה שווה'. הם לא ראו דבר כזה בחייהם. חיל החימוש היה קיים כבר כ-50 שנה, ואף אחד לא עלה בדעתו להביט פעם לתוך המנוע לפני שהוא נשבר. לפני, ולא אחרי! ובכן, פתחנו את המנוע ומיד גילינו את הסיבה, ומובן שמצאנו גם בקלות מה תהיה התרופה. הבאתי את נשיא החברה האמריקנית המייצרת את המנוע ואת המהנדסים שלו, הושבתי אותם במנועייה מול שולחנות עמוסים עם כל החלקים של המנועים ולוח וגיר. הרצאתי להם חצי יום על השגיאות בתכנון המנוע, חלק-חלק, והצעתי את התיקונים הנדרשים.

דרך אגב, הנהגתי פה עוד מנהג שאינו קיים בשום מקום בצה"ל: מסלול התמחות. אצלנו בצה"ל יש שיערון של רוטציות.⁵² אני לעומת זאת לקחתי שלושה אנשים. אחד, שהתמחה בענייני התובה⁵³ על כל חלקיה האוטומטיביים, שמו יחיא מרפז. השני אורי יכין, מומחה למנועים, והשלישי אבינועם ברטל, מומחה לתותחים. אמרתי לכל אחד מהם: 'אני רוצה להפוך אותך לסמכות המקצועית העליונה בתחום שלך בכל מדינת ישראל, כך שגם בטכניון יצדיעו לך. זוהי פונקציה של התמחות. אבל זה אומר שאתה מקדיש לזה את כל חייך, אין רוטציה. אתה תעלה עד דרגת אל"מ ועד בכלל, בתנאי שאתה נותן לי התחייבות שתוסיף לשרת אצלי באותו מקצוע, באותו נושא, עד שתצא לפנסיה, ולא תשאף להיות רמטכ"ל, ולא תשאף להיות קצין חימוש ראשי, ולא תשאף להיות קצת בשדה וקצת פה וקצת שם'. והם קיבלו על עצמם, חתמו לי מוסרית. במשך הזמן עזב אותנו אחד מהם, אבל שני האחרים הם היום אלופי-משנה וממשיכים לשרת את פרויקט ה'מרכבה'. שניהם התחילו אצלי כשאוּרי יכין אדמוני ויפה עיניים, ויחיא מרפז ערמוני ויפה עיניים. היום שניהם קירחים עם שיער אפור. אבל שניהם הם הסמכויות העליונות במדינת ישראל למנועים ולמערכות אוטומטיביות. הצלחנו אתם עדי-כדי-כך שהרמטכ"לים שוקלים כבר כמה זמן לנסות למסד את השיטה הזו בכל צה"ל.

אבל נחזור לתיקוני המנוע: שניים או שלושה מהתיקונים הכי חשובים במנוע האמריקני המצאתי בלילה במיטה. כך, למשל, היתה לנו בעיה שצינור שמן מסוים היה מתפוצץ באופן קבוע. בהתחלה חשדנו שיש כאן חבלה, כי מצאנו בצינור שהתפוצץ חתך עמוק, כאילו נעשה באמצעות אֶזמל. הכנסנו איש של בטחון שדה, בתחפושת של מכונאי טנקים, לראות מי עושה שם את החבלה. מובן שחשד החבלה לא התאמת. זה היה עניין חמור מאוד, משום שבכל פריצה כזו נהרס מנוע ולא ניתן לתקן אותו יותר.

52. הכוונה לשינויים מתמידים בתפקוד הקצינים.

53. התובה - גוף הטנק.

החלטתי לבדוק מה שונה במנוע זה ממנוע אחר? הבנתי שכשהטנק נמצא בשיפוע השמן נזרק לסירוגין, כי המשאבה עובדת פעם על ריק, פעם על מלא. והנה באחד הלילות לפתע הבנתי מה קורה. לבוקר זימנתי את כל הצוות ואמרתי להם: 'טוב, אני יודע מה חותך את הצינורות, כולכם אצלי במשרד בעוד חצי שעה'. ואת ראש הלשכה שלי שלחתי למצוא צינור פלסטיק גמיש, אבל גם קצת קשיח. אז לקחתי גומייה, כופתי מעט את הצינור ושמתי את הגומייה משני צדדיו כך שהצינור נמצא בלחץ. ואז הנחנו את הצינור על המזגן, והפעלנו אותו על חימום. אוויר חם עלה לצינור וחימם אותו. בתוך 30 שניות הצינור התכוּפף לגמרי, כי הוא נעשה רך מהחום ולא עמד יותר בלחץ של הגומייה. אף פעם בחיים לא עשיתי את הניסיון הזה קודם, זה הבריק לי פתאום. ואז אמרתי למהנדסים שלי: מה הראיתי לכם? זה לא אֶזמל ולא חבלן. אחרי שרואים את זה מבינים. כשמכופפים צינור כיפוף מוחלט זה נראה כאילו שחתכו אותו באזמל. באותו לילה חשבתי וחשבתי מה יכול לגרום לצינור להתכוּפף בצורה כזו, וכך הגעתי למסקנה: הלחץ בפנים הוא כ־70 אטמוספרות, החום עולה ל־170° פרנהייט, כי השמן חם מאוד ואז הצינור מתרכך. ואז שאלתי את עצמי מדוע זה קורה דווקא בטנקים בצפון ולא בדרום? מה ההבדל? בצפון קר, אבל זה לא שייך, אבל בצפון יש הרים וסלעים, ואז הבנתי שזה קשור לשיפועים. ואז אמרתי לאלוף־משנה יחיעם, האיש המתמחה במערכות האלה: 'סע למעלה אדומים, תשים באחד הטנקים צינור חדש, חדש מבית־חרושת. יש שם תעלת נ"ט, תיסע עם הטנק לתוך התעלה והחוצה, אחורה וקדימה, עד שהצינור יתפוצץ. כשתראה את לחץ השמן יורד לאפס ונורית אדומה תהבהב, תכבה את המנוע מיד ותביא אלי את הצינור המפוצץ'. הוא אומר לי: 'המפקד, זה ייקח כמה ימים עד שזה יתפוצץ', אמרתי לו: 'לא אדוני. אם תעשה את התרגיל הזה מספיק פעמים, עוד היום זה יקרה'. כעבור שלוש שעות הוא חזר עם הצינור המפוצץ.

שאלה: מה הפתרון? להשתמש בצינור קשיח?

תשובה: לא, אתה לא יכול, כי יש תנועות יחסיות שונות בין החלקים שהצינור קשור אליהם, יש רעידות. לכן הצענו ל'קונטיננטל'⁵⁴ להזמין צינורות חדשים שיהיו קשיחים בנקודת הכיפוף ואילו החלק הגמיש יישאר רק בקו הישר, כך שהשמן יפעיל לחצים על הצינור הישר אבל לא יגרום לו תנועות כיפוף, ואילו החלקים בתפנית יהיו קשיחים. וכך הכנסנו למנוע 30 תיקונים. התחלנו עם מנועים שהיו להם 300 שעות פעילות והצבנו לעצמנו יעד להגיע ל־1000 שעות מנוע, והצלחנו.

בכלל, שיפצנו את כל המנועייה שלנו. רצפת המנועייה היתה מכוסה בשכבת בוץ שנאספה שם מדורות. היינו צריכים לגרד ולגלות מתחת את הבטון ולמרוח אותה באפוקסי. היום זה נראה כמו בית־מרקחת. באתי לשם כל יום. יש פועלים שעובדים שם 40 שנה ועד שבאתי הם לא ראו אלוף בא למנועייה שלהם.

שאלה: לא הבנתי, למה צריך לגרד את הרצפה?

תשובה: כדי להגיע לרצפה נקיה. עד אז היו המנועים מונחים על הרצפה, על הבוץ הזה,

54. קונטיננטל - החברה האמריקנית המייצרת את מנועי הטנקים.

ראיונות עם אלוף (מיל') ישראל טל

והפועלים שכבו על האדמה כדי להגיע לברגים. פקדתי לבנות 20 שולחנות מפלדה, כדי להניח עליהם את המנועים, ו־20 עגלות להסעת חלקי חילוף; בקיצור עשינו מהמנועייה צעצוע. אצלנו אין אף בן־אדם שמכריחים אותו להיות פה. ההפך, אנשים מגישים בקשות לעבוד אצלנו, והם צריכים להוכיח שהמוטיבציה שלהם היא די חזקה.

שאלה: כמה עובדים יש ברפ"ט ובמנת"ק ביחד?

תשובה: בסך הכול יש 200 איש, מהם 140 אנשי קבע, וזה כולל 100 מהנדסים. אצלנו כל אחד יודע שברגע שהוא רוצה ללכת מספיק שהוא יפלוט מילה אחת והוא עף באותו יום. בחיל חימוש יש מאבק גדול, כי כולם רוצים להיות פה ולהתנדב הנה.

שאלה: מהי המוטיבציה?

תשובה: העניין שיש בעבודה והעובדה שמוציאים פה תוצרת ויש הישגים. כל הזמן מפתחים ומשכללים את המוצרים. במקומות אחרים קיים תסכול: צריכים לעבור מאה ועדות כדי לאשר כל בורג. כל הזמן מתווכים וכל פעם מתחלפים האנשים ומשנים את התוכניות. הכול מתחיל עם טיפוח המוטיבציה. תפרנו לכל פועל אוברול כחול ורקמנו עליו את הלוגו שלנו. לקחנו אותם לשטח, הראינו להם טנקים נוסעים ויורים. הבאתי את נשיא המדינה והניפו דגלים, כולם היו עם האוברולים ועם הלוגו, המפעל היה נוצץ, הנשיא דיבר אתם.

שאלה: איזה נשיא זה היה?

תשובה: ויצמן. הוא הצטלם אתם והיתה שם רוח חדשה. היום הם ליגה א'. קודם הם היו בדיר חזירים שכוח־אל, ואיש לא התעניין בהם.

לפני שבועיים-שלושה הגיע המנוע הראשון ל־1000 שעות פעילות, כי זה לוקח זמן רב עד

שמנוע עושה 1000 שעות.

שאלה: יש לי שאלה.

תשובה: אני אגיע לשאלה שלך, אני יודע מה שאתה רוצה לשאול. אתה לא רוצה ממני קפיצה צדדית לרגע, אתה רוצה ממני ניתוח שלם, ותכף תשמע אותו, כי זה העיקר. אבל אי אפשר להקדים מוקדם למאוחר. ובכן, לפני שבועיים הביאו לי את שעות המנוע הזה. בתוך כל מנוע, בקרביים שלו, מושלל שעות והוא מונה כמה שעות המנוע פועל. זה לא דיווח של טנקיסטים, המנוע עצמו סופר את השעות. ובכן הנה [טליק מראה את שעות המנוע] המנין כאן הוא 1012 שעות. זה שעות אלקטרוני. כל פעם כשמניעים את הטנק הוא מתחיל לעבוד. עוד לא היה אף פעם בהיסטוריה מנוע שהיה כתוב לו פה 1012 שעות. תראה כמה זה חגיגי. שמו לי שלט קטן והביאו לי את זה בהפתעה. הם הוציאו את זה מהמנוע. המנוע עדיין טוב. הוציאו אותו ושמו לו שעות חדש, כדי להביא לי את השעות של ה־1000 שעות.

פעמיים בשנה, בפסח ובראש השנה, מרימים פה כוסית. באים הנה כל הקצינים והמהנדסים ועומדים פה בין הצריפים ואני נואם בפניהם. הפעם נאמתי רק על דבר אחד, על השעות הזה. הבאתי את השעות מהמשרד ונאמתי על השעות ודרכו דיברתי על הציונות ועל המורשת היהודית וכמה הם טובים וחזקים. רציתי להבליט את עניין המצוינות ולהדגים להם למה ניתן להגיע.

פיצוי הולם

עכשיו אני מגיע לשאלה שלך. הנזקים שנגרמו למנועים הסתכמו במיליונים. הבאתי הנה את נשיא 'קונטיננטל' ואת עוזריו. הראיתי להם את כל נקודות התורפה והפגמים שמצאנו במנוע, ואמרתי להם שאני גם יודע למה הם לא מצליחים להתגבר על הפגמים ולהאריך את משך החיים של המנוע. אמרתי להם: 'אתם מייצרים מנועים חדשים, עושים להם בחינה בתוך בית-החרושת. אתם לא רואים מה עובר על המנוע בשטח, את הטראומות שהוא עובר, לכן גם לא הצלחתם למצוא את התקלות, ואנחנו כן'.

שאלה: איך הם קיבלו את זה?

תשובה: הם ישבו שם כנדהמים. הרצאתי להם יום שלם עם לוח וגיר והראיתי להם פגם אחר פגם ואיפה הטעות שלהם ואיך זה קורה. בין השאר בנינו סימולטור ושחזרנו באמצעותו את הפעולות. בהרכב שבית-החרושת הרכיב זה עבד 5000 מחזורים וכל פעם נשבר, ואילו כשיישמנו את הפתרון שלנו זה עבד מיליון וחצי מחזורים ואפילו לא נתן סימן של עייפות. אנשי 'קונטיננטל' היו עם האף למטה. הם גרמו לנו נזק של קרוב לעשרים מיליון דולר עם המנועים שהתקלקלו. הם הרגישו רע מאוד. אמרתי להם: 'אני יכול לתבוע אתכם לדין ולדרוש פיצוי של עשרים מיליון דולר. אבל אני לא רוצה להזיק לכם', אני גם פחדתי שיסגרו את המפעל ואנחנו תלויים בהם. את זה לא אמרתי להם, אבל לחבר'ה שלי אמרתי: אם אנחנו עושים מזה סקנדל בארצות-הברית, אין ספק שמדיחים מיד את נשיא החברה. הוא באמת איש נהדר, חסיד אומות העולם. ואין ספק שיפטרו גם את המהנדסים הראשיים. לא יאומן לעשות טעויות כאלה בתכנון מנוע. אבל, אמרתי לנשיא החברה: 'אני לא יכול סתם לעבור לסדר היום, כי גם לי יש אחריות, והיה נזק מצטבר בשווי של עשרים מיליון דולר. מבחינה מצפונית אני יכול לעבור לסדר היום על דבר כזה'. בחוזה לא היה סעיף שדן בשאלות של פיצוי נזקים, כי עבדנו עם המפעל הזה כבר 30 שנה והכול בנוי על הסכמה. והוא השיב לי ואמר: 'אני יכול להעז ולקחת כל סיכון שאתה תדרוש ממני ובלבד שהוא לא מתבטא במאזן השנתי של הכסף. אם זה יתבטא במאזן אני הולך, אני גם לא אקבל שום תפקיד אחר בארצות-הברית'. קודם הוא היה סגן שר ההגנה האמריקני. היות ובית-החרושת הזה לא עוסק בטכנולוגיות של העתיד, אלא של העבר, סופו שייסגר. אבל צי הטנקים בעולם, בהמון ארצות, תלוי בבית-החרושת בקשר לחלקי חילוף. אז סיכמנו ככה: א) הם נותנים לנו בחינם את כל הקטלוגים ואת כל הידע לייצור חלקי חילוף בתעשייה שלנו. וזה במגמה שלאט לאט התעשייה הישראלית תלמד בהדרגה לייצר את כל החלפים האלה, וכאשר בבוא היום בית-החרושת שלהם ייסגר נוכל להמשיך בייצור. מבחינה אסטרטגית זה נותן לנו ביטחון עצום במקרה של מלחמה, או במקרה של אמברגו, או במקרה שבית-החרושת נסגר; זה נותן לנו גם 'ביזנס' עצום בעולם, כי נהיה הספקים היחידים של חלקי החילוף אחרי שבית-החרושת הזה ייסגר. כך שקיבלנו את הפיצוי בצורת ידע בחינם וויתור על תמלוגים. בינתיים, את כל המנועים שהמשיכו להגיע פירקנו לחתיכות והרכבנו אותם מחדש לפי התיקונים שלנו.

שאלה: עם השיפורים האלה?

תשובה: כן. הכנסנו בהם את השיפורים לפני שהם נשלחו לטנקים. דוד אנגל, הבחור הזה

ראיונות עם אלוף (מיל') ישראל טל

הגבוה [טל מצביע על אחד הקצינים הנוכחים], היה הנציג שלנו במפעל בדטרויט. הוא היה המפקח מטעמי על בית-החרושת, כדי להבטיח שהם עושים מה שדרוש. כל ערב הייתי שולח להם בפקס דוח עם כל החסרונות שמצאנו ומה תיקנו. הדוחות היומיים האלה היו נתלים על לוח המודעות בבית-החרושת באמריקה מתחת לכותרת: General Tal's Daily Deficiency Report, והפועלים שבאו בבוקר לעבודה היו עומדים ולומדים את הפגמים החדשים שהתגלו. ככה, בתהליך של כשנה וחצי, העברנו להם את כל הידע שלנו ואת התיקונים שהוכנסו למנועים החדשים, עד שהגענו לרגע שבו לא היינו צריכים יותר לפרק את המנועים החדשים שהגיעו כי הם הורכבו בפיקוח שלנו עם התיקונים שהכנסנו.

שאלה: עכשיו הם מייצרים עם התיקונים גם עבור הצבא האמריקני?

תשובה: לכולם, לכל העולם. הכול עם התיקונים שלנו. הם גם קוראים למנועים האלה על שמי: אלו הם 'המנועים של טל'. כל מי שמשתמש במנועי 'קונטיננטל' חייב לבוא לארץ לקבל תדריך על ה-modifications של ג'נרל טל. זה עונה על השאלה שלך?

שאלה: כן.

תשובה: לא יכלתי להגיד את זה קודם.

אברום הנפח

שאלה: בכל זאת, ספר איך אתה מגיע לכל הידע הזה.

תשובה: מהניסיון. אני חייל 50 שנה. אני מומחה לנשק מתוך שימוש בנשק. אתה רואה את התמונה של הנפח? [האלוף טל מצביע על תמונה של נפח זקן התלויה על הקיר במשרד] לך לתמונה, תראה מה שכתוב עליה.

שאלה: מי הוא הנפח הזה?

תשובה: זה אברום, הנפח של באר-טוביה. בתור ילד הייתי אצלו בנפחייה כל הזמן. למה תלויה התמונה שלו במשרדים שלנו? כשהייתי סגן רמטכ"ל התיימר התע"ש לייצר פגז שמפזר מין חצים וביקשו שאבוא ואאשר את הפרויקט. היה שם קיר ענקי מעץ וירו עליו את הפגז. אף חץ לא נתקע בקיר, כולם נפלו על האדמה. ישבו שם כל המי ומי ואני אמרתי להם: 'אתם לא מגיעים אפילו לקרסוליו של אברום הנפח מבאר-טוביה, שחישל את הפלדה עם סדן ופטיש באמצעות מפוח שהוא היה מניע ביד, ונתן לו טיפול טרמי בגיגית עם מים. וכשתגיעו לקרסוליו תפנו אלי'. ככה נוצר 'אברום הנפח'.

שאלה: היתה לו דמות מרשימה.

תשובה: אם תלך ל'אלביט' תראה גם שם את התמונות של אברום, וכן בהרבה תעשיות אחרות. כולם לקחו את אברום הנפח כסמל. אצלי יש גם פרסה שהוא חישל, מצאו אותה בבאר-טוביה, באדמה. וטראו, כאן יש גם פסל שנקרא 'אברום דה בלקסמיט'. יום אחד הגיעה חבילה עם מתנה, אותו נשיא קונטיננטל, שלח לי אותו עם הכתובת: 'Avrum the Blacksmith whose inspiration helped to forge the Merkava'. אני הפכתי את אברום הנפח לבן-אלמוות.

שאלה: כמה שנים הוא חי?

תשובה: הוא חי 84 שנים. אבל נחזור אל ה'מרכבה'.

ה'מרכבה' ומתנגדיה

בהתחלה כולם ניהלו מלחמת חורמה נגד פרויקט ה'מרכבה'.

שאלה: לא האמינו שאפשר להצליח?

תשובה: הם שנאו את הפרויקט מהרגע הראשון.

שאלה: הם סברו שזוהי הוצאה מיותרת?

תשובה: עד מלחמת לבנון לא פסקה המלחמה נגד ה'מרכבה'. במשך שנים רבות גם האנשים שלי לא האמינו בפרויקט והייתי לבד. היו שנים שלא היה לי אפילו תומך אחד.

שאלה: אבל היתה החלטה?

תשובה: אז מה? יש המון החלטות. זה לא מוכיח כלום. לחמו נגד ה'מרכבה' והשמיצו אותה מעל השולחן, מתחת לשולחן. לא היה רמטכ"ל ולא היה שר ביטחון שלא באו אליהם משלחות ודרשו לבטל את הפרויקט. הסיתו את ועדת החוץ והביטחון של הכנסת. אלף פעמים קראו לי לוועדה ותקפו אותי - עד המלחמה בלבנון. תמיד אמרתי לאנשים שלי: 'לא יעזור כלום, אתם לא תשתכנעו ואני לא אשוכנע. מי שיציל את ה"מרכבה" זה הטנקיסטים שישבו בתוך הטנק וילחמו בו. ולכן לא אכפת לי כל האחרים. אני רוצה להוציא את הטנק הראשון מהר, ולראות איך מגיבים הטנקיסטים'. והנה, פרצה מלחמת לבנון ב-1982, וטנקי ה'מרכבה' סימן 1 הוכיחו נסים ונפלאות.

שאלה: כמה טנקים השתתפו במלחמה?

תשובה: 200 טנקי 'מרכבה'.

שאלה: שתי חטיבות?

תשובה: היו שתי חטיבות ועוד שני גדודים, והם חוללו נסים ונפלאות. למשל, היה צריך לחלץ את הצנחנים שנלכדו תחת אש הקומנדו הסורי ואי אפשר היה לגשת אליהם. ביקשו באלחוט טנק 'מרכבה'. בא טנק 'מרכבה', חטף פצצות R.P.G., אבל לא התרשם מהם. עם התותח והמקלעים הוא חיפה, ודרך הדלת האחורית הכניס 19 פצצות לתוך הטנק, !! תזכור שאין בעולם אף טנק אחר שיכול לפנות פצועים, או לקחת חיל רגלים בפנים.

היה במלחמה בלבנון עוד מקרה אחר, שטנק 'מרכבה' אחד נפל לתהום צרה והתהפך על גבו ולא יכלו להביא מנוף להזיז אותו, אבל האנשים יצאו מהדלת האחורית וניצלו. במקרה אחר, מחלקה מחטיבת 'גולני' נתקעה ברחוב וכל פעם כשניסו לזוז נפגעו לוחמים. בא טנק ה'מרכבה', נסע לפנייהם והלוחמים הלכו אחריו; ירו עליו ב-R.P.G. וכלום. פתאום המ"מ רואה שנשפך נוזל מהטנק. הוא חשב שזה מים; אבל התברר שכמה פצצות R.P.G. פגעו בחזית הטנק שם מונח מכל הדלק, אבל הטנק המשיך במשימה. ובמקום אחר, הצנחנים נתקעו מול בית של שתי קומות. הם ניסו להתקרב עם 'זלדות', אבל פגעו בהם ה-R.P.G. והם נשרפו חיים בתוך ה'זלדות'. ואז הגיע טנק 'מרכבה' בודד. כיתת צנחנים נכנסה לתוך הטנק, הטנק התקדם, ירו עליו R.P.G., אבל הוא לא התרשם, נכנס לתוך הבניין דרך הקיר, הצנחנים יצאו מהטנק בתוך הבניין וכבשו אותו בלי אבדה אחת.

במצר ההרים ליד ג'זין היתה פלוגה סורית של טנקי T-62. חטיבת מג"חים שלמה ניסתה לעבור, אבל כל פעם שניסו להתקדם מאחורי העיקול הטנקים הסורים ירו בהם והשמידו טנק

אחד או שניים. פלוגת 'מרכבות' הגיעה דרך ההרים מלמעלה. הם נסעו על סלעים ששום טנק רגיל לא יכול לעבור אותם, ובתוך שתי דקות השמידו את כל פלוגת ה-T-62. את המ"פ הסורי לקחו בשבי, והוא אמר: 'זה לא הוגן, כי הטנקים שלכם באו מהשמים, ממקום שרק מטוסים יכולים להגיע.' 'מרכבה' סימן 1 היה הטנק הראשון בהיסטוריה שהשתתף בקרב עם מערכות בקרת אש חדישות, מחשב בליסטי ולייזר.

שאלה: בלבנון?

תשובה: בלבנון. חטיבת מג"חים עמדה בגזרה המזרחית וניהלה קרב אש עם T-72 ו-T-62, שניצבו במרחק קילומטר מעמדות האש שלנו, וכל שעה נשרף לנו טנק, וגם אנחנו פגענו פה ושם. באה חטיבה 7 עם שני גדודי 'מרכבות', נעמדה מאחור במרחק 3 קילומטר מהאויב, וירתה מעל הראש של ה'פוטונים' שלנו והשמידה את כל חטיבת האויב, בקרב קצר שנמשך חצי שעה. אחרי המלחמה מינו ועדה לבדוק את אמצעי הלחימה החדשים שצה"ל השתמש בהם בלבנון. בוועדה השתתפו פרופסורים ואלופים. הדוח שלהם קבע שטנק ה'מרכבה' היה אמצעי הלחימה שהוכיח את עצמו בלבנון כמושלם, מעל ומעבר לכל הציפיות. מאז הפך הטנק 'מרכבה' להיות ספינת הדגל של חיל השריון הישראלי וכל הוויכוחים נגמרו, והפרויקט כולו, תוכנית ה'מרכבה', הפך להיות מופת למערכת הביטחון כולה. אבל עד לבנון כל הזמן התנכלו לנו. כלכלנים טענו שאנחנו מרמים, שלא יכול להיות שישראל מסוגלת לייצר טנק יותר זול. במשך שנים הייתי לבד, ואפילו המהנדסים שלי, שהם גם חברים שלי, לא האמינו בפרויקט. הם היו בטוחים שהוא נדון לכישלון, אף-על-פי שהם המשיכו לשרת.

שאלה: החשש היה טכנולוגי.

תשובה: אצלם זה היה רק חשש טכנולוגי וטכני. היום הם כולם מתגאים, אבל בהתחלה זה לא היה פשוט. אני מדבר אתך על כ-14 שנים שהייתי לבד-לבד.

שאלה: שרי הביטחון נתנו גיבוי כל הזמן?

תשובה: כן, כל שרי הביטחון וכל הרמטכ"לים נתנו לי גיבוי. חלקם האמינו בפרויקט וחלק חשבו שלא כדאי להם להיות אלה שיטרפדו אותו. היחיד שעזר לי ותמך בי כל הזמן היה צ'רה [צבי צור] שהוציא את הוראת היסוד להקמת ה'מרכבה'. אפשר לומר שבזכותו יש לנו היום 'מרכבה'. חשוב גם לציין את זכותו של יצחק רבין, שניסח את העקרונות מתי ישראל מפתחת ומייצרת אמצעי לחימה לבדה ומתי היא רוכשת מבחוץ. הוא קבע שלושה קריטריונים: הראשון, אמצעי לחימה חיוניים שאין אפשרות לקבל מאחרים ואנחנו חייבים לפתח ולייצר לבד, גם ללא קשר בכדאיות הכלכלית; השני הוא: כאשר מבחינה כלכלית יותר זול ויותר כדאי לעשות לבד; השלישי הוא כאשר אנחנו רוצים לנצל את הגניוס היהודי שמצליח להמציא איזו המצאה חשובה ואנחנו רוצים לשמור על אלמנט הפתעה הטכנולוגית במלחמה הבאה.

טכנולוגיות חדישות

אוסף עוד עניין: פרויקט ה'מרכבה' אילץ אותנו לפתח בארץ טכנולוגיות חדשות. אתן דוגמה: כאשר אשכול, כראש ממשלה, נסע אל ג'ונסון עם סל קניות, הוא ביקש בין היתר שימכרו לנו ציקות פלדה כדי לשפץ ולשפר את הטנקים שלנו. אבל הם לא נעתרו לנו בעניין הזה.

שאלה: אלו לוחות פלדה?

תשובה: זה לא לוחות, אלו הן מערכות יצוקות. בלית-בִּרְרָה התחלנו ליצוק אותן לבד. כעבור שלוש או ארבע שנים באו האמריקנים לקנות אצלנו את החלקים האלה, כי בארצות-הברית נסגרו בתי היציקה האלה בגלל בעיות של זיהום אוויר, ואילו אנחנו, בגלל שהאמריקנים סירבו לתת לנו את החלקים האלה, פיתחנו יכולת עצמית ומכרנו להם. וכך הכנסנו את הטכנולוגיות החדשות אל התשתית הקיימת במדינת ישראל. הגענו לזה שיש כיום 200 מפעלי תעשייה שהם קבלני המשנה המייצרים את מרכיבי טנק ה'מרכבה'.

שאלה: תעשיות פרטיות?

תשובה: גם תעשיות בטחוניות וגם תעשיות של הסקטור האזרחי. 200 מפעלים הפרושים מקרית שמונה בצפון עד מצפה רמון בדרום.

שאלה: כמה פועלים מועסקים בתעשיות האלה?

תשובה: 3000 משפחות חיות מזה. אוסיף כמה דברים הנוגעים לעניין איכות הטנק. בהתחלה לא הלכנו בגדולות. לא התיימרנו ליצור את הטנק הכי טוב בעולם. אמרנו: הטנק שלנו צריך להיות לא פחות טוב מה-M-60 האמריקני, לא יותר. לא היו לנו יומרות ליותר מזה, אבל היו לנו רעיונות מקוריים איך לבנות את הטנק. כך למשל, אמרו לי האמריקנים והגרמנים שלא נצליח, בשום אופן, לשתול מנוע בחזית הטנק בגלל בעיות טרמורדינמיות. אבל ישראל טילן, המהנדס הראשי הראשון במנת"ק, גאון טכנולוגי, אמר לי שהוא יכול ואני סמכתי עליו.

שאלה: למה זה היה חשוב כל כך?

תשובה: אחת מטענות הביקורת שהעלו נגד ה'מרכבה' זה שהמנוע שלה לפניים. המחשבה הפשטנית אמרה שאם הטנק יקבל פגיעה בחזית, והלוא סביר שטנק מקבל בחזית יותר פגיעות מאשר בצדדים ומאחור, ואז הוא יאבד את הניידות. אבל אנחנו העדפנו להגן על הלוחם, וחזק מזה גם לגבי הטנק המבקרם הללו שוגים. בדקנו 500 טנקים קונבנציונליים, עם מנוע מאחור, שנפגעו ביום כיפור, משלנו ומשל האויב, והשווינו אותם עם טנקי 'מרכבה' שנפגעו בלבנון. בדקנו את אחוז הפגיעות בחצי הקדמי של הטנק, ואת אחוז הפגיעות והחדירות בתא הלחימה, ואת אחוז החדירות והפגיעות בתא המנוע, ובדקנו מה הם גרמו לטנק ומצאנו שבכל מה ששייך לניידות ההפרש הוא ב-2%, כלומר הפרש לא-משמעותי. מצאנו ש-98% מהחדירות בתא המנוע גרמו לעצירת הטנק, ו-100% מהחדירות בתא הלחימה גרמו לעצירת הטנק. זהו הפרש קטן, אבל זה מפריק את ההנחה שהסכנה לניידות טנק קשורה במיקום המנוע.

אנחנו גם יודעים למה זה כך, כי בתא הלחימה יש תחמושת ונמצאים שם כל מערכת השליטה של הנהג והנהג עצמו, כך שמספיק לחדור לשם כדי לעצור את הטנק. שם יש הרבה יותר רגישות מאשר בתא המנוע, כי בתא המנוע אין דברים שמתפוצצים. אבל הוכחנו דבר עוד יותר חשוב - פגיעה בתא המנוע כמעט אף פעם לא השמידה את הטנק סופית כך שאי אפשר לתקן אותו, ואילו הפגיעות בתא הלחימה הן על-פי-רוב השמדה טוטלית של הטנק. לפעמים המציאות הפוכה לאינטואיציה של האדם. אגב, במלחמת סיני היו לנו 'שרמנים' ו-AMX, עם מנועים לפניים, ומעולם לא התלוננו על כך. במלחמת העולם רק הטנקים הרוסיים היו עם הנעה מאחור. כל ה'שרמנים', וכל ה'פנצרים', וה'טיגרים' היו עם הנעה קדמית ולא התעוררו בעיות בקשר לניידות.

עשינו עוד שני מחקרים בקשר ללוחמת השריון במלחמת ששת הימים. אחד בדק מה גרם לטנקים להתלקח, ובשני - מה גרם לאבדות של אנשי צוות. וקבענו שבניגוד למסורת אסור להתייחס לטנק כאל מערכת אחת ויש להבחין בין האנשים ובין הטנק. הוכחתי עם סטטיסטיקות ועם ניתוחים מפורטים שניתן להגן על בני-אדם טוב יותר אם שמים את האדם במרכז ומסדרים את החומר מסביבו. כמו כן הוכחתי שניתן למנוע שרפות והתפוצצויות בטנקים אם מבודדים את האדם מהשמן ההידראולי ומחומרים דליקים אחרים, קל וחומר אם ממעטים להשתמש בשמן הידראולי ומשתמשים בחשמל. ואכן, טנק ה'מרכבה' תוכנן כך שהאדם במרכז והחומר ערוך מסביבו.

זה עיקרון אחד. והעיקרון השני הוא שהטנק איננו פשרה בין גורמים שונים. בתכנון של טנקים בעולם היה מקובל שהטנק הוא פשרה בין תכונות הניידות, המיגון וכוח האש. היו שטענו: 'ניידות זה העיקר', ואחרים אומרים: 'כוח האש'. ותמיד חיפשו פשרה. כשאומרים 'ניידות' הכוונה לכל המערכות האוטומטיביות, מנוע ותיבת הילוכים. כשאומרים 'מיגון' הכוונה לכל העניינים הנוגעים לשרידות: הגנה בליסטית, הגנה נגד לוחמה כימית, הגנה נגד שרפות. וכשאומרים 'כוח אש' מתכוונים לתותח, למקלעים ולמערכות בקרת האש. וחיפשו את הפשרה. אבל, על סמך המחקרים שלי על מלחמת ששת הימים, הוויכוח הזה נגמר. הטנק הוא בעצם פשרה רק בין ניידות ועוצמת אש, ואילו המיגון והשרידות לא צריכים להיות חלק מהפשרה. כי אם אתה ממוגן היטב אתה יכול גם לנוע בשדה הקרב הטקטי בחופשיות ולשרוד יותר זמן. זאת אומרת שהמיגון מקנה לך גם ניידות ואתה יכול להתקרב יותר אל האויב, סיכויי הפגיעה בטנקי האויב גדלים וסיכויי החדירה לתוכם גדלים. כלומר, מיגון נותן גם כוח אש. הפילוסופיה שלי בתכנון טנקים היא שהטנק הוא פשרה בין ניידות ועוצמת אש. והמיגון, כל מה שעוזר לך להישרד, מעמדו כמעמד כל יתר מערכות הטנק. התוצאה מכל זה היא ש'מרכבה' הוא הטנק היחיד בעולם שמעניק הגנה יעילה מכל הכוונים.

[אל החדר נכנס אלוף-משנה צעיר] הנה אמיר. הוא אחראי אצלנו על הבליסטיקה ועל המיגון. הוא היה ראש לשכה שלי. עכשיו הוא קודם וממלא תפקיד מרכזי במנת"ק, אבל פעם נתתי לו טוב על הראש. הוא חטף ממני כהוגן.

שאלה: מה הבעיה שהיתה לך אתו? למה הוא חטף ממך?

תשובה: היו לי טענות אליו כמו אל האנשים הכי טובים בצה"ל, כי כמו כל היהודים אין להם התמדה. אתה יודע, כל דבר אצלם מיד דועך. צה"ל הוא הצבא היחידי בעולם שיש בו 'מבצע מלביש', פירוש הדבר שהצבא לבוש טוב רק ביום המבצע. בצבא אמיתי לא צריך 'מבצע מלביש', בצבא אמיתי כל הזמן לבושים וכל הזמן מקפידים, זה מבצע נצחי. רק אצלנו כל דבר זה מבצע: 'מבצע מלביש', 'מבצע בטחון שדה', כאילו 360 יום בשנה אין ביטחון שדה. אני תמיד גוער בקצינים שלי ומסביר להם שגישה כזו מזיקה גם בתכנון טנקים. בכלל, טכנולוגיות מתוחכמות זה לא עסק לעם מפוזר ותלמודי כמו היהודים. ליהודים יש שכל טוב בשביל ההברקה וההמצאה, אבל אי אפשר בלי ההתמדה. בדברים האלה ההתמדה והקפדנות חיוניים, אבל הם אינם מסוגלים להעמיד חמש פעמים באותו שבוע מד-שיפוע באותה זווית, עם כל הדיוק הנחוץ לניסוי הבליסטי, הם לא מסוגלים. פעם אחת זה טוב, למחרת זה פשרה, אחר-

כך פשרה אחרת, ואחר־כך יבואו וישימו לך הכול על כרעי תרנגולת. תמיד חלה איזו אימפרוביזציה, ואני חייב לזווף בהם.

שאלה: אם מותר, אני רוצה לחזור לעניין קודם: אתה סיפרת שהמהנדסים שלך לא האמינו בפרויקט. מתי ואיך חל המהפך הזה אצלם?

תשובה: לגבי המהנדסים שלי זה קרה כשמסרנו את ה'מרכבות' הראשונות לשריון באפריל 1979. אז המהנדסים כבר האמינו. לגבי יתר הצבא והכלכלנים והרכלנים והמשמיצים, זה קרה רק במלחמת לבנון, אז הכול התהפך. גם בשריון חל המהפך באפריל '79. האגדה על ה'מרכבה' נפוצה במהרה. זה התחיל כאשר קצינים רבים הסכימו לחתום קבע רק בתנאי שיבטיחו להם לעבור ל'מרכבות'. אבל זה יצר בעיה קשה. אחרי מלחמת לבנון התחילו להגיע דרישות גם מהורים ומאמהות להעביר את הבנים שלהם לטנקי ה'מרכבה'. נוצר לחץ אדיר. רפול, שהיה אז הרמטכ"ל, אומר לי ערב אחד: 'תשמע טליק, אי אפשר לעמוד בלחץ. חיל השריון מתפרק, הקצינים הולכים לעזוב את הצבא, האמהות דורשות להעביר את הבנים ל'מרכבות', אז אני הולך להודיע הלילה בטלוויזיה שטנקי ה'מרכבה' מתפוצצים ובעתים בדיוק כמו כל טנק אחר'. אמרתי לו: 'רפול, אתה השתגעת? אתה רוצה להגיד לעם ישראל לא רק דבר שאינו נכון, אתה רוצה להגיד לעם ישראל שבזכוננו שנים ומיליונים בשביל לעשות טנקים שאינם טובים מהטנקים שיש לנו? אני לא מסכים שתעשה את זה'. הוא שואל: 'אז מה לעשות?' אמרתי: 'תודיע שטנקי ה'מרכבה' הוכיחו את עצמם מול אש ולכן החלטתי למגן גם את המג"חים עם המיגון והטכנולוגיה שיש ל'מרכבה', ואם זה לא יעלה לך בבריאות תגיד בטלוויזיה גם שטליק יעמוד בראש הפרויקט הזה ויאמינו לך'. אז הוא אכן הודיע את זה באותו לילה, ובאמת מיגנו את ה'פטונים'. עכשיו יש לנו גם מג"ח ממוגן.

שאלה: במשך הזמן העליתם את רמת הטנק מעל התכנון הראשון?

תשובה: כן, במשך הזמן שכללנו את הטנקים. כשבונים טנק חדש מייצרים עבורו בדרך־כלל גם מנוע שיתאים למידות שלו. אנחנו היינו קשורים רק למנוע אחד, זה ה'קונטיננטל', ולתיבת ההילוכים שלו. אולם לבסוף הצלחנו גם לשכלל את המנועים. במג"חים היו מנועים של 750 כוחות סוס, שהיו ב'מרכבות' סימן 1, ב'מרכבה' סימן 2 כבר היו מנועים של 900 כוחות סוס ול'מרכבה' סימן 3 כבר מוכנים מנועים של 1200 כוחות סוס. זה קשור גם בתיבת הילוכים חדישה, כי אי אפשר להעמיס 1200 כוחות סוס על תיבת הילוכים הישנה. נאלצנו להתחיל לייצר בארץ תיבות הילוכים, והיום תיבות הילוכים שלנו הם תוצרת ישראל, תוצרת 'עשות' באשקלון. גם התותח הוא פיתוח ישראלי מקורי ומיוצר בארץ, והתחמושת מיוצרת בישראל אף היא. הגענו למצב שבטנק ה'מרכבה' רק המנוע הוא לא תוצרת ישראל.

שאלה: מדוע המנוע לא?

תשובה: מסיבה כלכלית. אנחנו יכולים לייצר כאן מנוע, אבל הוא יהיה יקר מאוד. זה לא כלכלי לייצר רק 100 או 200 מנועים בשנה. יש בתי־חרושת ביפן ובארצות־הברית שמייצרים מיליון מנועים בשנה. לכן יקר מדי לייצר את המנועים לבד. לעומת זאת, אנחנו כבר יוצקים לבד יציקות אלומיניום גדולות ומתוחכמות מאוד. רק ארבע מדינות בעולם עושות את זה.

הטנק הכי טוב

שאלה: האמנם הצלחתם ליצור טנק יותר טוב מה-M-60?

תשובה: כבר ה'מרכבה' סימן 1 הוא טנק יותר טוב בכמה מובנים, בעיקר במהירות ובכושר תנועה על הרים ועל סלעים. מאחר שהמנוע לפנים, הוויז מרכז הכובד של הטנק קדימה וכושר ההיאחזות שלו בקרקע הרבה יותר טוב. טנק ה'מרכבה' יכול לנוע בשיפועים יותר תלולים מכל טנק אחר בעולם. גם בתחום המיגון ה'מרכבה' הוא הטנק הראשון בעולם המצויד בשריון שכבתי; השריון בנוי משתי שכבות פלדה. הוא גם הכי טוב בעולם משום שהוא יכול לקחת אתו גם חוליות רגלים. לא צריך זחל"ם שירוץ אחריו. גם קציני המטה יכולים לנוע אתו. זהו גם הטנק היחידי בעולם שיכול לפנות פצועים. זה הטנק היחידי בעולם שהתחמושת לא תתפוצץ גם אם הטנק בוער במשך כמעט שעה. כל החידושים האלה הונהגו לא רק בארץ, אבל כל הפרמטרים שנהוגים היום בייצור טנקים בעולם כולו יצאו מישראל, התורה יוצאת מציון.

שאלה: למה התחמושת לא מתפוצצת?

תשובה: כאשר טנק בוער הטמפרטורה מגיעה בו בין 600° ל- $1,200^{\circ}$, והתחמושת מתפוצצת בו תוך 20 שניות מהרגע שהוא נדלק. אבל ב'מרכבה' סימן 1 שמנו את כל השמן ההידראולי מאחור, כשהוא מבודד מאחורי לוח ויש שם שסתום הסוגר אוטומטית את זרימת השמן ברגע שיש חדירה לטנק. ב'מרכבה' סימן 3 כבר לא השתמשנו בשמן כלל, רק בחשמל. שנית, בנינו מחסני תחמושת מבודדים שיכולים לעמוד בטמפרטורה של 1000° במשך שעה. לכן בטנק הזה גם כשהוא בוער, התחמושת לא מתפוצצת ואנשים לא נשרפים.

ובכן, מכל הבחינות האלה יצאו לנו טנק יותר טוב מה-M-60. כשהאמריקנים ראו מה עשינו וראו את התוצאות הם הפסיקו את פיתוח הטנק החדש שלהם, ה-M-1, ובאו לארץ ללמוד. הם באו ולמדו את הפילוסופיה שלנו, והם עצמם מודים שהם שינו את כל תכנון הטנק שלהם בהשפעתנו.

שאלה: זוהי הסיבה לכבוד המיוחד שלו זכית מידיהם?

תשובה: כן, הם תלו את התמונה שלי על קיר המפקדים המהוללים במוזאון השריון בפורט נוקס, ובנאומים שהם נאמו, בטקס הם סיפרו כיצד הם באו אלינו ולמדו אצלנו. יש להם סדרה של תיקים הנושאים את השמות: 'Talik on Operations', 'Talik on Tactics', 'Talik on Tanks'. כן, אני תלוי שם יחד עם גנרל אברמס וגנרל פטון ורומל, רק ארבעתנו. החדשנות היתה שלנו והעולם הלך אחרינו. זה כבר 14 שנה שלא ביקשנו מהם מאומה בקשר לטכנולוגיה של הטנק כי אין לנו מה לקבל מהם בתחום זה. לעומת זה הם כבר הגישו לנו כ-400 בקשות ואנחנו עוזרים להם כל הזמן. הנה אנחנו המדריכים שלהם ולא הם שלנו, בכלל.

הטנק ותולדות התפתחותו

הטנק 'מרכבה', שפותח ביוזמתו, בתכנונו ובהנחייתו של האלוף ישראל טל, הוא כיום טנק המערכה הראשי של חיל השריון בצה"ל. הדגם החדש שלו נחשב לדעת רבים לטוב בעולם. עד מלחמת ששת הימים נשען צה"ל על שני סוגי טנקים: טנקי 'שרמן' מיושנים ממלחמת העולם השנייה, ששופצו וחומשו מחדש בסדנאות חיל החימוש, וטנקים משנות החמישים, שיצאו מכלל שימוש בארצות המערב ונמכרו לישראל, שופצו והותאמו לצרכיו של צה"ל. באותה עת, בעוד הסובייטים מחמשים את מצרים, את סוריה ואת עיראק בטנקים החדשים ביותר שהיו ברשותם, לא הסכימה אף מדינה במערב למכור לצה"ל טנקים חדשים. בסוף שנות השישים, משהחלו הערבים לקבל מברית-המועצות את הטנק T-62, שהיה הטנק המבצעי החדש ביותר בעולם, כבר לא היה ספק שלא ניתן יהיה עוד להמשיך במירוץ החימוש בעזרת אלתורים או באמצעות חידוש הנעורים של טנקים משנות הארבעים והחמישים.

בשנים 1964-1969 החלה ישראל לשתף פעולה עם הבריטים בפיתוחו של טנק ה'צ'יפטיין' החדש. האלוף ישראל טל הקים את המערכת הישראלית שעסקה בפיתוח הטנק הבריטי. ואולם, לאחר שלוש שנים של שיתוף-פעולה אינטנסיבי, שבמסגרתו שכללו קצינים ומהנדסים משני הצבאות את הטנק החדש והתאימוהו לצורכיהם תוך כדי ניסויי דגמים בארץ, נסוגה ממשלת בריטניה מן העסקה בלחץ מדינות ערב. עתה לא נותרה ברירה, ושני צוותי מחקר בהנחייתו של האלוף טל הופקדו על בחינת האפשרות והכדאיות של פיתוח טנק ישראלי מקורי.

במהלך הזמן התגבשו במטה הכללי של צה"ל העקרונות שבהתאם להם נדרשת ישראל לנהוג בבואה לפתח באופן עצמאי אמצעי לחימה מתקדמים:

- I. יש לפתח ולייצר בישראל אמצעים שהם פרי רעיון ישראלי מקורי ולהימנע מחשיפתם - אם בגלל סיבות פוליטיות ואם כדי שיוסיפו ממד של הפתעה טכנולוגית בזמן מלחמה.
- II. יש לפתח ולייצר אמצעי לחימה חיוניים שהמעצמות מסרבות למכור לישראל, ושלעתים בעודן מסרבות לישראל הן נעותרות למכור אותם לערבים.
- III. על ישראל לפתח ולייצר בעצמה כאשר הדבר כדאי מבחינה כלכלית, כאשר הערך המוסף של הפיתוח והייצור הוא גבוה ועלות מטבע החוץ הנחסך אינה עולה על שער החליפין.⁵⁵

בקיץ 1970 הוגש לשר הביטחון דאז, משה דיין, דין-וחשבון מטעם הצוות שהמליץ על פיתוח ה'מרכבה'. תוך כדי ניתוח כלכלי וטכנולוגי מפורט הוכיח הצוות כי בהתבסס על הידע והניסיון שכבר נצבר בחיל החימוש ועל טכנולוגיות נוספות שניתן לרכוש בחו"ל, ובהתבסס

55. העקרונות הללו מצוטטים מתוך ספרו של ישראל טל, ביטחון לאומי: מעשים מול רבים, תל-אביב 1996, עמ' 72.

על פיתוח התעשיות הקיימות בארץ, ניתן וכדאי לייצר טנק מערכה חדיש מתוצרת 'כחול-לבן'. הצוות סיכם את מחקרם בהמלצה חד-משמעית: 'ישראל מסוגלת לפתח תעשיית טנקים, אשר תהיה כדאית מבחינה כלכלית בראייה כוללת של המשק הישראלי. הטנק יהיה טוב ויתאים לצרכים הצבאיים של ישראל, לזירה ולתנאי המלחמה הצפויה'.

מאחר שדובר במבצע הנדסי ותעשייתי רב היקף, שהיה כרוך בסיכון טכנולוגי וכלכלי ניכר, החליט שר הביטחון להעביר את הנושא להכרעתו של שר האוצר, פנחס ספיר. ספיר מינה צוות נוסף, שאמור היה לבחון את ההיבטים הכלכליים של הפרויקט המוצע. צוות זה אישר את ממצאיו של האלוף טל, ובאוגוסט 1970 הוחלט להתחיל בפיתוח הטנק, שברבות הימים כונה 'המרכבה', ובהכנת התשתית התעשייתית הנחוצה לשם ייצורו. בין היתר הוחלט להימנע ככל האפשר מהקמת מפעלים חדשים ולהתבסס על מתקני חיל החימוש ומפעלי התעשייה הקיימים, הן במגזר הבטחוני והן במגזר האזרחי.

כעוזרו של שר הביטחון מונה האלוף טל לעמוד בראש 'מנהלת תוכנית הטנק' (מנת"ק). מנהלה זו, שפעלה במסגרת משרד הביטחון, נועדה לשאת באחריות הכוללת בכל הנוגע לתכנון הטנק ולתיאום ייצורו. במקביל הוקמה בחיל החימוש של צה"ל 'רשות פרויקט הטנק' (רפ"ט), שנועדה לעסוק בתכנון הטנק של הטנק. רשות זו הוכפפה למנת"ק ופעלה בהתאם להוראותיה. במטרה לצמצם את ההשקעות הדרושות הוחלט שלא להקים ארגון חדש שיכלול את כל שירותי התקורה הנדרשים בפרויקט כה גדול. מנהלת התוכנית נשענה על כל התשתיות המנהליות והמקצועיות שכבר היו קיימות במשרד הביטחון ובצה"ל, ובכך הוזל מחיר הטנק במידה ניכרת. המרכז לשיקום ואחזקה של טנקים (מש"א), שקיים בצה"ל כבר משנות החמישים,⁵⁶ נועד לשמש כמפעל ההרכבה, ומאתיים מפעלי תעשייה שונים ברחבי הארץ, שהותאמו במיוחד לצורך זה, נועדו לייצר את אלפי החלקים, המכללים והמערכות הדרושים לטנק חדש.

בשנת 1979 העמיד הפרויקט את טנקי ה'מרכבה' הראשונים לרשות חיל השריון של צה"ל. 200 טנקים מדגם 'מרכבה סימן 1' השתתפו בקרבות מלחמת לבנון בשנת 1982, ובמהרה הוכיחו את עדיפותם הניכרת ואת כושרם לפתור בעיות טקטיות ואופרטיביות שכלים אחרים אינם מסוגלים לפתור. אך מנהלת ה'מרכבה' לא קפאה על שמריה, ובמהלך שנות השמונים פותחו דגמים נוספים ומשוכללים יותר. היום נמצאים בשירות צה"ל טנקים מדגם 'מרכבה סימן 2' ו'מרכבה סימן 3', ובעתיד הקרוב יוכנס לשירות גם טנק 'מרכבה סימן 4'.

האפיונים העיקריים של 'מרכבה סימן 3' הם:

משקל כולל - 65 טון;

תוחח - 120 מ"מ;

חימוש נוסף - שלושה מקלעים בינוניים ומרגמה 60 מ"מ;

הספק מנוע - 1200 כ"ס.

הטנק מצויד במחשב משוכלל לבקרת אש, במד-טווח לייזר חדיש, במכשור לראייה בלילה

56. מחקר על תולדות מש"א פורסם לאחרונה. ראו: מ' גבעתי, בידיהם חושלה הפלדה: סיפורו של מרכז שיקום ואחזקה 7100, 1948-1996, תל-אביב 1997.

בקווי ראייה אופקיים ואנכיים מיוצבים ובמערכת עקיבה אחר מטרות נעות, הננעלת על המטרה באופן אוטומטי. כמו כן מצויד הטנק במערכת מיגון מיוחדת ומודולרית ובאמצעים המגבירים את עמידות התחמושת בחום ומונעים פיצוץ שרשרת. אמצעים אלה העלו במידה ניכרת את שרידות הטנק ואת שרידות הצוות. כבר למן הדגם הראשון הוחלט להציב את המנוע בקדמת הטנק, בהתאם לעיקרון של מתן עדיפות לאמצעי הגנה על הצוות. טנק ה'מרכבה' הוא טנק מודולרי, המסוגל להפיל מסוקים, לשאת חיל רגלים, ועוד. מחירו כ-2.3 מיליון דולר (במחירי 1999) - כמחצית ממחירם של טנקים דומים בארצות אחרות. מחיר הדולר הנחסך בייצור הטנק הוא כ-60% משער החליפין. זה האינדיקטור המצביע על הכדאיות הכלכלית של ייצור הטנק בארץ. כיום מועסקים בייצור טנקי ה'מרכבה' כ-3000 עובדים בכ-200 מפעלים ברחבי הארץ. במהלך פיתוח טנק ה'מרכבה' וייצור דגמיו השונים הוכנסו למדינה טכנולוגיות מודרניות, ששיפרו את יכולת התעשייה הישראלית גם בתחומים אחרים. כמה מן הטכנולוגיות הללו קיימות רק במדינות ספורות בעולם כולו. פיתוח ה'מרכבה' הביא את ישראל אל חזית הפיתוח הטכנולוגי בתחומים הרלוונטיים.